

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -10-

Bir Denizden
Bir Denize

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -10-

Bir Denizden
Bir Denize

Bir Denizden Bir Denize / Refik Halid Karay

© 2015, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Senem Davis

Yayınevi baş editörü Ahmet Bozkurt

Editör Burcu Bilir Agalar

Kapak uygulama Gökçen Yanlı

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3634-6

15 16 17 8 7 6 5 4 3 2 1

İstanbul, 2015

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

——
Memleket Yazıları -10-

Bir Denizden
Bir Denize

Hazırlayan
Tuncay Birkan

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgilisi*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
çalışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	13
----------------------------------	----

Önsöz

Gemiyle Çıkılmış Bir Zaman Yolculuğu – Hanneke van der der Heijden.....	17
--	----

“Yoldan – 1956”

Denizde Bayram.....	31
Marmara.....	32
Seyahat Yazıları.....	33
Eski – Yeni.....	34
İçimiz Ferah.....	35
Benzerlik.....	36
Sigarasızlık.....	37
Deniz Tutması.....	38
İyiye Gidiş.....	39

Gölüp Geçmek	40
Duman	41
Sinir Kürü	42
Değişen İngiliz	43
Zavallı “Evet”!	44
Ahmet Cevdetçilik	45
Cemâl ve Kemâl	46
Parklar Beldesi	47
Heybet Şehri	48
Memnunluk	49
Kese Kâğıdı	50
Tepe Hasreti	51
Yakınlık	52
Lizbon	53
Huzursuz Deniz	54
Dönüş	55

“Bir Denizden Bir Denize – 1957”

“Seyahat” Diyene, Bir Tokat Aşkeden Öğretmen	59
Kabataş Açıklarından Bakış	61
İç Denizimiz Marmara, Bir İç Bahçe Rahatlığı Veriyor	63
Akdeniz’de Bizim Gibi İç Kan Ağlıyan Başka Milletler de Var	65

Korkunç Bir Güzellikti, Korkuncun	
O Kadar Güzeline Rastlamadımı.....	67
O Muazzam Limanlar, Ucu Bucağı Bulunmaz	
Açıkhava Fabrikaları.....	70
Mersin Büyük İhtimalini Bereket Atlatmıştır...	72
Ter İçinde, Mendillerimizle Yelpazelenip,	
Ensemizi Kurulamaktan ve Tokluktan Yorgun Düştük.....	75
“Hapçılık” Bugüne ve Bu Yaşıma Kadar	
Rasladığım En Meşakkatli İştir	78
Yüzümüzde Sinaat Ülkelerine Hâs Refah Hatlarının	
Belireceği Günü Beklemeliyiz	80
Bir Belirip Bir Sönen Eleğimsağmalar	
Vapurun Peşini Bırakmıyor.....	82
Bütün Efsanevî ve Tarihî Bilgi ve Hâtıralarımdan	
Dolayı Girit’i Uzaktan da Olsa Görmek İsterdim:	
İşte Karşımda!	84
Bu Güzel Esire’nin Sonradan Yüzlerce Kapıkulu’na	
Emir Veren Bir Sultan Olmadığı Ne Malûm?	87
Nereye Uğrasak, Gördüğümüz Resmî Muamelelere	
İmrenip, Yutkunmaktan Memleketimiz Hesabına	
Hünnak Olmamız Mukadderdi.....	90
Tankerlerimizin Türk Petrolünü Dünyanın Dört Bucağına	
Taşıyacakları Mutlu Günler! Neredesiniz?.....	93
Otuz Bir Senedir Yerinde Kalışına Göre,	
Profesör Salazar Elbette Bir Püf Noktasını Bulmuş.....	96

Bir Sabah Sancak Tarafından Guernesey Adası Görüldü, Koca Victor Hugo'ya Menfa Olan İki Adadan Biri.....	99
Bu, Suya Batmış Sünger Toprak Üzerinde Yaşayanlar Demiri Sıksalar Suyunu Çıkaracak Sağlam İnsanlar.....	102
Karada Dolaşırken Denizi Dizkapaklarınızın Hizasında Hissetmek Hoş Değil!.....	105
Sanki Bir Peri, Elindeki Sihirli Değneği Yere Sürtmüş, Çayırlara Bitip Tükenmiyen Bir Bereket Vermiş.....	108
Kale-Sığınaklar Gördüm ki, Düşman Bombaları Bir Tekine Zarar Vermemiş.....	111
Anlaşılan Ben, Hayatımdan Sandığım Kadar Memnun Değilmişim!.....	114
Burada "Çocuk"; Mal, Mülk, Vatan, Aşk, Hepsinden Mukaddestir; Zira "Çocuk" Bunların Hepsidir.....	117
Burada Geceleri Bile Perde İndirmek Âdeti Yokmuş Anlaşılan Gözetleyenler ve Röntgenciler de Yok.....	120
Şehirli, Kasabalı, Köylü Arasında Seviye Farkı Yoktur, Onun İçindir ki, Umumî Görünüş Her Yerde Birdir.....	123
Bir "Geceyarısı" Güneşi, Işık Tufanı İçinde, Etrafımıza Âdeta Işıktan Zifoslar Saçarak Gidiyoruz.....	126
Kaçak Eşyası Bulunmıyan Bir Yolcu Bile, Her Hudut Başında Nâhoş Bir Ân Geçirir.....	129
Sokağa Bakan Odalar Bir Mobilyacı Vitrini, Döşeli, Dayalı Şık Birer Oda. Bir de Fazlası Var: Abajur Altında Kitap Okuyan Mahzun Kadın.....	132
Satıcı Kadın Olan Çiçek Kamyonetleri Sokaklardan Geçiyor	

Müşterileri Sabah Alışverişine Çıkılmış Ev Hanımları.....	135
Farzedelim Kızılırmak-Bir Esko Nehri Olsaydı; Tokat, İç Anadolu'nun Bir Liman Şehri Sayılacaktı.....	138
Liman Beni Bağrına Sokmuş, Damarlarının İçini Gezdiriyor, Yüreğinin Atışını İçinden Dinletiyordu.....	141
Napolyon'a Bile Rahmet Okutacak Harp Çılgınları Görmüş Bir Nesildendik, Hiçbirimiz Vaterlo Lâfını Ağzımıza Almadık	144
Teleferiğin Kapılarını İçeriden Açmak Sizin Elinizde Değildir. Bu Tedbiri, İntiharları Önlemek İçin Almışlar... ..	147
Ümit Ederim ki, Asma Köprü Zamanına Kadar Bizler de Salkım Saçak Göç Etme Âdetini Bırakmış Oluruz	150
Harp Felâketlerine Uğrıyan Bu Şehirlerde Harabeler, Sağlam Vücutlardaki Yaralar Gibi Çabuk Kapanıyor	153
Aklımıza Sığmıyor Ama Dört Başı Mamur Memleketlerin Hepsinde Her Şeyin Fiyatı Her Yerde Birdir.....	156
Hiçbir Din, Cennet Olarak O Parktan Daha Yeşil, Sulak, Serin Bir Yer Tasvir ve Tasavvur Edemez.....	159
Suyun Arslan Ağzından Akmasını Zevkime Ve Mantiğıma Uygun Bulmadığımdan O Gibi Havuzları Sevmem	162
Harpte Dinamitlerle Havaya Uçurulan Rotterdam Limanı, Şimdi New York'tan Sonra Dünyanın Birinci Limanıdır	165
Mazimiz Hakkında Bildiklerimiz Tamamiyle Yanlıştır; Yanlış Bilgiler, Hatâlı Fikirler Doğurur	168
Hiçbir Kıyafet Çıplaklık Kadar İnsana Çarçabuk Tokluk ve Tıkanıklık Vermez.....	171

Esasen Nazi ve Esir Kampları Mezalimini Aklımızdan Henüz Silemediğimiz İçin Yırtıcı Hayvanları Seyretmek Abesti	174
Yolculuklarda İmkânını Bulursanız Umumî Müesseselerin En Bayağısından Erişebileceğiniz Kadar Yüksekini Görmeniz Lâzımdır	177
Gezdiğim Bütün Bu Şehirlerde Eskidenberi Alıştığım Münasebetsiz Bir Şey Eksikti: Badana	180
Görüp Geçtiğim Şehirlerin İçinde Bize Bir Müddet Kalmak Arzusu Veren Şehir Şu Güzel Bremen	183
Ne Bizim Tıp Bayağı Bir İçkili Saz Salonu Ne de Arkanızda Jandarma Beklediği Hissini Veren Klâsik Müzik Konseri!	186
Kapanık, Kasvetli Havanın Yüklendiği Şimal Memleketlerinden Çiçekleri Kaldırırsanız, Renk ve Işık Eksikliği Duyarsınız!	189
Çiçek Seven İnsanın veya Milletin Katı Yürekli, Zâlim Olmaması da İcap Etmiyor	192
Eğlence Âlemlerinde Zor Kullanmamayı Yabancılarla, Hattâ Dünyanın Iskartaya Çıkardığı İnsanlara Bile Öğretmişler	195
Ren Nehri, Çıbanbaşı Olmaktan Artık Çıktı; Sulh, Ren'den Dolayı Bozulamaz. Harp, Ren Üzerinde Başlamıyacak	198
Sıcak Memleketlerde Bütün Gününüz Geceyi Beklemekle Geçer Gelen Gece İse Beklediğiniz Ferahlığı Getirmez	201
Dilerim İzmir Limanı İçin Daha Güzel Şeyler Yazmak Yakın Tarihte Müyesser Olsun	204
Marmara Denizi ve İzmit Körfezi Bize İhsan Edilen Nimetlerin En Büyüklerinden Biridir	206

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir Yudum Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabilirdi için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkırcı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemiyle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıl-

larında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık "Memleket Yazıları" ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek ("hiçbir", "birkaç", "birdenbire", "basmakalıp" gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik

veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin
“(Akşam) gazetesi” yerine “*Akşam* gazetesi”; “(Hakk-ı Sü-
kut) hikâyesi” yerine “Hakk-ı Sükut” hikâyesi.

Önsöz

GEMİYLE ÇIKILMIŞ BİR ZAMAN YOLCULUĞU

Hanneke van der Heijden

Gidilen yer ne kadar egzotik olursa olsun hayal edilebilecek seyahatlerin hiçbiri bir zaman yolculuğu kadar heyecan vermez. Bu tür yolculukların rüyalarda, çocuk kitaplarında ve bilimkurguda fantastik araçlarla geçmiş veya geleceğe fırlatılan kahramanlara mahsus olduğu düşünülse de bazı insanlar başka mekânlara yolculuk yaparken başka bir zamana da yolculuk yapmış olurlar.

Refik Halid Karay'a, 20. yüzyılın ortasında Batı ve Kuzey Avrupa'ya art arda yaptığı iki seyahat ile işte bu talih nasip olur. İlk yolculuğu onu Ege ile Akdeniz'den Kuzey'e, ta Baltık Denizi'ne kadar götürür. Özellikle Kuzeybatı Avrupa'da yolculuğuna zaman zaman ara verip Oslo, Kopenhag, Hamburg ile Amsterdam gibi liman şehirlerini gezer. İlk seyahatten bir yıl sonra biraz daha uzun bir yolculuk etmek üzere (Karay bu sefer yaklaşık iki ay boyunca gezecektir) tekrar gemiye binince kaba hatlarla aynı rotayı izleyecektir. Fakat iki fark var: Batı'ya doğru yol almadan Türkiye'nin Akdeniz kıyısını Mersin'e kadar takip

eder. Kuzey Denizi'ne varınca ise İskandinav ülkelerine gideceğine Almanya'da karaya çıkıp Hollanda üzerinden Belçika'ya seyahat eder. Valon bölgesinde yaptığı kısa bir gezintiden sonra vardığı Anvers'te onu Türkiye'ye götürecek gemiye biner tekrar.

1956 ile 1957 yıllarında yaptığı bu iki seyahat Karay'ın ilk yolculukları değildi. Dahası, yazar Avrupa'ya gitmeden önce yüzlerce, binlerce kilometre kat etmiştir. Eve dönmek üzereyken itiraf ettiği gibi yolculuk sevdalısidir: “Gezmeğe doyamıyorum. Evimi ve ev hayatımı severim ama bu sevgi ara sıra ona, ‘Allahaismarladık, yine buluşuruz,’ diyebilmişim için bezdirici olmuyor.” Yolculuklarının bazısını kendi isteğiyle yapmamıştır gerçi. 1913 yılında taşlamaları ile siyasi yazıları sonucu Anadolu'nun Sinop, Bilecik gibi çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiştir. 1923–1938 yılları arasında ise yine siyasi görüşleri yüzünden memleketi İstanbul'dan uzaklaştırılınca Halep ile Beyrut'a yerleşir. İstanbul'a dönünce sürgünde yaşadıklarını, tanık olduklarını hikâyelere yansıtır: Anadolu sürgününden kısa bir zaman sonra *Memleket Hikâyeleri*, Ortadoğu'dan İstanbul'a dönünce de *Gurbet Hikâyeleri* yayımlanır.

Karay, sürgündeyken yaptığı seyahatleri gibi Avrupa yolculuklarını da kaleme alır, ancak bu sefer hikâye veya roman yerine kurgu dışı bir tür tercih eder: Yolculuk sırasında tuttuğu notları temel alarak bir seyahat yazıları dizisi hazırlar. Bu iki dizi 1956 yazı ile 1957'nin Kasım–Aralık aylarında *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilir. Karay'ın ilk yolculuğa dair kronolojik izlenimleri “Yoldan” başlığı altında çıkar. Bir sayfayı geçmeyen bu kısa gözlemler üç-

dört günde bir yayımlanır. Karay, ikinci yolculuğuna dair gözlem ve düşüncelerini ise 2-2,5 sayfalık yazılarda daha ayrıntılı anlatır. Her gün yeni bir sayısı basılan “Bir Denizden Bir Denize” isimli bu dizi de yolculuğun kronolojisini takip eder.

“Bundan belki dönüşte bahsederim.”

Karay, gazete ve dergi yazıları yazmakta son derece tecrübeli olmasına rağmen (*Memleket Yazıları* dizisinin 18 ciltten oluşacak olması bunu yeterince ispatlar!) Avrupa izlenimlerini yolculuk notları haline getirmeyebilirdi de. Yolculuk edebiyatı Türkiye’de rağbet gören edebiyat türlerinin arasına girememiştir hiçbir zaman. Yolcu sayısı çok da düşük değildi oysa: 19. yüzyıldan beri Osmanlı’nın ve Türkiye’nin birçok vatandaşı doğdukları ülkenin sınırlarını geçip bir süreliğine yurtdışında kalmıştır. Ancak bunlardan pek azı izlenimlerini doğrudan yazıya dökmüştür. Yolcu sayısının arttığı, yolcuların gittikleri yerlerin çeşitlendiği günümüzde bile Türkçe edebiyatta yolculuk kitaplarının sayısı iki elin parmaklarını geçmez.

Buna karşın 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’dan “Şark”a yolculuğa çıkıp gözlemlerini ve maceralarını kaleme alan seyyahların sayısı gittikçe artmıştır. Kutsal yerleri ziyaret etmek üzere Kudüs’e giden Hristiyanlar Latince küçük rehber kitapları yazmaya, Akdeniz’i aşan gemiciler de gemi jurnali tutmaya başladılar. Seyahat yazıları başlangıçta olsa olsa pratik tavsiyelerle zenginleştirilmiş seyir defterinin pek ötesine geçmezken zaman içinde memlekettekileri eğlendirerek bilgilendirmek amaçlı az çok kişisel raporlara evrilmiştir. Elçiler, âlimler, tüccarlar gez-

dikleri ülkeler ile orada yaşayanlar hakkında ansiklopedik bilgilerin arasına yolculuk sırasında gözlemledikleri veya yaşadıkları ilginç olaylar da serpiştirerek hoşsohbet yolculuk kitapları yazarlardı. 16. yüzyılda Habsburg’ların elçisi olarak İstanbul ile Amasya’ya seyahat eden Felemenk Ogier van Boesbeeck’in kaleme aldığı dört uzun mektup buna meşhur bir örnektir.* 18., 19. yüzyılda sanayi devriminin olması, varlıklı bir orta sınıfın ortaya çıkması, yol ağının genişletilip yolculuk konforunun artmasıyla birlikte Şark yolcularına bir grup daha ekleniyor: Fransız yazar Gustave Flaubert gibi yolcular da, varlıklı aile çocuklarının İtalya’ya, Batı Avrupa’nın başka şehirlerine yaptıkları “büyük tur”u daha da genişleterek Yakın ve Ortadoğu’ya gelmeye başlıyorlar. Yolculuklarını kendi entelektüel (ve cinsel) gelişimlerinin bir aşaması olarak değerlendirdikleri gibi yolculuk yazılarında da çok daha kişisel bir yaklaşım benimsiyorlar.

Batı Avrupalı meslektaşları gibi Karay da yolculuk notlarında varlığını her daim hissettirir: Okurunu dağ taş gezdirir, gözlemlerini soru işaretleri ve ünlemler ile bezir (“Esasen sokaklarda tütüncü dükkânı diye bir şey görülüyor ki!”) ve neyin ne zaman anlatılıp anlatılmayacağına karar verenin ta kendisi olduğunu da ince ince sezdirir (“Neyse, bundan belki dönüşte bahsederim.”). Karay, üslubuyla metne kendine özgü bir ses tonu kazandırsa da duygularını, sıkıntılarını gözler önüne sermiyor pek. Yol-

* Ogier van Boesbeeck’in Latince yazdığı (uzun) mektupların Türkçe çevirisi mevcut: Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları - Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2011.

culuğun son gününe kadar daha çok toplumsal görüşlerini paylaşan bir rehber olmakta kararlı görünüyor. Oğlu Uğur'un yol boyunca ona eşlik ettiğini bile ancak notların sonuna doğru söyleyiveriyor; yolculuğu sırasında gördüklerinin siyasi fikirlerini değil, şahsi duygu ve düşüncelerini nasıl etkilediği konusunda ketum.

Aynı şekilde yolculuğun kendisi, doğa, turistik yerler, başka yolcularla, yabancı ülkenin insanlarıyla yapılan sohbetler gibi birçok yolculuk notları ve kitaplarında olmazsa olmaz niteliğinde olan konular da Refik Halid'in yazdığı yolculuk notlarının merkezinde yer almaz. Karay, denizde gördüğü bir günbatımını, gemideki banyo sefasını, Belçika'da ziyaret ettiği gotik kiliseyi veya Valon Bölgesi'nde gezdiği mağaraları notlarında tasvir eder etmesine ama okuruna aktarmak istediğinin bu olmadığı izlenimi de verir: Asıl heyecanını Batı Avrupa'da gözlemlediği altyapı harikaları ile adab-ı muaşeretin tasvirlerine saklar.

“Bak, bak için açılısın!”

Limanlara işleri kolaylaştıran modern tesislerin gelmesi, kanallar sayesinde denizin çok uzağında olan yerleşim yerlerinin liman şehrine dönüştürülmüş olması, otobüslerde pis kokan yolcuların bulunmaması, sokaklarda, mağazalarda müşterilerine kazık atmaya huy edinmiş satıcıların görülmemesi, bilumum kamu alanlarda kavga dövüşün eksik olması –“Birçok husustaki farklara işaret etmişim,” diyor Karay ikinci yolculuğunun ortalarında. Ve bu cümle bir toparlama gibi dursa da devamından hemen anlaşıyor ki, Karay'ın bu

tespiti bir özet değil, Avrupa'nın ne kadar mamur, ne kadar da medeni olduğunu gösterecek örnekler sayarken verdiği kısa bir aradır sadece.

Saydığı örnekleri kamu hayatının görülebilecek, kişisel olmayan kısmından alır Karay. Siyasi durumlar, ekonomi veya edebiyat gibi toplumun daha az görünür alanları tefrikada konu edilmediği gibi Karay'ın ziyaret ettiği ülkelerde yaşayan insanlar hakkındaki düşüncelerine, yolda karşılaştığı insanlarla yaptığı sohbetlere de pek yer verilmiyor notlarda. Boştur Karay'ın çizdiği manzara, bireylerden, nev'i şahsına münhasır olandan yoksun sembolik bir manzara. Romantik ressamlar için dalgalı bir deniz, bulutlu bir gökyüzü, bir harabe, bir pastoral manzara nasıl farklı farklı ruh hallerinin ifadeleri ise, Refik Halid için de rıhtımlar, kanallar, elektrik ışığının rengi, paket ve ambalaj kâğıdının cinsi, mağaza kapılarına konulan şemsiyelikler, oynayan parke ve "trotuvar" taşları ile deniz tutması sırasında benimsenen davranış tarzı toplumsal bir düzenin birer emaresidir. İlk bakışta en alâkasız gözüken konular arasında bile bir bağlantı keşfeder Karay. Böylece gözlemleri uzun bir listenin birbirinden kopuk unsurları olmaktan çıkıp her şeyi kapsayan bir toplumsal görüşün vücuda gelmiş hali olur. Bu da Karay'ın yazılarını eğlendirici, tasvir ettiği dünyayı derli toplu, sesi de neşeli kılar –yolculuğu sırasında bulunduğu ülkeleri neredeyse istisnasız olarak hayranlıkla resmeder; bir lezzet harikası veya yaratıcılık örneği olarak bir türlü nam salamamış Hollanda mutfağında bile övülecek bir şey bulur.

Refik Halid'in Avrupa'da gördüklerini sık sık memle-

ketindeki durumla karşılaştırmasından, mukayeselerine zaman zaman Türkiye’deki vaziyetten duyduğu samimi üzüntüyü de dile getiren parlak tespitler eklemesinden, Batı Avrupa’da gözlemlediklerinin bir an önce Türkiye’de de gerçekleştirilmesini temenni etmesinden, hatta okurunu gerçekleştirilebilirliğine ikna etmeye çalışmasından (“Bizim aklımıza şimdilik sığmayan bu usul, kat’iyyen şüphe edilmesin, bir gün belki pek yakında memleketimizde de yürürlüğe geçecektir.”) anlaşıldığı gibi amacı, Avrupa’daki hayatın kendisini nasıl etkilediğini anlatmak olmadığı gibi hayatın Avrupa’nın diğer ucunda nasıl düzenlendiğini tarafsız bir gazeteci gibi kaydetmek de değil. “Buralarda göç budur,” diyor Karay Almanya ve Hollanda’da çekme karavanları görünce, “bizdeki o saç mangalından ıskara maşaya, lâzımlığına, meydanda sallana sarsıla götürülen göç eşyası gözümün önüne geldi. Hele Üsküdar ve Kabataş iskeleleri önünde araba vapurunu bekleyişleri! Ümit ederim ki, asma köprü kuruluncaya kadar bizler de o âdeti bırakmış; kiralık yazlıklarda bile iğneden ipliğine kadar her şeyi yerli yerinde bulmak, tam döşeli dayalı ev tutmak mamurluğuna ve konforuna kavuşmuş oluruz. Belki tekerlekli evlere de alışırız.” Ve kendisinin de gülümseyerek söylediği gibi, gerçekleştirilmesini temenni ettiği tüm bu değişikliklerin ne kadar gerekli olduğunun altını tekrar tekrar çizmekte sakınca görmez: “Bu sözlerim malûmu ilâm kabilinden ise de ettekraru minelhasen kabilinden arz ediyorum. Dilerim gün gelsin, tekrara lüzum kalmasın.”

Bu yaklaşımıyla ilk yazı dizisinin hemen başında büyük bir takdirle tanıttığı gazeteci Ahmet Cevdet’in izini takip

eder Karay. Ahmet Cevdet 20. yüzyılın başlarında Avrupa’da bulunduğunda belediyeciliğin, toplumun orada nasıl işlediğini yazıp Türkiye’deki gazetesine gönderiyordu. Gazetecinin işaret ettiği birçok eksik giderilmediyse de “umumî efkâra en büyük hizmeti yapmıştı” diyor Karay. Yolculuk yazarı, yurtdışındaki durumu anlatıp kendi memleketindeki vaziyetle karşılaştırarak evdeki okurlarına yanlış, eksik ne varsa gösterebilir.

Yolculuk edebiyatı böyle bir düşünceyle de yazılır. Bunun başka örnekleri de var. Sözgelimi, röportajlarıyla birçok ödül almış gazeteci Ryszard Kapuściński’nin *Şahların Şahı* adlı kitabı 1982 yılında çıktığında memleketi Polonya sıkıyönetim altındaydı. Polonyalı yazar, gücünü gün geçtikçe büyüyen bir çaresizlikle korumaya, son derece sert önlemler alarak savunmaya çalışan İran şahının düşüşünü anlatsa da, kitabın her sayfasında Muhammed Rıza Pehlevi’nin haşın yüzünün arkasından Polonya’nın başbakanı Jaruzelski’nin suratı görülür. Sonraları kendisine kitabı sorulduğunda, “Her şey bir metafordur,” demiştir Kapuściński. Eleştirilerini doğrudan ifade etmek Polonya’da yaşamını imkânsız kılacağı için dolambaçlı bir yol seçmek zorunda kalmıştır.*

Yolcunun kafasında taşıdığı manzara

Karay’ın Türkiye için istediklerinin Avrupa izlenimlerini etkilemiş olması kaçınılmaz. Zaten kim bir ülkeyi olduğu

* Bu yorum, gazeteci/röportaj yazarı Frank Westerman’ın *De draagbare Kapuściński* [“Taşınabilir Kapuściński”] (Amsterdam: De Arbeiderspers, 2015, s. 27) adlı röportaj seçkisine yazdığı giriş yazısından alınmıştır.

gibi tasvir edebilir ki? Her yolcunun kör noktaları vardır. Her yolcu da kendi tecrübelerinin, yaşadığı ülke, ait olduğu toplumun geçmişinin merceğinden bakar etrafına. Her yolculuk kitabı yolcunun geçtiği manzara kadar kafasında taşıdığı manzarayı da gösterir.

Dahası, yaptığı yolculuğu kâğıda döken biri bir yolcu olduğu kadar bir yazardır da. Bir dönem sık sık İtalya'ya yolculuk eden Hollandalı romancı ve denemeci Oek de Jong'un bir yazısında yazarın "günlük işi, algılardan oluşan karmakarışık bir dünyadan dilin düzenli dünyasını yaratmak" olarak tanımlanır.* Yazar gördüklerini sözcüklere aktarır. Bunu yaparken okuru da hesaba katar. Yolculuk yazarı yolcu olarak topladığı izlenim ile gözlemleri okuruna anlatmak istediği hikâyeye göre atar veya saklar.

Karay'ın gözünü ve kalemini, Türkiye'nin kalkınmasına olan inancı, gördüğü mamurluğun, medeniyetin Türkiye'de gerçekleştirilebileceğine okuru ikna etme hevesi yönetir. Rotterdam'a yaklaşırken, "Yollar bitip tükenmek bilmiyor, mamurluk ve medenilik de!" diyor Karay coşkuyla. Yolların durumu ile ilgili tespitine kendisi hemen bir ayrıntı ekliyor: "Şunu söyleyeyim ki, o yollar daima asfalt değildir [...]" Benzer ekler Avrupa'daki mamurluk ve medeniyetle ilgili başka tespitlerine de yapılabilirdi.

Bir örnek: Karay Hollanda'ya ayak bastığında İkinci Dünya Savaşı henüz bitmiş, ülkenin altyapısındaki hasarlar tamir edilmeye, ekonomi bir an önce ayağa kaldırılmaya çalışılıyordu. Yeniden inşa olarak adlandırılan bu dönem,

* Oek de Jong, *Brief aan een jonge Atlas* [Genç Bir Atlas'a Mektup], Amsterdam: Augustus, 2012, s. 36.

Karay'ın da gözlemlediği harıl harıl inşa faaliyetlerine yol açtığı gibi özellikle genç kuşağın fazlasıyla dayatmacı bulunduğu devlet müdahalesinin gitgide artmasına da meydan vermişti (gençlerin sıkıntıları sonunda Mayıs 1968 protestolarının patlamasına da katkıda bulunacaktı). Karay Hollanda'dayken perdeleri açık pencerelerden içeriye baktığında "saadetlerini [...] elâleme ilân ve teşhir eden bahtiyar aileler" görür. Oysa Hollandaca yazan birçok meslektaş bu dönemi konu ettiklerinde daha çok bu bunaltıcı iklimi vurgularlar.

Bir örnek daha. Yazar "Yolculuklarda imkânını bulunca, bulursanız umumî müesseselerin en bayağısından erişebileceğiniz kadar yükseğini görmemiz lâzımdır" görüşünde. Halbuki bu ilkeyi daha çok yemek yenebilecek yerlere uygular –göl manzaralı lüks restoranlarda da yemek yer, sucuk barakalarında da. Diğer eğlence yerleri ise Karay'ın deney alanına dahil değildir. Anvers şehrinde tesadüfen "hayli münasebetsiz hüviyetli" bir liman tavernasından içeri adım attığında, gözlemleri "şöyle bir bakmış, tiksinişmiş, kaçmıştık" sözleriyle sınırlı kalır. Başka benzer mekânlarla karşılaşıncı da yüksek yerlerde yaptığı gibi durumu ayrıntılarla tasvir etmektense "Anladınız, tabii..." gibi kısacık bir imayla yetinir. Bu yüzden de Karay'ın yolculuk yazılarında Avrupa, gerçekte olduğundan çok daha medeni bir görünüme bürünür.

Gözlemlerinde, sonuçlarında bazen aceleci. Yolculuğunun başında karşılaştığı Portekizli gazeteci Karay'ın Portekiz'deki refahla ilgili daha önce ifade ettiği görüşlerini düzeltir. Refik Halid'in bu düzeltmeyi açık açık yazması

takdire şayan bir davranış: Yolculuk yazarlarının yaptıkları hatalar, düştükleri gafletler, kurtulamadıkları önyargıları sık sık yazılarından attıkları hikâyeler arasındadır. Bu aynı zamanda, Karay yolculuğu sırasında insanlarla daha fazla irtibat kurmuş, başka kaynaklara da başvurmuş olsaydı, Batı Avrupa'daki hayatı kavrayışının çok daha derinleşeceğini gösteriyor. Fakat Karay ne de olsa Avrupa'yı anlamak için değil, mütevazı bir şekilde de olsa Türkiye'ye yol göstermek için yola koyulmuştu. "Ben" yerine "biz" yazması da bunu gösteriyor. Karay Avrupa kıtasının kenarlarında Türkiye'dekilerin bir temsilcisi gibi, "our man in..." gibi yolculuk eder.

İki zamana yolculuk

Karay'ın Avrupa seyahatleriyle ilgili anlatabilecekleri bu ciltte derlenen yolculuk yazıları ile sınırlı değil elbette. İlk yolculuğunun sonuna gelince kendisi de bunu ima eder: "Peki, bütün gördüklerim ve tahassüslerim şu notlardan mı ibaret? Hayır, tabii! Bavullarımdan ziyade kafa yüklü olarak dönüyorum. İçinde cici bici şeylerle karışmış çok lüzumlu-ları da var. Bir gün bunlar belki de bir romanımda yepyeni ve hayattan alınmış tiplerle okuyucularımın gözleri önünde canlanacak tonları şimal seyahatime iştirak ettireceğim."

Karay'ın burada okuyacağınız yazıları başka bir anlamda da hikâyesinin ancak bir kısmıdır. On sekizindeyken ilk yolculuğunu yaptıktan sonra Avrupa, Afrika ile Ortadoğu'yu boydan boya gezen Belçikalı yolculuk yazarı Lieve Joris, "Bedel ödemedi kimse demir alamaz," dediğinde her yolculuğun yolcuyu kendi geçmişiyse, kendi varlığıyla da yüzleş-

tirdiğini anlatır. Refik Halid Karay da bunun farkındadır: İkinci yolculuğu sırasında Biskay Denizi'ni geçtiği sırada bir iki ünlü insanla ilgili anılarını anlatırken birden durur. Ve şöyle der: “Kaptan köşkünden seyredilen deniz, yaşlı başlı bir adam için hiçbir zaman bezdirici olmuyor; zira geçmiş zamanı düşündürüyor. Öyle ki, denizi seyreder gibi duruyorsunuz, belki seyir de ediyorsunuz, fakat asıl görüp daldığınız manzara, kendiniz ve kendinizle alâkalı mazinizdir.’

Refik Halid Karay, Avrupa'ya yolculuk ettiğinde ülkesinin geleceğine atlarken kendi hayatının geçmişine itilir. Yaptığı, aynı anda iki farklı zamana yolculuktur. *Bir Denizden Bir Denize* adlı bu kitapta geleceğe yolculuk, Türkiye'nin önünde olanlar anlatılıyor. Avrupa yolculuğu her şeyden önce ülkesinin parlak geleceğine doğru bir yolculuktur Karay için, kendi (geçmiş) hayatı ise ikinci plandadır. Zira Karay için ilk Avrupa yolculuğunun sonunda ifade ettiği gibi: “Bir muharrir kendinden ziyade okuyucuları için yaşar.”

“Yoldan – 1956”

DENİZDE BAYRAM

Bugün Denizcilik ve Kabotaj Bayramı, güzel bir tesadüfle ben de epeyce uzun sürecek ve Baltık kıyılarına kadar uzanacak bir deniz seyahatine çıkmış bulunuyorum; kendi bayrağımızı taşıyan bir vapurla. Biz o devrin çocuğuyuz ki, Marmara Denizciği'nde bile şehir hatları vapurlarından başka Türk bayrağı taşıyan bir teknenin hasretini çekerdik; harp filomuz gibi ticaret filomuz da yoktu; Haliç köhne tekneler mezarlığıydı; Mudanya'ya Yunan bayraklı ufacık, kötü ve kepaze vapurcuklarla gitmek mecburiyetinde kalırdık. Bir milletin tarihinde bundan daha utandırıcı çürüme devrine rastlamak güçtür ve Abdülhamid onun affedilmez ve mazur görülmez biricik mesulüdür.

Ne iyi oldu ki, böyle bir devirde ve milleti üzüntü içinde genç iken göçüp gitmedim. Filvaki sonradan da matemli günler gördük, hatta milletçe kan ağladık; hepsi atlatıldı. Şimdi nereye uğrasa kendisini beğendirecek bir vapurumuzda, şimale doğru yol alıyorum. Dilerim Tanrı'dan bir gün bineceğimiz vapurlar bütün aksamiyle bizim tezgâhlarımızdan çıkmış olsun, şanlı denizcilik tarihimizi tekrar yaşatalım, tam mânasiyle yaşatalım.

1 Temmuz 1956

MARMARA

A*nkara* Vapuru Şu haziran sonu akŐamının hava ne olursa olsun güzelliğini muhafaza eden dekoru ortasında Çanakkale Boğazı'na doğru süzülüp gidiyor. Dünyanın en k    k, fakat en Şirin denizindeyiz. Bu denizi vücude getiren tabiat hâdiseleri,     p çarpıŐmalar, yer yerinden oynamalar, kopup ayrılmalar, sarılıp biŐiŐmeler, Şekil alıŐlar nasıl da mükemmel bir netice vermiş, Marmara'yı meydana getirmiŐ! Marmara tabiatın bir zek  ve sanat eseridir; o iki Boğaz, o İstanbul, en nefis sebzeleri, meyveleri yetiştiren sahilleri, o yemyeŐil sıra dağlar, karlı tepeler... Ne yerlerdir bu yerler! Ya Adalar? Ya balıklar? Her Şeyin en Őe mesi ve en hoşu, dört mevsim, hepsi buradadır.

Bir Şey eksiktir: Nüfus. Marmara kıyıları Őimdikinden çok fazla nüfusa ve mamurluğa l yıktır, namzettir de! Yarınki nesiller muhakkak ki, bu denizciği çeşitli sporlariyle, balık ve meyve ticaretiyle, turistik yolları, otelleri, eğlenceleeri, mehtap gezintileri iş görme ve gönül avutma vesileleriyle mamurluğun son raddesine erişmiş bulacaklar.

2 Temmuz 1956

SEYAHAT YAZILARI

Servetifünun edebiyatının en hünerli ve oynak şairi Cenap Şehabeddin o çok süslü ve süsüne rağmen bilgili nesriyle *Hac Yolunda*'yı yazdığı zaman, yeni nesil kendisine hayran olmuştu. Onlarca, seyahatname edebiyatının ilk eseriymişti. Gerçekten özene bezene, hattâ ıkına sıkına yazılmıştı. Fakat şimdi, öyle bir seyahat edebiyatı var mıdır? Harekete hazırlanan bir vapurun içinde çalınan kampana sesini veya vapur düdüğünü tarif ve tasvire hangi muharrir kalkışır? O sesleri uzun uzun anlatmak, anlatmak için de kelime ve cümle hünerbazlığı yapmak zahmetine kim katlanır? Zaten muharrir katlansa da zahmete katlanıp kim okur, kim dinler? İşte bakınız ki, *Hac Yolunda* artık bir zamanın tahrir tarzını gösteren yazı nümunesinden başka bir değer taşımıyor. Evliya Çelebi de, *Seyahatname*'sinin o mübalâğalarına, hesapsızlığına ve bozuk düzen üslûbuna rağmen en çok başvurulmuş ve öğülen bir eser mahiyetinde elden düşmüyor.

Cenap da, süse kapılacağına sade bir üslûpla lüzumlu-yu söylemeyi bilseydi, eserini şimdi de okutturacak insanları bulurdu.

4 Temmuz 1956

ESKİ – YENİ

B l riot'nun uçakla Man  Denizi'ni geçtiği tarihî sene idi, 1909... Avrupa'ya ilk seyahatime rastlar. Fransız Mesajeri Kumpanyası'nın bir vapuriyle Marsilya'ya gidiyordum. Zamanının güzel sayılan bu vapurunda birinci sınıf kamaraların kapıları sıra sıra yemek salonuna açılırdı.  ıkınca, yolcuların önünden geçmek l zımgelirdi. Galiba gemide ancak iki adet banyo vardı; kamaralarda akar su vesaire yoktu. İdare meclisi odalarındaki gibi uzun bir masa etrafına dizilip yemek yerdik. Ama ne yemekler? Öyle bir bolluğu, çeşitliliği dünya bir daha görmedi. Bugünkü yolcu vapurlarının konforu ve lüksü gerçekten  a ırtıcıdır, yeni nesil bunun farkına bizim kadar varamaz; zira eskilerini görmediğinden mukayese yapamaz. 47 senede dünya rahatına, keyfine ne kadar düşkün olmuş! EĞer  imdi bizi o, vaktiyle bindiğim ve mükemmeli sandığım vapura koysalar, çoğumuz ilk limanda gemiyi terk ederdik.

Artık vapurlar ancak eğlence ve istirahat maksadiyle işsizlerin seçtiği bir nakil vasıtası olmuş. Böyle olunca da yolcu  ımarmı , en ufak sıkıntıya ve kusura dayanamıyor. Hepsinde müstebid bir kral ve kraliçe ruhu uyanmı . Memnun etmek de g  !

5 Temmuz 1956

İÇİMİZ FERAH

Ankara Vapuru kırıksız denilecek kadar taze tenli, rahat, dinlendirici, kendisi de dinlenen denizde, sular yağ imiş gibi zahmetsiz kayıp gidiyor. Burası Ege veya eski tâbirle Adalar Denizi. Sağda bir adacık kaybolurken solda bir başkası beliriyor. Hepsi de kayalık, ağaçsız, gayri meskûn görünen o sarp kara parçaları bir taş ve mermer sanatının vücut bulmasına, eski Grek mimarîsiyle heykeltraşlığının gelişmesine âmil olmuş; Anadolu da aynı medeniyeti yaşamış. Fakat sonraları orada bir kerpiç devri başlamış. İşte şimdi kerpiğin yerini beton alıyor; beton ile yeniden mamurluk çağına giriyoruz.

Son beş, on sene içinde Anadolu'da bu bakımdan göze çarpan kalkınmayı memleketten uzaklaşırken insan daha yakından görüyormuşçasına takdir ediyor. Her ne pahasına olursa olsun beton mamurluğunu durdurmamalıyız. Bizler geride her türlü faaliyet ve gayretten mahrum bir ülke bırakarak Garb yolu seyahatlerine çıkmış meyus yolcular idik. Bugün içimiz ferah, büyük değişiklik!

6 Temmuz 1956

BENZERLİK

Napoli'de bir kahve içip de para bozdurduktan sonra, elimize sıkıştırdıkları kâğıt paraların çokluğundan şaşırarak, fersudeliğinden iğrendik. İkinci şaşkınlığımıza ise, şehirdeki trafik sisteminin bozukluğu ve klâkson gürültüsü sebep oldu. Seyahatlerin şu faydası da inkâr edilemez: İnsan kendi memleketinin kusurlarını gördüğü kadar bazı üstün evsafını da müşahade vesilesi buluyor; yurdunda her şeyin Garp'ten daha kötü olmadığını anlayıp, memnunluk duyuyor. Meğerse, yırtık pırtık ve çok kirli sandığımız bizim paralarımız yeni ve temiz imiş. İtalyan paralarındaki yazıları sökmek bile imkânsız; öylesine erimiş bu kâğıtlar! Fakat, nikel bozuklukları pırıl pırıl ve tabiatıyla gayet hafif. Paranın hafifi de hoş kaçmıyor; parmaklar bunları yadırgıyor. Napoli trafiği ise bir perişanlık halinde.

Bu sefer, ben küçüklük duygusu ile gezmeye karar verdim. Tanzimat edebiyatı gibi, Tanzimat zihniyeti, yani aşırı Garp hayranlığı için sebepler azalmıştır; birbirimize benze-mişiz.

7 Temmuz 1956

SİGARASIZLIK

Eskiden bildiğim İtalya çok sigara içerdi, hattâ siyah renkte, iğri büğrü bir nevi yaprak sigaraları vardı ki, pek ucuza satıldığından herkesin ağzında tüter dururdu. Bu defa büyük bir farka şahit oldum: O memleket sigarasız kalmış. Önce şu var: Bizim Kulüp paketleri kapışılan lüks bir mal. Hakiki değerinden birkaç misline müşteri buluyor. Rivayete göre lokanta ve bazı ufak tefek eşya hesabını Kulüp sigarası paketleriyle ödeyen yolcular olurmuş. Ben Napoli'ye –onlardan biri yerine konulmamaklığım için inadına– sigarasız çıktım. Dinlenmek maksadiyle oturduğum kahvelerde sigara içen hiçbir yerliye rastlamadığımı söylersem mübalağa sanmayınız. En kibarına da mahsus girdim; orada da yok. Bütün sigara tablaları tertemiz duruyor. Esasen sokaklarda tütüncü dükkânı diye bir şey görülmüyor ki! Görülen, atılan bir sigara izmaritini yerden hemencecik kapan çocuklar. İtalyanlara acıdım mı? Hayır. Ekmekleri çok ve çok iyi cinsten. Ekmekle beraber hürriyetleri de öyle.

Sigaraları varsın olmasın!

8 Temmuz 1956

DENİZ TUTMASI

Sekiz, on saat süren ufak bir çalkantı herkesi pelteye çevirdi; vapurun iç manzarası tamamiyle değişti. Seyahat usul ve âdabına alışmamış bir cemaat olduğumuz derhal sırtıvermişti. Kimse, bilhassa hanımlar irade kuvvetini kullanamadılar, yüzleri sarktı, etekleri de... Öteye beriye çavullar gibi yığılıp kaldılar, kadınlık cazibe ve zarafetlerini kaybettiler. Sanki sıkletleri birer misli artmıştı, yük haline gelmişlerdi. Evet, kabul ederiz, deniz tutması diye bir şey vardır, bunu belli etmemek güç, belki de imkânsızdır. Fakat tecrübelerimizle biliriz, seyahate alışık ve seyahat terbiyesine vâkıf cemaatler muhitinde deniz tutması bu kadar çirkin bir şekil almaz, tahribat manzarası arz etmez. Esasen bir fırtınaya tutulmuş da değildik; ada vapuru kadar bile sallanmıyorduk, çoğu vehmine kurban olmuştu. İrade zaafı yüzünden hanım yolcularımız perişanlığa düştü. İnkılâbımızın ne kadar geciktiğini seyahatte daha yakından anlıyoruz.

13 Temmuz 1956

İYİYE GİDİŞ

Büyük farkları görmek için küçük göz kâfidir. Seyyah Bekseriya geniş meydanların ve caddelerin, haşmetli binalarla âbidelerin tesiri altında kalır, teferruata dikkat edemez. Napoli'den sonra Barcelona o bakımdan herkesi hayran bıraktı. Doğrusu pek güzel, bakımlı, çekici bir şehir. Bütün teşkilât makine intizamiyle işliyor; ötedeki derbederlikten burada eser yok. Meselâ Napoli'de taksi şoförü yabancı müşteriden fazla para koparmağa çalışıyor, dükkâncı etiket üzerinden tenzilât yapmağa razı oluyor; birtakım işsiz güçsüz adamlar para mukabili önünüze düşüp sizi mağazalara götürüyor. Ya dilenciler? Yolunuzu kesiyor; ayrıca çoğu sakat ve alil... Yahut Şark usulü taklid yapıyor. Evvelce de böyle idi, ıslah edilememiş. Halbuki Barcelona'da hiçbirisi yok. Ne dilenci, ne aldatma ne de işsiz!

Evvelce böyle değildi. İyiye doğru gidişin âmili ve sebebi nedir? Herhalde bir şeyler olmuş. Keşke anlayabilsek!

14 Temmuz 1956

GÜLÜP GEÇMEK

Ankara Vapuru'nun yemekleri meşhurdur. Nefaseti devam ediyor; etmekle beraber yolculardan bazıları bunları beğenmiyor. Yemekten az çok anlamama ve biraz da meraklısı olmama rağmen ben iyi, hattâ iyinin üstünde buluyorum da onlar neden şikâyet ediyor? Kendimden şüpheyeye düştüğüm için mesele ile meşgul oldum. Bilirsiniz ki, İstanbul halkı çoktandır yemek zevkini kaybetmiştir. Bir kısım insan karnını mezeci dükkânlarında doyuruyor; evlere umumî mutfaklardan sefer taslariyle mancalar taşıyor; makbul birkaç lokanta varsa da pahalıdır, öbürleri bu isim altında aşçı dükkânları! Yaşlı ana ve ninesi olmayan ailelerin genç hanımları tencere başını beklemeğe yanaşmıyor. Vaziyet böyle iken ve vapurumuz enfes yemekler verip dururken şikâyet neye? Üç sebep buldum: Anlar görünmek, ödediği para karşılığı hârika şeyler beklemek ve kötü yiye yiye iyisini anlama kabiliyetini kaybetmiş olmak. Yani ukalalık, hırs ve cahillik!..

Toplu halde yaşayanlar arasına karışmış "hiçbir şeyden memnun olmayan insan" zümresi cidden zararlı bir eleman. Hep bir arada seyahat o sebepten can sıkıcı oluyor. Gülümseyip geçmek lâzım. Ben öyle yapıyorum.

15 Temmuz 1956

DUMAN

Fransa'nın çeşitli siyasî dâvalara rağmen nasıl kalkındığını Havre Limanı'nda ve bu limandan Paris'e gidiş sırasında hepimiz gördük, hayran kaldık. O büyük limanda bombardımanların tahribatından eser yok; ayrıca yeni gelişmeler olmuş. Bilindiği gibi harp sona erdiği gün Fransa'nın elinde bir tek sağlam lokomotif ve beş, on vagon bulunuyordu; öbürleri tamamiyle enkaz halinde idi. Bugün demiryolları bu memlekette birinci derecededir, hattâ harp öncesinden çok daha iyi vaziyettedir. Vaktiyle, şikâyetlere ve karikatürlere çanak tutan "État" yani devlet tarafından işletilen şu, üzerinden gittiğimiz şebeke artık şirketler tarafından idare edilen hatlardan farksız bir mükemmelliğe eriştirilmiş. Öylesine rahat gidiliyor ki, âdi vagonda yazı yazmak mümkün oluyor, vagonlarda pirinç tanesi üzerine Yasin yaz! Dahası var: Tünellerden geçerken kömür kokusu duyulmuyor, dumanlar bembeyaz. Galiba kömürün cinsinden bu.

Hangi birini sayalım? Kalkınmanın ne zor, aynı zamanda ne hoş şey olduğunu lokomotif dumanında bile okumak kabil!

17 Temmuz 1956

SİNİR KÜRÜ

Şu yolculukta bizi en fazla mütehassis ve memnun eden nedir? Harplerde haraben türâba olan bölgelerin kalkınması mı? Yepyeni mamurluk veya ticaret gelişmesi, servet ve refah, çalışma âhengi ve intizamı, sosyal ilerleme vesaire mi? Tabii bunları da gıpta ile temaşa ve tetkik ettik, çoğuna on numara verdik. Puvan kaybettikleri cihetler de yok değil. Fakat asıl imrendiğimiz, tesiri altında kaldığımız nokta; belki de ehemmiyetsiz göreceğiniz ve küçük görüşlülüğümüze şaşacağınız bir şeydir; satıcı nezaketi! Beş yüz yol arkadaşımızdan hiçbiri şimdiye kadar en ufak nezaketsizliğe maruz kalmadı, satıcı hilesine de. Şoförler nazik, mağaza kızları, garsonlar, ne kadar dükkâncı ve umumî mahaller müstahdemi varsa kâffesi mücessem nezaket. Esasen yolcu, içinden çıkamadığı yabancı paraları avucu içinde uzatmak ve alacak adamın sütüne havale etmek zorunda kalıyor; hesapta santim şaşmıyor. Hammal terbiyesizliğinden de kurtulduk.

Sinirlenmeden alışveriş, gidiş gelişi, yiyip içme meğerse ne hoş imiş. Sinir kürü yapıyoruz.

18 Temmuz 1956

DEĞİŞEN İNGİLİZ

Bir bakımdan İngiltere'yi çok değişmiş buldum. Burası harpler yüzünden Avrupa kıtasıyla temaslar neticesi o kıtanın umumî karakterini benimsemiş, eski donukluğunu bırakmış, yabancıya daha sokulgan olmuş. Turistle artık yakından anlaşıyor. Tebessümle, yol gösterme gibi alâkadarlığıyla, ecnebi lisanlara az çok ünsiyetiyle bir turist ülkesine benzemiş. Dünya harplerinden evvel böyle değildi; yine nazikti, terbiyeli idi ama kan kaynaşması duyulmuyordu. O harpler aradaki buzların çözülmesine yaramış; kısacası zamanımızın İngilizleri başka milletlerin de kendisi kadar insan olduğunu kabul etmiş. Kabul ettikten sonra da Avrupa'nın pek sempatik bir insan topluluğu halini almış. Evet, bunu yapan bilhassa İkinci Dünya Harbi'dir; öbür milletlerin bir arada ıztırap çekmesi, facia ortaklığı etmesidir. İngiltere yine düşmanın ayak basmadığı bir memleket ama dostlara ihtiyacı olduğunu, başka insanların yardımıyla kurtulduğunu anlamıştır.

İngiliz tarihinde bu, yeni bir başlangıç sayılmalı.

19 Temmuz 1956

ZAVALLI “EVET”!

Norveç'e kadar uğradığımız ve gezip dolaştığımız şehirlerin hiçbirinde, hiçbirimiz şoförlerle münakaşa vesilesi bulamadık. Tek şoför bizden fazla para istemedi, daima nezaketle veya vekarla hareket etti. Esasen İtalya, İspanya, Fransa ve İngiltere dahil, taksi şoförleri yaşça kemale ermiş, olgun ve tecrübeli insanlar. Hırpani kılıklı, bıyığı henüz terlemiş, apaş bakışlı ve külhanbeyi tavırlı şoföre rastlamadık. Gördüğümüz şoförleri toptasak bunlarla âdeta bir “Âyan Meclisi” teşkili mümkün olur kanaatine varılıyor. Havre şehrinde vapurumuzun yanaştığı rıhtımı bilmiyorduk, bizi gezdirip gemiye götüren efendi şoför cebinden o günün akşam gazetesini çıkardı, “Liman Haberleri” sütununa baktı; *Ankara*'nın hangi rıhtıma yanaştığı yazılı idi; kolayca yerimizi bulduk. Daha o sabah gelmiştik. Gazetenin haber verme süratine mi şaşalım, şoförün gazetesine güvenmesine mi? Gazetelerimizi mi ıslah edelim, şoförlerimizi, ikisini, hepsini, hepimizi mi? “Küçük şeyler,” diyeceksiniz. “Evet!” amma zavallı evet!

23 Temmuz 1956

AHMET CEVDETÇİLİK

Meşrutiyet'ten sonra sabık *İkdam* gazetesinde merhum Ahmet Cevdet, gazetesine Avrupa şehirlerinden başmakaleler yollardı. Bunların mevzuu ne dış, ne iç siyasetti; bulunduğu şehirlerdeki belediye teşkilâtının ve sosyal mekanizmanın nasıl işlediğini anlatmaktan ibaretti. Gençtik, yazılara göz gezdirir, hiçbirini başmakale olacak mahiyette görmez, gülümserdik. Sonra seyahat bizlere de müyesser oldu; fikrimiz değişti. En faydalı makaleleri bu zat yazmıştı, yazmakla umumî efkâra en büyük hizmeti yapmıştı. Ne çare ki, dahilî ve haricî politikadaki acemiliğimiz yüzünden badirelere uğradık, göz açamadık, o gazetecinin tavsiyelerinden bir tekini olsun yerine getiremedik. Bu dediğim kırk yedi yıllık, yani yarım asırlık hikâyedir. Ahmet Cevdet merhumun dediklerinden birazı tahakkuk etmiştir. Amma, hâlâ derin ve geniş bir boşluk mevcuttur. O cinsten yazılara dudak bükemeyiz, lüzumludur.

Netekim, dikkat ettim, kırk sekiz sene sonra ben de, basit bir Ahmet Cevdet'çilik yapmaktayım!

24 Temmuz 1956

CEMÂL VE KEMÂL

Tabiat güzelliği ile medenî hayatın ve imkânlarının harikûlâde bir ahenk içinde birleşip işlediği ülkelerden biri de Norveç ve bilhassa Oslo. Parası olduğu veya yolunu bulduğu halde burayı gezmekten kendini mahrum eden adama acınır, “Yazıklar olsun” denir. Oslo’da neler görmedik! Görmediğimiz bir şey gece ve gece karanlığı oldu. Batan güneşin ışığı kaybolmadan tekrar şafak söktü. Şehir bir orman içindedir; bu orman sonsuzdur, civarı ve bütün memleketi kaplıyor. Ormanların her tarafına, en yüksek tepelere kadar elektrikli trenler işliyor ve fisorların en derin köşelerine deniz vasıtaları sokuluyor. Tabiat ve medeniyet gibi insan güzelliği de kemâl derecesini bulmuş; karakter ve ahlâk ise belki onlardan da yüksek. Maddî ve manevî bir nur dünyası burası. Ruhumuz öyle dinlendi, nur içinde kaldı ki, kendimi bir ara Allah’ın Cemâline kavuşmuş bir kutbil – arifin sandım, mistisizmin zevkinden tattım. Mutasavvıfların arayıp bulamadıkları Cemâl ve Kemâl burada!

28 Temmuz 1956

PARKLAR BELDESİ

Kopenhag ne imiş meğerse! Burada bir Paris bulduk; daha küçüğü fakat daha temizi, daha yeşili, daha zevk-lisi. Liman ve doklar bölgesi bile bir park ile çevrilmiş; nilüferlerin açtığı, kuğuların dolaştığı göllerle süslü bir park. Zaten şehrin merkezinde bile kanallara, göllere ve parklara rastlanıyor; şehrin bir milyonu aşan nüfusu bir parktan öbürüne geçerek daima yeşillik içinde dönüp dolaşıyor, bahçeler ortasında yaşıyor. Şimdiye kadar gördüğümüz beldelerin hiçbirinde mağaza vitrinleri buradaki kadar zevkle ve zengin eşya ile tanzim edilmemişti. Otomatik satış makineler bolluğu da yine burada. Gecenin herhangi saatinde –dükkanlar kapalı olsa da– meyva, gıda maddesi, çay, kahve, sigara, hattâ otomobil ve bisiklet âletleri eksiginizi o makinelerden satıcısız temin mümkün. Paranın bozup üstünü veren de yine makine! Danimarka konfor ve kolaylık memleketi.

Daha ehemmiyetlisi şu: Zengin var ama fakir de yok. Kopenhag bir Paris ki, içinde tek kişi para sıkıntısı çekmiyor.

29 Temmuz 1956

HEYBET ŞEHİRİ

Hamburg azamet ve ihtişamıyla insanı eziyor. Her şey ağır ve yüklü, hepsi büyük çapta tutulmuş, ne varsa muazzam. Sanki ehramların kenarında veya eski Nil vadisi mâbedlerinin sütunları önündeyiz. Kendimizi cüce görüyoruz. Nerede cüce değiliz? Sadece katedraller, saat kuleleri, vinçler yanında mı? Tramvay ve metro vagonları da uzun, geniş ve büyük. Sanki arz üzerinde yaşayan mahlûklar için yapılmamış bunlar... Muhakkak ki Cermen ırkı kendisini olduğundan biraz daha büyük görüyor, büyüklüğüne inanıyor; mimarîsi o azamet görüşü üzerine kurulmuş. Nehir ve liman boyu mütevazı sayfiye köşkleri bile yüksek ve sivri damları ile heybetli. Evet, Hamburg bir heybet şehri. Şu var ki, gördüğümüz nazik muamele ve sıcak kabul öylesine candan idi ki, mâneviyatımız yükseldi. İlk defa olarak ihlâs ve samimiyet içinde ahali ile burada kaynaştık. Gerçekten de dost bir memlekette bulunduğumuzu anlamanın keyfini Hamburg'da sürdük.

30 Temmuz 1956

MEMNUNLUK

Anvers Limanı'nın kanallar, açılır kapanır köprüler, eşya dolu antrepolar ve karanın ta iç taraflarına sokulmuş şileplerle örülmüş ucu bucağı bulunmaz sahasını gece yarısına doğru bir otomobille gezdim; sisli, puslu bir havada, serinlik ve rutubet içinde. Manzaranın hâlâ tesiri altındayım. Dünyanın çeşitli bayraklarını taşıyan irili ufaklı tekneler arasında, bizim de yepyeni, Japonya'dan alınmış bir şilebimiz *Kayseri* yatıyordu. Uğradık ve geldik. Esasen seyahat yolunda, gece ve gündüz Türk vapurlarıyla karşılaşılıyor, selâmlaşıyorduk; yalnızlık duymuyorduk. Kısa bir zaman önce bu yollarda öyle mes'ut tesadüfler imkânsızdı. Hele *Gülcemal*'den evvel, Abdülhamid devrinde Marmara'ya biraz açıldınız mı ne harp ne ticaret filomuza mensup bir tekne görmek mümkündü. Netice şu ki, muazzam Anvers, Hamburg ve Amsterdam limanlarını seyrettikten sonra, bunların yanında nokta gibi kalacağını bilmekle beraber Haydarpaşa ve Salıpazarı limanlarının lüzumuna büsbütün inandık ve o teşebbüsleri alkışladık.

31 Temmuz 1956

KESE KÂĞIDI

Yol boyu nereye uğradıksa o şehirde birkaç “büyük mağaza” bulduk. Dörder, beşer katlı, her ihtiyacı tatmine kâfi, hepsinde “yürür merdiven”ler bulunan bu mağazalar daima arı kovanı ve karınca yuvası gibi işliyor. Müşteriye itimat tam. İstedığınız eşyayı çoğunda siz seçiyor, elinize alıyor, o kısmın epeyce uzağında duran satıcıya kendiniz götürüyorsunuz; gösteriyorsunuz. Önündeki otomatik kasada hesabını yapıyor, parasını alıp fişini paketin içine atıyor; teşekkürü bile unutmuyor. Bu itimat ve nezaket kadar bizi paket ve ambalaj kâğıtları da hayran bıraktı. Memleketimizde kâğıt buhranı mevcut olduğundan o, deri gibi sağlam, kitap ciltlemeğe lâayık, cilâlı ve süslü paket kâğıtlarının israfına içimiz sızlıyordu. Kese kâğıtlarının güzelliği, pratikliği, kâğıttan torbalar, çantalar, sağlam kutular, sicim yerine lâstik ve zamklı şeritler, hepsi müşterinin rağbetine ve zevkine hizmet ediyor. İptidâî kese kâğıdını veya gazeteyi burarlarda seyyar satıcılar, işportacılar bile kullanmıyor.

Anladık ki, paket ve ambalâj kâğıdı servet ve refahın, hattâ medeniyetin alâmeti fârikası olmuş.

1 Ağustos 1956

TEPE HASRETİ

Şimdi Biskaye Körfezi'ni açıkta bırakarak Atlantik üzerinden doludizgin Lizbon'a doğru yol alırken birbiri arkasına göz atıp geçtiğimiz şimal şehirlerine zihnimde bir geçitresmi yaptırıyorum. Bu, bir güzellik müsabakasında elemeye kalmış beş, altı kızdan birini seçmeğe benziyor. Hangisine birinciliği vereceğim? Gerçekten güç mesele. Zira hepsi de birbirinden âlâ, birbirinden nefis, tam evsafı haiz, yıldız şehirler! Nihayet Kopenhag'da karar kıldım. Seyahat arkadaşlarım da aynı fikirde. Orası bir "Park şehir"... Hiçbiri bu bakımdan Danimarka'nın başkenti kadar zengin ve cazibeli değil. Öbür şehirleri –Oslo müstesna– birbirine karıştırıyorum, ayırdedemiyorum da Kopenhag, hususiyeti ve şahsiyetiyle kafamın içinde bütün berraklığıyla duruyor. Ancak –yine Oslo hariç– Kopenhag, Hamburg, Amsterdam ve Anvers, dördü de düzlük üzerine kurulmuş, tepe ve dağdan mahrum. İnsan oralarda muhakkak ki dağ hasretine tutulacaktır.

Hele yedi tepe üzerine oturtulmuş bir İstanbullu olursanız!

2 Ağustos 1956

YAKINLIK

Posta idarelerinin nasıl bir intizam ve sür'atle işlediğine yakından şahit olduk. Her uğradığımız limanda, daha demirimizi yeni atmış, karaya henüz ayak basmamışken bir müvezzi mektuplarımızı vapura getiriyor. O, geldiğimiz şehir adresli mektupları mı? Hayır, daha evvel uğrayıp da zaman darlığından gecikmiş, geride kalmış olanları da yığın arasında buluyorsunuz. Uçaklar arkamızdan koşup mektuplarımızı yetiştiriyor. Yalnız o mu? Rıhtıma yanaşır yanaşmaz telefon memurları koşuyor, gemi ile şehir arasında hemen bir telefon kuruyor. Kolaylık ve rahatlık bu kadar olur. Kara sularından çıkınca da vapurumuzun telsizi faaliyete geçtiğinden memleketimizle muhabere başlıyor. Çok defa günününe telgraf alıyoruz. Posta, telgraf ve telefonda hiç şikâyetimiz olmadı. Bunların intizamla işlemesi sayesinde ve her yerde kendimizi memleketimizin uzağında saymadık. Güven içinde seyahat ediyoruz.

Bu icadlar ve mekanizma dünyayı küçültmüş, bir Marmara yapmış. Hoş, Marmara o bakımdan henüz bir "umman"dır.

4 Ağustos 1956

LİZBON

En bakımlı ve temiz şehirlerden biri de burası. Hele, banliyösü, plâjlar, ormanlık dağlar ve bütün gördüğümüz asfalt yollara taş çıkaran sağlamlıkta turistik şebeke ile bize parmak ısırttı. Deniz banyolarından kış, yaz her mevsimde istifade mümkünmüş. Civar dediğim sahayı saatte yüz yirmi kilometre giden bir spor Cadillac ile ancak üç saatte dolaşabildik. Sabık İtalya kralının villâsı önünden geçtik ve yine sabık Romanya kralı müteveffa Karol'un son zevcesi Prenses Lupescu ile görüşmek fırsatını da bulduk. Cami henüz yıkılmamış, mihrap da tabiatıyla yerinde. Bu gezinti ve tanışmaları bir nezaket sahibine borçluyuz; kendiliğimizden yapamazdık. Portekiz için bize şöyle söyleyenler çıktı: "Eski zenginler, daha da zengin oldu ve onlara bir sürü yenisi katıldı. Fakat, eski fakir yine fakirdir, sayısı artmamışsa da vaziyeti düzelmemiştir," diyenler oralı meslektaşlardan birkaçı. Hüküm veremeyiz. Gördüğümüz şudur ki, Portekiz imar bakımından çok ileri; her tarafta tabiat güzelliğini belirtmeyi ve arttırmayı bilmiş.

7 Ağustos 1956

HUZURSUZ DENİZ

Bir akşam üzeri sular kararırken Cezayir'in tâ önünden ağır ağır geçtik. Muazzam bir şehir, muazzam binalar... Fransız sömürgeciliğinin Afrika'da muazzam Kazablanka'dan sonra ikinci muazzam eseri. Biz bu yerleri mamur halde elimizden kaçırmamıştık. Şimdi kaçırarak olanlar ne kadar yansalar, saçlarını yolsalar haklarıdır. Şehri arkada bırakıp nihayet ışıklarını da sezemez olduktan sonra çeşitli acı düşüncelerden kurtulmak için kendimizi bar iskemlelerinde bulduk. Doğrusunu isterseniz şimalde daha kayıtsız, daha rahattık. Akdeniz eski ve yeni hâdiseleri ile insana üzüntü veriyor. Sahillerinde hâlâ kan dökülen ve dökülmekte devam edeceği bilinen bir bölge, medeniyetlerin beşiği olan şu deniz masmavi sularına ve şirin sahillerine rağmen insana lüzumu kadar huzur ve sükûn sağlayamıyor; zira kafayı çok işletiyor, fazla düşündürüyor. Keyfini sürmek için tamamiyle cahil, vurdumduymaz olmak lâzım.

Mesina, istikametini tuttuk. Sağımızda Süveyş ve ötede Kıbrıs. İsrail ve Yunanistan da oralarda. Gel de rahat et bakalım!

8 Ağustos 1956

DÖNÜŞ

Mesina harp tahribatına rağmen mamur hale gelmiş, gelmekte ve gelişmekte devam ediyor. Giderken Stromboli Yanardağı'nı hiç sönmediği için alevleri ve lâvlariyle geceleyin pek iyi seyretmiştik. Şimdi de yine gece karanlığında Etna'yı gördük, tesadüfen bu da ateş püskürüyor ve lâv akıtiyordu. Fakat cehennem deliğinin yanbaşında dağ köyleri pırl pırl elektrik ışıklarına dalmış öyle rahat, öyle kayıtsız duruyor, yaylâ havasının keyfini sürüyor ki, volkan bize bir film sahnesi tesirini yaptı; sanki turistleri memnun etmek için yapma yanardağ yapmışlar veya dağa bu manzarayı vermişler; vapurumuz geçince volkan da sönecek!

Peki, bütün gördüklerim ve tahassüslerim şu notlardan mı ibaret? Hayır, tabii! Bavullarımdan ziyade kafa yüklü olarak dönüyorum. İçinde cici bici şeylerle karışmış çok lüzumluları da var. Bir gün bunlar belki de bir romanımda yepyeni ve hayattan alınmış tiplerle okuyucularımın gözleri önünde canlanacak tonları şimal seyahatime iştirak ettireceğim.* Bir muharrir kendinden ziyade okuyucuları için yaşar.

9 Ağustos 1956

* Refik Halid burada ima ettiği şeyi gerçekten de kısa bir süre sonra yapmış; Avrupa'ya yapılan bir gemi yolculuğu fonunda geçen *Yüzen Bahçe* romanı 25 Aralık 1956'da, yine *Yeni İstanbul*'da tefrika edilmeye başlamıştır. Bu romanı buraya kadarki seyahat notlarının genişletilmiş hali olarak okumak ilginç olabilir. (hzl.)

“Bir Denizden Bir Denize – 1957”

“SEYAHAT” DİYENE, BİR TOKAT AŞKEDEN ÖĞRETMEN

Önce bir hatırlama: Galatasaray Lisesi’nin, bizim zamanımızdaki ismiyle kısaca Mekteb-i Sultanî’nin Türkçe öğretmeni Nafi Bey –kaşları olmadığı için fesini gözlerinin hizasına kadar indiren ve bu yüzden Hacıvadımsı bir şekle giren basit, fakat iyi yürekli bir zattı– iki hataya pek kızardı: “seyahat” ve “aşk” kelimelerini asıllarına uygun olarak “siyahat” ve “ışk” okumayanlara.

Bazı bazı öfkesi tutar, pusu kurar, kıraat kitabında o kelimelerin bulunduğu satırlar yaklaştı mı; gözlerini elindeki kitaba dikmiş, etraftan habersiz, ayakta duran öğrencinin usulsacık önüne gelir, “seyahat” yahut “aşk” diye okuyuverince çocuğun yanağına –uzun parmaklı, temiz, çelebi eliyle birdenbire sesli, lâkin hiç de acıtmayan, sadece ürküten bir şamar atıverirdi, tekrarlardı:

“Seyahat değil, siyahat! Siyahat! Siyahat!”

İşte ne zaman uzunca bir seyahate çıkma kararı versem Nafi Bey karşımda belirir; sesini de duyarım:

“Siyahat! Siyahat!”

Ben onun dersinde “seyahat” hatasına düşmemiştim ama bir gün “ışk” yerine halk ağzı “aşk” dilimden kaçmış, şamarı yemiş, üstelik:

“Aşkolsun, hocafendi!” demiş bulunmuştum. Nafi Bey cevapta gecikmemiştir: “Tokatı iyi aşkettim ya! Sen ona bak.”

O devirde öğretmen ve öğrenci, hepimiz lisanın inceliklerini kavrar, kelime oyunlarında birbirimizden geri kalmazdık.

Aziz hocam! Sen “seyahat”in bize en doğru telâffuzunu öğretmiştin ama acaba ömründe bir kerecik İstanbul dışına ayak atmış, “seyahat” veya “siyahat”, bunun ne olduğunu anlamış mıydın? Meğerse talebenin çok yer dolaşmak nasibi imiş; hamlığında, olgunluğunda, kemal yaşında ve yaşlılığında!

Altmış sekiz yaşımın, yaşıma uygun oldukça rahat seyahat notlarını okumağa başlıyorsunuz. Nereye gidiyorsunuz yolcu? Cevabım şu: Bir denizden bir denize!

6 Kasım 1957

KABATAŞ AÇIKLARINDAN BAKIŞ...

Terreur diktatörünün alaşağı edilmesinden sadece iki gün evvel kafası uçurulan delikanlı şair André Chénier zındanda vakitsiz ölümünü beklerken şöyle bir mısra söylemişti: “Benim lâtif seyahatimin sona ermesi için vakit ne kadar erken!”

Buradaki “lâtif seyahat” veya “tatlı yolculuk”, dünya üzerindeki geçici ikamet yani hayat mânasına gelir. Yine Fransız şiirinde bir “yolculuğa çıkış, azıcık ölüm demektir” diye meşhur bir mısra daha vardır. O “azıcık ölüm”ün gerçek ölümle münasebeti pek yoktur, sanırım. Şair “unutmak ve unutulmak” hâdiselerini “azıcık ölüm” sayıyor ki, çok zarif bir telmihtir. Bizim de bir “gözden ırak, gönülden ırak” sözümüz yok mu?

“Yolculuk ve yolcu” durup dururken ister “si”, ister “se” ile olsun “seyahat ve seyyah” sözlerinden kolaylıkla vazgeçebilir miyiz? “Seyyah” ile “yolcu” bir mânada mıdır? Sanırım ki, öyledir ve eğer birincisine başka mânalar veriyorsak, bu bir vehimden ibaret olsa gerektir.

Şimdi ben bir deniz yolcusuyum. Vapurum –ismi nedir? Ne biçim teknedir? O ciheti yeri gelince açıklayacağım– güneşin batuya kaydığı saatte vapurumuz Dolmabahçe ile Kabataş açıklarında duruyor. İstanbul’dan hiçbir zaman bu derece güvenle ayrılmamışım. Önümde imar fethine şahit olduğum bir

şehir var. İçimden diyorum ki: “İki ay sonra dönmek kısmet olunca yepyeni neler göreceğim!” Yarım asır içinde çeşitli sebeplerle şu limandan kaç defa gemiye binmiş, uzaklaşmış, kısa veya uzun fasıllarla tekrar dönmüştüm. Her dönüşte şehri bıraktığım vaziyette, hattâ daha kötülemiş halde bulmuştum.

Bu sefer öyle olmayacağını bilmenin –şimdiye kadar tatmadığım– müstesna zevki içindeyim. İmar görmemiş, bakımsız, kendi haline bırakılmış bir İstanbul’a dönmiyeceğime güvendiğim ilk seyahatim bu!

Esasen İstanbul’un imar hamlesine “ikinci fetih” ismini de ilk defa ben vermiştim. Her seferimde ecnebi diyarlara gıpta, öz yurduma ve doğduğum şehre gussa ile aşağılık duygusundan mahcup, sinir sisteminden rahatsız bir halde dönerdim. Artık öyle olmayacak.

Kendi kendime söyleniyorum: “Bakalım dönüşte daha neler yapılmış, ne işler başarılmış, şehir nasıl bir manzara almış?” Şahsi olarak sadece nezaketini gördüğüm bugünkü iktidardan hoşlanmamın sebebi zaten o “ikinci fetih” değil midir?

Kim ne derse desin Türkiye, Atatürk inkılâbının en tabîî zarurî icaplarından biri olan imar inkılâbını getirmiştir; bu inkılâp öteki kadar Garbliye parmak ısırtmaktadır; öbürü gibi dünyanın gözünü açmağa yarayacaktır.

Nitekim imar ve sınaî kalkınma hamlelerinin yabancı memleketlerde takdirle karşılandığına bizzat şahit oldum. Belçikalı taksi şoförlerinden Hamburglu armatörlere kadar “dinamik bir hükûmetiniz var” diyen insanlara rastlamak seyahatimin ayrı bir zevkini teşkil etti.

7 Kasım 1957

İÇ DENİZİMİZ MARMARA, BİR İÇ BAHÇE RAHATLIĞI VERİYOR

Ay ışığı altında –daha doğrusu ayın denize vurmuş serin ışığı üstünde– Marmara’ya açılıyoruz. İstanbul şehri iki ucundan Karadeniz’e tutunduğu için Marmara’yı içine girdiğimiz ikinci deniz saymak lâzımdır.

Hele Şile ve Kilyos kapı komşusu halini aldıktan sonra şehrimizin Karadenizli vafı büsbütün sağlamlaşmıştır. Yakın zamanlara kadar yolsuzluktan oralara kim gidebilirdi ki? İstanbul, çoğumuzca etrafı ve dolayları bilinmeyen dar çevreli bir şehirdi; Karadeniz’i ancak dürbünün tersiyle bakar bir Kireçburnu’ndan görür, ürperirdik.

Ürpermemizin sebebi çoktu: Önce ismi, sonra adasız ve sığınaksız oluşu, fırtınalarının azgınlığı ve Moskof komşuluğu. Marmara galiba dünyanın deniz ismini almış en küçük su parçasıdır. Harita üzerinde mavi bir noktadan ibarettir; atlas çizenler onun içine ismini sığdırmakta güçlük çekerler. Fakat medeniyet, sanat, askerlik ve kahramanlık tarihi bakımından büyüklüğüne değme ummanlar erişememiştir.

Tanıdığı bir devirlerden son yıllara, Çanakkale zaferine kadar hikâyesi herhangi büyük denizinkinden daha dolgun, daha canlı ve zengindir; mitoloji ve destan kaynağıdır.

Her şeyden önce –ve nice muazzam kayıplardan sonra– bizim öz denizimiz olarak kalmış. İki kapısının anahtarı hâlâ elimizdedir; o itibarla da çok sevdiğim, benimsediğim, içinde rahatlık duyduğum tek denizdir. İçdenizimiz Marmara bana bir iç bahçe, harem bahçesi huzuru, emniyeti ve dinlendiriciliği verir... Lodos hırçınlığını da nihayet bir çocuk şımarıklığı veya kadın sinirliliği sayarım.

Güzel bir tesadüf, Çanakkale Boğazı'na –az gemiye nasip olur bu– güneş doğarken girdik. Şimdi bir yaz sabahının şirinliğini artırdı sular, kıyılar ve tepeler öyle bir huzur içinde ki, ömürleri boyunca hiç harp yüzü görmemiş tesiri bırakıyor. Halbuki dünya durdukça unutulamayacak çetin savaşlar şu süt mavisi deniz, rahat gölgeli koylar, tirşe renkli tepeler üzerinde ne kadar uzun sürmüş, yer gök nasıl sarsılmış, madde ve ruh ne âfetlere uğramıştı!

“Buralarda mı?”

İnanamıyacağım geliyor. Karşımda tam bir sulh ve selâmet kordelâsı çevriliyor; tatlılığından içim eziliyor.

İşte, bir kapısı Atlantik Okyanusu'na açılan Akdeniz'e giriyoruz; Ege Denizi'ndeyiz. Mersin ve İskenderun'dan sonra o kapıdan da çıkacağız. Cebelüttarik Akdeniz'in cümle kapısıdır.

8 Kasım 1957

AKDENİZ'DE BİZİM GİBİ İÇİ KAN AĞLIYAN BAŞKA MİLLETLER DE VAR

Ege yahut Adalar Denizi... Bir adı da Arşipel. Uzak ve yakın tarihini her okur yazarın az çok bildiği bir deniz. Garp medeniyetinin kurulmasında, güzel sanatlar ilhamında, cengâverlik ve sömürgecilik arzuları uyandırmakta, muhayyeleyi işletmekte başrolü oynamış, oynatmak için teşekkül etmiş olan deniz.

Bir adadan bir adaya ve karalarından adalarına kolayca atlanabildiği için, dünya gemiciliğine bir okul denizi vazifesini görmüş, denizciliğin başladığı ve geliştiği bölge olmuş. Onu bu faydalı hale sokan ilk devirlerin volkanları, yer sarsıntıları, çöküntü ve fırlayışlarıdır. Bir ada gözden kaybolurken, ufukta bir başkası, birçoğu görünüyor.

Durgun ağustos sabahında Bozcaada ile Anadolu kıyısı arasından süzülüp geçmek pek zevkli. Fakat uzaktan Midilli tepeleri belirince içimize bir hüznün çöktü. Adayı batı yönünden sıyırıp, Sakız'a doğru yol alıyoruz. Bunu ve Sisam Adası'nı da sarp dağlarla çevrili, köy izine rastlanmıyan batı tarafından dolanacağız.

O yerlerin dış görünüşleri esasen hiç de neşe verici değil; tamamiyle kayalık. Deniz ortasındaki küçücük toprak

parçaları üstüne bu kadar ağır, kaba ve yalçın dağlar niçin yığılmış? Lüzumsuz ağırlıklariyle adaları çökertecek gibi duruyorlar. Biraz da ruhumuza yükleniyorlar; mahzunuz.

Hey gidi Osmanlı İmparatorluğu'nun sabık Cezair-i Bahrisefid Vilâyeti! Merkezi Rodos idi; sancakları: Midilli, Sakız, Limni. İlçeleri de çoğu münferit adalar olmak üzere 12 kasaba. Sisam, imtiyazlı bir beylikti. Bey, Osmanlı Rumlarından tâyin edilirdi.

Bir fıkra: Nükteleriyle tanınmış olmamakla beraber, Re-caizade Ekrem Bey'in Sisam ile alâkalı bir buluşunu kaybedeceğim. Şûrayıdevlet'te o ara bu adada çıkan bir isyandan bahsolunurken –adadaki beyin ismi Andirya Kopası imiş– Üstad-ı Ekrem demiş ki:

“İşin başı, Kopası Efendi'dir!”

Andirya Efendi'nin başı kopmadı; adalarımız imparatorluk ülkesinden kopup gitti. Hayır, Akdeniz'in bu bölgesini gündüz göziyle dolana kıvrıla, seyrede ede gitmek pek üzücü. Ayrıca, yolumuzun üzerine bir de günün dâvası Kıbrıs çıkacak. Cebelitarık rotasını tuttuğumuz zaman ise Girit'i cenup kısmından tam dokuz saat gözden kaybetmiyeceğiz; sonra bizim Sirennik, Tunus ve Cezayir kıyıları. Azap doğrusu!

Şu var ki, bugün artık aynı azabı çeken başka milletler de var. Hem yaraları henüz pek taze ve iltihaplı halde: İtalya ve Fransa. İngiltere'nin Akdeniz ve dünya saltanatı nerede? Ya Girit'i paraşütçülerle fetheden ve o denizin çevrelediği çöllerde hiçi hiçine kanını akıtıp çekilen Almanya'nın yarası!

9 Kasım 1957

KORKUNÇ BİR GÜZELLİKTİ, KORKUNCUN O KADAR GÜZELİNE RASTLAMADIMDI

Adalar Denizi'nden çıkmak, kurtulmak üzereyiz; asıl Akdeniz'e yine gireceğiz; daha doğrusu Rodos ile Girit ve Mora arasındaki kısma coğrafyacılar "Girit Denizi" diyorlar; Mora ile İtalyan çizmesinin ökçesine rastlayan kısma da "İoniyen Denizi." Çoğumuz bilmeyiz, bilmiyebiliriz. Adriyatik müstesna.

Son ufak tefek kayalık adalar, ada kıyıları: Siklatlar, sancak, Sporatlar iskele tarafına yani solumuza düşüyor. Ilık, durgun, yalnız geminin süratiyle yelpazelenen bir akşamüstü güneşin batışını görelim diye aperitif masamızı güvertede bir yere kurdular. Lâkırdıya dalmışız; birdenbire farkına vardım: Yakut rengi bir ışık içindeyiz, yüzlerimize de vurmuş. Hepimiz öfkeden kızarmış, başımıza kan çıkmış gibiyiz.

Ufka baktım: Çeşit çeşit vakalara, hele gençlik çağımdaki çocuksu politikacılığıma rağmen nasılsa uzun sürebilmiş olan ömrüm müddetince gurubların ne kadar güzellerini, hem de ne güzel yerlerde görmüşüzdür. Buna şüphe yok. Bazısını yazdım galiba. Fakat şimdi karşımda açılmış olanı bambaşka bir şeydi; korkunç bir güzellikte idi; korkuncun o kadar güzeline rastlamadım.

Garb tarafında –kimi arkada kalmış, kimi yana düşmüş, kimi öne doğru kaymış– dört tane adacık duruyor, birbirine benzemez şekillerde, çoğu sivri, bazısi kubbemsi, birkaçı da mahrutî kesme kayalardan ibaret adacıklar. Güneş arkadan vurduğu için bize görünen cepheleri simsiyah, ancak hepsi de altın sarısı ışıktan bir bordür ile çerçevelenmişler; bu ışık firdolayı, tütercesine alevleniyor; yakut bir deniz ortasında, yine yakut bir gök altında ve nasıl bir tenhalık, kendi başlarına bırakılmışlık, sönmek üzere olan bir küre ıssızlığı halinde.

Aya seyahat edeceklerin bir gün görecekleri manzarlardan! Fransızların “titanesk” tabir ettikleri devler yapısı, Vülken’ler barınağı, Siklop’lar ocağı, kızıl ve kızgın kayalar!

Mersin’in yolunu tuttuk, tersine değil, doğrusuna gidiyoruz, yine Anadolu kıyılarına sokuluyoruz. Bizde kalan, bize bırakılan küçük bir ada ve bir fener solumuzda. Çoktandır güneşten ve kızılığından eser kalmamakla beraber hâlâ alacakaranlık devam ediyor. Hayır, buna alacakaranlık değil, mor susam renginde, selofan kâğıda sarılmış, üstünde el gezdirince hışıldayacak sanacağınız peltemsi bir boşluk demeliyiz. Fenerciler tekneyi şeklinden tanıdılar ki, el feneri sallayarak selâm verdiler. Kendilerini görmüyoruz.

Üç kere düdük çaldık, “ve aleyküm selâm!” demiş olduk. Nezaketli hareketimizden çok hoşlanmış olacaklar ki burnu dönünceye kadar el feneri –gittikçe koyulaşan, geceye çevrilen selofan loşlukta– memnun memnun sallanarak gemiyi [teşyi ettiler/uğurladılar].*

* Gazetede bu kısım düşmüş, cümle muhtemelen böyle bitiyor. (hzl.)

Ücra deniz fenerlerine deniz yolcuları minnet hissi duyarak, biraz da öksüzlüklerine acıyarak bakarlar.

10 Kasım 1957

O MUAZZAM LİMANLAR, UCU BUCAĞI BULUNMAZ AÇIKHAVA FABRİKALARI

Mersin'e gece yarısından üç saat önce vardık, çok açıkta, açık denizde demir attık. Burası sığıktır; yolcular motörlerle, yük mavnalarla taşınır, yani ne limandır ne de liman tesislerine sahiptir; Allah'ın yarattığı gibi kalmış herhangi bir kıyıdan başka bir şey değildir.

Yedi yıl kadar oluyor, nasıl bıraktımsa o halde kalmış gibi. Fakat sabahleyin güverteye çıkıp da şöyle etrafa bir göz atınca bu açık denizin gerisinde ve ilerisinde martıların tünediği bazı dalgakıran sedleri ve şurada burada tarak gemileri, taş taşıyan yahut kum boşaltan nakil vasıtaları liman tesisine başladığını bana anlattı.

Üç dolu gün kalacağımız ve sıcağına tahammül edeceğimiz Mersin'de bir akşamüstü liman idaresinin motörü ile tesisleri gezdim; müdür beyin lûtfen verdiği izahatı yerinde dinledim. Anladım ki, İçel Türkiye'nin en geniş ve en modern bir limanına kavuşmak üzeredir. Kavuştuğu zaman Akdeniz'in bir köşesinde de Cenova, Marsilya ve Cezayir ayarında bir liman kurulmuş olacak.

Liman?

Geçen sene Avrupa limanlarından birçoğunu, hattâ en bü-

yüğünü, Londra'yı; Hamburg, Amsterdam, Anvers ve Le Havre gibi namlılarını azıcık görmüş, daha yakından, içinden, uzun uzadıya görmek, liman hayatı içine karışmak arzuları duymuştum. O arzum kısmetse yerine gelecek. Zira yine Hamburg ve Anvers dahil Emden ile Bremen'i, Rotterdam'ı keyfimce, günlerce gezip hepsinin zevkine varmak fırsatını bulacağım.

Peki, bendeki bu liman muhabbeti nedir?

Büyük limanların ekonomik ehemmiyeti üzerinde duracak değilim; ehli iyisini bilir, ehli olmayan da idrâk eder. Beni o cihet elbette alâkadar etmekle beraber asıl hoşlandığım, muazzam limanların hiç dinmek bilmeyen çalışma hayatı, çalışma manzarası, bu dinamizm, bu Herkülcesine gayret, hele sulara teknelerinin siyah, kırmızı, yeşil, gümüş rengi ile tarhlar çiçeklendiren gündüz hali... Vinç, lokomotif, düdük seslerinin şamata olmaktan çıkıp bir servet ve refah bestesi gibi göğüs kabartan dinç âhengi!

Ve hepsinden güzeli şu: Çalışan insan, güçlü kuvvetli işçi adelesi, işçi emeği... Dönüp dolaşan, havalanıp yere konan, yığılan, yığınaklar haline gelen balyalar, sandıklar, demirden, çelikten kümeler, eşya ve erzak ehramları... Ucu bucağı bulunmaz bu muazzam açık hava fabrikaları!

Sis içinde, yağmur altında, kar düştüğü sırada, fırtınalar geçirmiş yorgun vapurlar limana girerken ve dinlenmiş tekneler fırtınalı açık denizlere tevekkül ile çıkarken... Liman ne güzel şey!

Türkiye'nin de limanları olacak, oluyor. Mersin'de yarının limanını görüyorum.

12 Kasım 1957

MERSİN BÜYÜK İHTİMALİNİ BEREKET ATLATMIŞTIR...

Bir gece vapurumuzda içtikten ve yedikten sonra Mersin'e çıktık. Ülkemizin bütününü kaplayan, İstanbul'u bile Üstüva hattı memleketine çeviren sıcak dalgasından dolayı gündüzün gemide kaldığımız için şimdi şehrin tek büyük caddesinde, bir pantolon, bir gömlek, hiç değilse güneşten kurtulmanın neşesiyle yürüyorduk.

Kıyı rıhtımsızdır. Dünyada öyle bir liman şehri kalmış mıdır? Eski halkevi binasıyla tüccar kulübü ve iki sıralı –bir sırası yalıdır– masraf edilmiş süslü köşklerden başka nesi var? Ve niçin olsun? Şimdi üzerinden geçtiğimiz bu cadde yarın liman bittikten sonra ikinci kordon vaziyetine düşecek, deniz kenarında yepyeni, denizden dolma, rıhtımlı bir cadde vücade gelecek.

Mersin'de yarınını düşünen ümitli bir bekleyiş hali seziyor. Şimdilik büyükçe bir kasabadır. Vitrin düzenini bilmeyen cepheleri var, içerlek dükkânlar. Birisinin önünde durduk: Şerbetçi. Mevsimin taze meyvelerinden süzülüp soğutulmuş şerbetlere, hele birkaçının karıştırılmasıyla yapılan kokteyl line diyecek söz yok. İçimiz tad ve rayiha kesildi.

Şerbetten aldığımız şevk ile yürümeğe devam ettik. Baktık deniz kenarında bir bahçe, çalgı ve şarkı sesleri; görü-

nüşü de temiz... girdik. Hatırımda kalan bahçedeki çiçek bolluğu, bereketi, azmanlığı. Yasemin kokusu hepsini bastırıyor, hattâ sığ, bulanık, kekremsi denizin ve etraftaki masalara dizili baharatlı mezelerin kokusunu bile!

Ne olmaz burası? Burada ne parklar vücade gelmez, palmyeler, hurmalar arası ne bahçeler, ne gülistanlar! Kan kırmızı, kıvamında olmuş, diş donduran fevkalâde nefis karpuzlardan yerken düşündüm: Liman sayesinde büsbütün yenileşecek olan Mersin'in, sırtını dayadığı Toroslar'ın azametini ve geride sakladığı ovaların bereketliliğine uygun bir liman şehri olması mukadderdi. Geç kalındığı, bereket hiç gerçekleşmemek ihtimalini atlattığı da muhakkak.

Yine bir akşam Mersin'de sinemaya gittik ama karadakin değil; *Marmara* isimli yolcu gemisindeki. Pek nazik ve münevver bir zat olan süvarisi bana her tarafı gezdirdi. Esasen daha iki ay önce *Karadeniz Vapuru* ile İzmir'e gidip gelmiştim, salon, kamara, bar vesaire, teşkilâtına şaşıp kalmıştım. *Marmara* o tip vapurlardan galiba biraz küçük olmakla beraber büsbütün şık. Evet, bulduğum kelime budur, lüks ve şık! Konfor ve lüksün üst derecesine alışmış en maruf ve şımarık bir sinemayıldızı kamaralarını, banyolarını, salonlarını yadırgamaz; belki evinde taklit etmeğe bile kalkışır!

Bu derecesi lüzumlu mudur? Bilmem. Şu var ki, hoş doğrusu! İnsanda balayı seyahatine çıkmak arzusu uyandırıyor, hayaller kurduruyor. Kırk altı yıl oldu, ilk Avrupa yolculuğumda Mesajeri Kumpanyası'nın zamanına göre lüks sayılan vapuruna binmiştim. Uzakşark hatlarına işleyen bir vapurdu. Plâj locaları gibi sıra sıra bölmelerden ibaret birinci sınıf kamaraların kapıları yemek salonuna açılırdı; elimi-

zi yüzümüzü ibrikten döktüğümüz su ile küvette yıkar, kirli suyu küvete boşaltırdık.

Yanımızdaki kamarada boşaltılan su sesinden uyandığımı unutmamışım. Kurulan ve kaldırılan sofra gürültüsü de cabası! Bizde böylesi bile yoktu ya... Türk bayrağını denizden Mersin'e değil, Mudanya'ya götüremezdik.

13 Kasım 1957

TER İÇİNDE, MENDİLLERİMİZLE YELPAZELENİP, ENSEMİZİ KURULAMAKTAN VE TOKLUKTAN YORGUN DÜŞTÜK

İ skenderun'a akşam saat on buçukta demirledik. Burada da mı açıkta duracağız, açıkta yük alacağız mavnalardan? Hayır, Hatay Limanı'nda iki büyük teknenin yanaşıp lokomotiflerin çekerek mal getirip götürecekleri bir rıhtım ve büyük bir vinç, yani modern bir iskele var, fakat yolcu vapurları hâlâ deniz ortasında yolcu çıkarıp almaktadırlar. Hava sert olunca, hele rüzgâr meşhur Yarıkkaya'dan esince gel de in veya bin!

Ertesi günü, yakından yanaşarak gördüğüm kocaman silolu küçümen, fakat yeni tarzda tesis bile hoşumuza gitti. Vinçlerin ve tesisin makinelerinde Hamburg damgasını okuyorum, içine dünyayı sığdıran o liman gözümün önünde beliriyor. Asıl şehir kadar büyük olan Hamburg Limanı'na nisbetle bu iskele bir devin tırnağı bile değil. İskenderun Limanı elbette bu kadarcıkla kalmıyacak. Maden cevheri götürüp ithal eşyası getiren şilepler günlerce açıkta nöbet beklemeyecek, yolcular da Kristof Kolomb'un Amerika toprağına ilk ayak basışını andıran vasıtalara girmeyecekler. Onların buradakilerden farkı motörlü oluşlarından ibaret.

İskenderun'u hemen hemen kırk senedir tanırım; iki sene önce de bir ay kadar kalmıştım. Gelişiyor mu? Elbette, fakat bu gelişme güzellikten mahrumdur. Bir zamanki şehir daha küçüktü ama daha sevimli, daha temizdi. Şimdi yepyeni büyük binalar ve oteller var; apartmanlar ve süslü evler kurulmuş; mahalleler bile vücut bulmuş. Şu ciheti hoş değil: Derbederlik.

Bu kusur belki belediyenindir. Kimin olursa olsun şehir içi manzarası denizden görülene uymuyor. İnsan şuraya buraya baktıkça mühendislik, mimarlık, hesap, hendese, estetik mefhumlariyle telifi kabil olmayan ve gözü yoran aksaklıklardan, ihmal veya göz yummalardan rahatsızlık duyuyor.

Acaba sıcak dalgasının tesiri altında bakıp görme hassam geçici bir “aberration – sapıtma” buhranına mı tutuldu? Sanmıyorum, lâkin nazik bir ahbabın dâvetine giderken deniz boyu, o tek güzelim korniş veya kordonda yer yer palmiye gölgelerine sığınarak yürürken çöllerde misline rastlamadığım sıcağın bunalıyorum, bunalıyoruz. Bunalma krizi içinde arabaya binmeyi bile düşünemez haldeyiz.

Barbunya ve Mercan balığı ıskaraları nefisti. Ter içinde mendillerimizle yelpazelenip boyuna yüzümüzü, ensemizi kurulamaktan, daha doğrusu tokluktan yorgun düşmüştük. Şehirde kalamıyacağımız [için] eski aşınam “Soukoluk” Yaylâsı'nın yolunu tutmaktan, orada gecelemeden başka kurtuluş çaresi yok.

Çıktık ve aziz eski dostların yardımıyla –oteller dopdolu imiş– yaylâda barındık. Şu var ki, bu yaylânın plânsız, eğri büğrü, toz toprak içinde büyüyüp genişlemesine, modern bir yaylâ köyü olamamasına üzüldük. O ne biçim çarşı, ne

şekilsiz evler, ne harap barakalar. Modern köşkler var, var ama çoğu beton yığını. Hele köye girerken karşınıza dikilen ve yıllardır kafası ezilemiyen lenduha bina iskeleti.

Yeni imar kanununun Hatay'a şûmülü yok mudur? Yahut ne zaman olacak? Bu telâşımı benim Soukoluk muhabbetime, hasretine, bölgeyi ecnebi işgalinde iken bile vatan bucağı saymama ve o kanaatle çalışmama bağışlayınız.

14 Kasım 1957

“HAPÇILIK” BUGÜNE VE BU YAŞIMA KADAR RASLADIĞIM EN MEŞAKKATLİ İŞTİR

Y aylâda çok rahat iki gün iki gece geçirdik. Çamları kesilip, kel tepe, tozlu tepe haline sokulmuş meşhur Kınalıtepe üzerinden ayın on dördünü, ilâveten gayet belirgin bir kuyruklu yıldız seyrettik; yedik, içtik, eğlendik, ikram gördük, serin havuz başı sohbetlerinden ihya olduk.

Olduk ama neyleyim, vaktiyle katur sırunda, sonraları bozuk yoldan otomobille çıktığımız iptidailiği içinde şirin Soukoluk gitmiş, yerine servetle savsaklığın berbat şekilde bağdaştığı –ne mamur ne de harap denilebilecek– acayip bir dam birikintisi, kendi haline şaşıp kalmış bir Soukoluk gelmiş.

Dönüşte dağdan inerken –gece başlamıştı– sıcak derece derece yükselip bunaltıcılığı artmak şartıyla bizi bağrına doğru çekiyordu. Şehre girdik; bu külhan veya hamam halvetinde –hafif şeyler bile olsa– neden üzerimizde elbise bulunduğuna hayret eder gibi idik. Gömleklerimiz terden tenimize yapışmıştı; nefes alırken içimize dolan hava sanki birdenbire katılaşp kalıyor, taş ağırlığı ile bağırımıza oturuyor, orada üst üste birikiyordu.

Masaları deniz kenarına dizilmiş bir lokantadayız. Serinledik mi? Hayır, sıcağa az çok alıştık. Demin ağzımıza bir lokma yemek koyamıyacağımızı sanırken esintisizlikten

çekmeyen mutfak bacasından çıkamadığı için sinsi sinsi yer hizasında ve bacaklarımız arasında dolaşan ıskara balık ve kebab dumanları hepimizi acıktırdı.

Doldurulan soğuk biralarla buğulanmış bardakların serinliğini kurumuş dudaklarımıza dokundurmadan midemizde duyar gibi olduk; süze süze içerken aldığım zevk başımın hiç hoş olmadığı bu “yük içki”ye karşı duyduğum antipatiyi giderdi; hattâ biraya kaside söyleyecek, mümkünse tarziye bile verecektim.

Gece yarısından sonra önce bahsettiğim vinçli limanın önüne geldiğim zaman dünyanın en korkunç bir maden ocağı manzarası ile karşılaştım: Şilep anbarlarında “hapçılar” çalışıyordu. Çoğumuz bilmeyiz, “hapçı” da nedir? Bu, liman amelesi ve deniz adamları arasında kullanılan acayip bir tâbirdir.

Anlatıvereyim: Bir şilep demir, krom veya herhangi taşlı tozlu bir maden cevheri yükledi mi anbarların seviyesini bir hizaya getirme, tesviye etme, düzleyip derli toplu hale sokma işinde kullanılan işçilere –ne sebepledir bilemem, kimse de bilemedi– “hapçı” deniliyor.

Mutedil iklimli bir limanda yahut serin ve soğuk mevsimlerde o iş az çok kolaydır. Fakat şimdi bulunduğumuz bölgede, hele bir de sıcak dalgasına raslarsa insan takati dışında bir azap ve işkence hüviyeti alıyor, medenî, modern vasıta ve tesislerden mahrum kalan memleketlerin amelesine karşı hem acı hem hayranlık duyuyor.

Hapçılık bugüne ve bu yaşıma kadar rasladığım en meşakkatli iştir; ressam olsaydım bir krokisini çizmek isterdim. Anlatmağa çalışacağım.

15 Kasım 1957

YÜZÜMÜZDE SİNAAT ÜLKELERİNE HÂS REFAH HATLARININ BELİRECEĞİ GÜNÜ BEKLEMELİYİZ

G ünlerdir sıcak dalgasını ve güneşi yemiş, ateşsiz ve lâvsız birer yanardağı kreteri ve yamacı haline gelmiş olan yakın dağlardan küçük limana öyle bir ısı vuruyor ki, vücudumuz kızgın tuğla ile çevrilmiş gibi içimize işliyen bir sıcaklıkla kavruluyor; soluk almıyoruz, sanki ağzımıza gözle görünmez bir ateş çekiyor ve havaya yine görünmez bir alev yayıyoruz; her birimiz ayrı ayrı sığağı artırıyoruz.

İşte böyle bir muhitte ve projektörlerden fışkıran, nasıl olup da kaynadığı görülemiyen ışıklar altında bellerine kadar çıplak, kuru kemikten ibaret “Hapçılar”, demir cevheri tozu ile terden başka bir şey olmıyan paslı derileri gerilip gevşiyerek, boyuna kürek sallamaktadırlar.

Bunlar “tozdan adamlar”dır, toz yutarak, terle tozun birleştiği çamuru emerek yaşadıklarına ve kuvveti o maddelerden aldıklarına inanacağınız geliyor. Havayı kirli sarı bir toz sisi kaplamış. Manzaraya büsbütün dehşet veren de budur; gûya burada etrafı yakıp kavuran ateşin külleri savrulmaktadır.

Sanırsınız ki sıcak dalgasının merkezini, asıl ocağını

bulmuşsunuz, habîsin yuvasındasınız; onu söndürebilseniz, sıcağın kafasını ezmiş, bölgeyi serinliğe kavuşturmuş olursunuz.

İnsan bu işi başarmak arzusuyla kendisinde bir Herkül veya Jüpiter kudreti arıyor, bir mitoloji ilâhı olmağa can atıyor. Çeşitli memleketlerde maden ocakları görmüş, gezmiş bir adam olmak itibarıyla söylüyorum: Hiçbiri bana önümdeki manzara kadar dehşet vermedi.

Hapçılar'ın bizim gibi bir arz mahlûkunun yaşamasına imkân bulunmıyan bir yerde yaşadıktan başka, yine arz mahlûklarının yapamamaları icap eden bir işi başarıyorlar diye hayretteyim. Ne pahasına? Tam mânasıyla bir lokma, bir hırka için! Hoş, bu hırka da incecik bezden bir pantolon ve palaspâre bir gömlektir ibaret!

Şimdi gel de demir cevherini sinâat memleketlerine taş, toprak halinde göndermek iptidailiğinden bizi kurtaracak olan hamleci hükûmete hak verme. Hapçılar ve bunlarla beraber şu sinâatsiz memleket faciası o zaman tarihe karışacak.

Geri kalmış vatandaş ve memleket çehresini yalnız şapka ve turistik otel değiştiremez. Yüzümüzde sinâat ülkelerine hâs refah hatlarının belireceği günü beklemeliyiz. Bereket bu gidişle o gün çok uzakta değildir.

Vapurumuz, gece yarısından önce hareket edecek.

Tam beş gün, hem de saatte on altı mil gitmek şartıyla Akdeniz'i boydan boya aşacağız ve sonunda, Atlantik'e açılan cümle kapısının Afrika kıyısındaki son durağında yolculuğa kısa bir mola vereceğiz.

16 Kasım 1957

BİR BELİRİP BİR SÖNEN ELEĞİMSAĞMALAR VAPURUN PEŞİNİ BIRAKMIYOR

Açık denizdeyiz. Nerede o ada kırıkları, kaya döküntü-
leri?

Ufuklarda tek kara görmeden, hattâ başka tekneye rast-
lamadan vapurun 15-16 mil süratinden gelen hafif ve nis-
beten serince rüzgârdan memnun bütün gün gittik. Afrika
kıyısına daha yakın geçiyoruz. Kamaralar ve salon sıcak, gü-
neşin vurduğu tarafa düşen güvertede durulmuyor. Fakat
gölgeye düşen iskele kısmında pekâlâ oturuluyor.

Oturuyor, dolaşılıyor, geniş hortumlardan fışkıran tazyik-
li su ile geminin yıkanmasını zevkle seyrediyoruz. Suların
yükselip serpildiği yerde birbirini kovalayan eleğimsağmalar
gözlerimizin eğlencesi ve zevki oldu. Akdeniz'in başka de-
nizlerde benzerini göremiyeceğimiz o, kendisine has koyu
çivit lâcivertliği üzerinde bir belirip bir sönen ve yedi renkli
saten kocaman yelpazeler gibi boşlukta pırıl pırıl açılıp ka-
panan bu eleğimsağmaların asıl hoşluğu iri kanatlı bir nevi
cennetkuşları halinde yanımızdan uçarak vapurumuzun pe-
şini bırakmamaları!

Bir zevkimiz daha var: İki anbar arasındaki geniş boşlu-
ğa yelken bezinden kurulmuş pisisin. Deniz suyu yine tazyik-

li hortumdan buraya mütemediyen doluyor, taşıyor, taşan su şakır şakır akıp yine denize gidiyor.

Acaba daha temiz bir deniz banyosu nerede yapılabilir? Bez havuz yüzmeye de elverişli. Hele biri hortumu sırtınıza çevirip su ile masaj yaparken keyfinize pâyân olmuyor. Kurtulduğumuz sıcak dalgasından sonra bu masaja paha biçilemez; insanı dipdiri hale getiriyor.

Her yerde olduğu gibi –hele yazlıklarda– ikindi zamanı, uzun sürdüğünden can sıkıyor. Kâğıt oyunlariyle başım hoş olmadığından ve okumak hevesi de duymadığımdan gündüz uykusundan kalkınca kaptan köşküne çıkıyorum. Niha yet güneş sararıyor, sarartıyı bir kızılı takip ediyor. Tıpkı fievre gelmeden önce bir hastanın önce solup arkasından kızarması gibi bir şey.

İşte keyiflendiğim dem bu demdir. Karasularından çıktığımız için Avrupa içkileri, bu arada viski içmek mümkün. Bizde ateş pahasına tedarik edilen o içki eksport olarak vapura ucuza mal olmaktadır.

Viskiyi her içkiye tercih ederim. Şu var ki, ara sıra çağırıldığım varlıklı dost ziyafetlerinde önüne gelen viski şişesine saldırdığı için bana ne içeceğim sorulunca, “Rakı, Yeni rakı,” der, imrendiğim halde nefsimi yenerim.

Burada aksini yaptım. Seyahat müddetince viski içtim, viskiye kandım. Meğerse hakikaten de kanılıyormuş ki, canım rakı istemeğe başladı. Hevesimi dönüşe bıraktım.

Ertesi günü ufukta bir karaltı göründü: Girit!

17 Kasım 1957

**BÜTÜN EFSANEVÎ VE TARİHÎ BİLGİ VE
HÂTIRALARIMDAN DOLAYI GİRİT’İ
UZAKTAN DA OLSA GÖRMEK İSTERDİM:
İŞTE KARŞIMDA!**

Sabahın erken saatlerinde sancak tarafımızda çok uzaktan bir karaltı sezildi, neresi olduğunu biliyordum, bekliyordum: Girit. Adanın cenubundan geçeceğiz ve Afrika ile bu adanın “eflâke ser çekmiş” dağları arasında en aşağı dokuz saat yol alacağımızdan belki de epeyce sıcak yiyeceğiz.

Denizin ortasında gökten uzanmış bir hortumu düşündüren karaltı az sonra aydınlandı, cisimlendi. Kesme kayalar ve gerisinde kayadan ibaret yüksek dağlar; dağların bina kondurmağa elverişli nadir yerlerinde beyaz badanalı küçük köyler, köy kiliseleri, azıcık yeşillik. Girit’in cenuba bakan tarafında –140 kilometredir– bir tek ırmak vardır; o da kıyıya gelince birdenbire denize dökülür. Yine tek ovası ırmağın geçtiği dar saha, üst tarafı bütün Ege ve Anadolu’nun sahil dağları, bildiğimiz dağlar.

Esasen Mora Yarımadası ve Anadolu, yani iki kıta bir sıradağ ile birbirine bağlı imiş; müthiş bir çöküntü olmuş; işte Girit ve Rodos dahil şimdiki Ege Denizi’ndeki irili ufaklı adalar o sıradağın kalıntıları imiş. Ben bunları malûmatfuruşluk

için değil, adanın manzarasını şimdiye kadar görmeyenlere, gördükleri yerlerle kıyas imkânı verip görmüş gibi olmaları maksadiyle yazdım; mektep kitabı yazmıyorum ki!

“Keşke yazsam!” diyeceğim gelmiyor da değil. Zira kıyısından süzülerek yalçın kayalıklarını uzun uzun, saatlerce seyrettiğim şu Girit, tarihten evvelki çağda dikkate değer bir medeniyetin beşiği olmuştu, Minos devri. Mitolojiye göre kanatlanıp göğe, güneşe erişmek hırsı ve hevesi de yine buralarda uyanmıştır.

Gökyüzünü fethe kalkıştığımız asırda o masalı hatırlamamak mümkün mü? Hele Blériot’nun dapdaracak Manş Kanalı’nı havadan geçtiği tarihte Paris’te bulunan ve o zamandan bu zamana elde edilen ilerlemelerin hayran bir şahidi olan benim gibi yaşlı bir adam balmumu ile yapıştırılmış kuş kanatlı esâtir pilotunu elbette düşünmeden yapamaz!

Girit sade bunları mı düşündürür? Yine ben heyecan içindeki halkın başlarına “ya Girit, ya ölüm!” yazılı keçe külâhlar geçirerek nümayişler yaptıkları devri de içim sızlaya sızlaya seyretmiş; neticeden hiç de ümit beklememiştim. Ama ne iman kuvvetiyle ne de keçekülâhların hüsn-i hattı ile bizim olabilirdi; diritnotların nümayişi de dev topların gürleyici hitabesi lâzımdı. Bizler “Girit bizim canımız, feda olsun kanımız” türküsünü tutturmakla yetinmiştik!

Bütün bu efsanevî ve tarihi bilgi ve hatırlamalardan dolayı Girit’i uzaktan ve cenuptan da olsa bir defacık görmek isterdim. Şimdi karşımda! Netameli adanın Türk-Avrupalı çarpışmalarıyla ne kadar insan başı yediğini düşündüğümden dolayı da içim ferah değil. Ya son Cihan Harbi’ndeki rolü?

Alman paraşütçü kıtalarının şu yüksek dağlarla dik tepelere eskilerce belâ-yı asumanî denilen gök musibeti halinde yağdığını sanki görüyorum; yine o kuş kanatlı İkar'ı düşünüyorum ve ona öfkeyle diyorum ki:

“İşte, yolunda can verdiğin ideal bugün fazlasiyle gerçekleşmiştir. Bunlar ölüm kuşlarıdır, şimdi ayrıca atom ve hidrojen bombaları da taşıyorlar. Beğendin mi neticeyi? Dünyayı hâk ile yeksan edebilecek bir icadın piri sensin.”

18 Kasım 1957

BU GÜZEL ESİRE'NİN SONRADAN YÜZLERCE KAPIKULU'NA EMİR VEREN BİR SULTAN OLMADIĞI NE MALÛM?

H izasına ulaşmamızdan dokuz saat sonra Girit görünmez oldu; üzülmedim. Ertesi günü Sicilya cenubundan ve adayı görmeden yol alıyoruz; pek hafif bir sallantı var. Daha ertesi gün uzakta Pantalarya belirdi. Öğleden önce meşhur Bon Burnu'nu döndük. Artık Afrika kıyısındayız, bir günü de Cezayir ve Oran önlerinde geçireceğiz.

Cezayir'i görmüş, gezmiş olanlar mamurluk derecesini övmekte birbirleriyle yarış ediyorlar. Geçen sene de karaya ayak basamadan ancak yine denizinden geçmiş olmakla beraber bu şehir ve civarı hakkında benim bilgim görüp gezen turistlerden çok daha geniş ve etraflıdır; zira Fransız kültüründe o bölgenin mevkii yüksektir. Sadece *L'Illustration* mecmuasının Cezayir için çıkardığı hususî sayıyı gözden geçirmek bile insana sağlam bir fikir verebilir. Kaldı ki ben, bir zaman bizim hâkimi olduğumuz bu koca ülkenin tarihiyle, politikasıyla, edebiyatıyla alâkalı yüz çeşit eser okumuşumdur.

Dedim ya, bir Türk için Akdeniz seyahati ne kadar uygun şartlar içinde, ne derece lâtif geçerse geçsin ara sıra

neşe kaçırmıyordu olmaktan kurtulamıyor. Dedelerinin kazandıkları serveti oğullar mirasyedicesine, nasıl koyu bir cahillik ve ağırlatıcı bir idraksizlikle ne çabuk mahvetmişler! Osmanlı İmparatorluğu, bir gün gelmiş tarihte en büyük mirasyedi olarak yer almıştır.

Sebepten? Malûm: Garb medeniyetine ayak uyduramamak. Bunun sebebi de açık ve tek: Softalığın kafasını ezememek.

Her neyse, olan olmuş. Şu var ki –tepemizde kontrol için dolaşan Fransız tayyarelerine bakıp düşünüyorum– Cezayir’i bizden alan ileri devlet de burada pek duracağına benzemiyor. Ancak o, elindeki bölgeyi mamur halde asıl sahiplerine bırakacaktır. Biz maddî ve mânevî cephelerinden harabeye çevrilmiş vaziyette yabancıya kaptırırvermiştik. Sonra şu var: Fransa üç senedir mücadeleye devam ediyor; biz kaybımızın farkında bile olmamıştık.

Tunus da sessiz sedasız, anestezi edilmiş gibi kopmamış mıydı?

Çok yakından geçtiğimiz için şehir ayan beyan görünüyor. Elimdeki *Mavi Rehber*’in harita ve plânlarına bakarak büyük, daha doğrusu muazzam binaların neler olduğunu öğreniyorum. Kiliseler, mektepler, manastırlar, camiler, üniversite, opera ve daha neler, ne oteller ve ne saraylar! Aslında Cezayir, Icosium isimli küçük bir şehir kalıntısı üstünde. X. asırda kurulmuş bir Berberi kasabası imiş. Şimdi bana masaldaki kuru kafa gibi:

“Ne idim? Ne oldum? Ne olacağım?” diye düşünüyor gibi geldi. Evimin duvarına astığım “Cezayir Korsanları” isimli bir gravürü de hatırladım: Denizden gelip bir köydeki Hristiyan kızını kaçıran izbandut yapılmış muhteşem tavrılı

korsanlar grubu! Bu güzel esirenin sonradan yüzlerce kapı-
kuluna emir veren bir sultan olmadığı ne malûm? Ruhu bel-
ki de Topkapı Sarayı'nın loş dehlizlerinde –öbürleri gibi–
zaman zaman dolaşıyordur.

Yarın Septe'de olacağız.

19 Kasım 1957

NEREYE UĞRASAK, GÖRDÜĞÜMÜZ RESMÎ MUAMELELERE İMRENİP, YUTKUNMAKTAN MEMLEKETİMİZ HESABINA HÜNNAK OLMAMIZ MUKADDERDİ

Şimal hattına işleyen vapurlarımız gidiş gelişlerinde ne sebeple Septe'ye, İspanya'nın şu küçücük limanına uğrarlar? Akar-yakıt eksikliğini tamamlamak için. Evvelce tam karşısındaki Cebelitarık o işe yararmış, fakat müşteri bolluğundan nöbet beklemek lâzım gelirmiş. Septe işin ehemmiyetini kavramış, gayet modern tesisler kurmuş, kolaylık göstermiş, tabiatıyla gemiler buraya koşuşmuş.

Limana saat 21'de girdik. Girerken yanıımızdan gayet aydınlık, salonları süslü ve gösterişli, kocaman bir araba vapuru geçiyordu. İspanyol bayrağını taşıyan vapur ve benzerleri Avrupa-Afrika sahillerini birbirine bağlayan yüzer köprülerdir; âdeta birer transatlantik cümcümesi bunlar! Konforuna dışından bakarken içinde imişçesine inanıyorsunuz. Ayrıca sempatik şeyler.

Zaten Septe Limanı da sevimli, rıhtımdaki sıcak kanlı işçilere de yakınlık duyduk. Hele kasabaya ayak basınca –epeyce sıcak bir gece idi, herkes sokaklara can atmıştı– ahalisini yadırgamadık. Kadın burada hem güzel hem de işveli, işvebazlığı güzelliğinden üstün!

Gümrük hududundan çıkarken şoför bir bina önünde durdu, üniformalı bir memur arabaya yaklaştı, camdan içeriye şöyle bir göz attı, gülümsedi, şoföre “çek” işareti verdi, bizi askerce de selâmladı. Esasen yanımıza pasaportlarımızı bile almamıştık ve bir pasaport muamelesine maruz kalmamıştık.

Bu hal bana Birinci Dünya Harbi’nden önceki seyahatlerimde gördüğüm kolaylığı hatırlatıyordu. Gıpta ettim, doğrusu! Gıpta devrine girmiştik, artık haftalarca nereye uğrasak gördüğümüz resmî muamelelere imrenip memleketimiz hesabına yutkunmaktan bir nevi mânevî hünnak olmamız mukadderdi!

Afrika’nın karşısındaki sahile yani Avrupa’ya en yakın kasabası olan Septe’de gezilip görülecek nereleri vardır? Hemen hemen hiçbir yer. Rehberler sadece “Acho” Tepesi’ni sağlık verirler. Bu tepeden Cebelitarık, bizzat Septe ve liman, Tatuva ve Rif dağları seyredilirmiş; manzara şâhâne imiş.

“Acho”ya kismetse dönüşte çıkacağım. Şimdilik caddelerde dolaşıyorum, “Kist” markalı dünyaca maruf limon şirketinin enfes şerbetlerinden içiyorum. Dünya pazarlarından gelmiş her çeşit mal ile dolu camekânlar önünde bizde bulunmayanlara –“Canım pek ister alırım!” diye tok gözlükle bakıyor, daha ziyade fiyatlarıyla meşgul olarak para muakeyeseleri yapıyorum.

Beş gündür karada, taş veya asfalta basarak yürümediğim için âdeta yürüme acemisi olmuşum. Makine gürültüsü ile sarsıntısını duymadığım halde sanki bir tarafta yine makine işliyor ve sarsıntısı devam ediyormuşçasına adımlarım

azıcık sarsak. Bastığım toprağa, pek sağlam olmasına rağmen, güvenemiyorum gibi bir hal!

Bizim mektepte okuduğumuz sırada Cebelitarık Boğazı'na "Sebte Boğazı" denilirdi; zamanla öteki galip geldi. İsmi aslı Lâtince "Septem"dir; Araplar onu bu şekle sokmuşlar ve İspanya'yı buradan istilâ etmişler.

Şimdi de Arapların avdetinden korkulduğu için Sebte askeri yığınak halinde! Sömürgecilerin düştükleri bu, hiç beklenmedik endişeyi düşünürken vaktiyle çok kullandığımız Arapça bir söz aklıma geldi:

"Fa'tebrû ya ulilebsar!"* Mânasını –şayet kaldıysa– bir bileninden sorunuz.

20 Kasım 1957

* Düşünün, ibret alın ey basiret sahipleri. (hzl.)

TANKERLERİMİZİN TÜRK PETROLÜNÜ DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINA TAŞIYACAKLARI MUTLU GÜNLER! NEREDESİNİZ?..

Gündüz gözüyle göremediğiniz bir şehir ne kadar iyi aydınlatılmış ve içinde ne kadar dolaşmış olsanız sizde bir “hayal şehir” tesiri bırakıyor. “Rüyada mı, filmde mi, hülyalarım esnasında mı gördüm? Kendi uydurmam mı?” diye tuhaf bir kararsızlığa düşüyorsunuz. Tuhaf ve biraz da hoş!

Gece yarısından sonra limandan ve nihayet Akdeniz’den ayrılıp Atlantik sularına girdiğimiz zaman yatağımda kendime soruyorum:

“Septe’ye gerçekten indim mi yoksa kara hasretiyle hül-ya mı kurdum?”

Tabiidir ki, indiğimden şüphe etmiyorum; şüphe eder gibi bir his içinde bulunmaktan zevk alıyorum. Geçen sene Cebelitarık Boğazı’ndan ikindi üzeri geçtiğimiz için şimdi karanlıklara gömülmüş olan manzara hakkında malûmatsız değilim.

Maymunların bile tırmanamayacakları o dimdik, sipsivri, simsiyah kaya bloku gerçekten nihayetlidir, düzlükte tek başına durmaktadır; İspanya içindeki sıradağlara bağlı iken birdenbire onlara küserek kendisini koparmış ve başını ala-

rak yürümüş, deniz kenarına kadar gelmiş, daha öteye gide-
miyeceğini anlayınca tekrar donup kalmış hissini verir.

Neyse, bundan belki dönüşte bahsederim. Atlantik’e
çıkanlar fırtınaya veya sise yakalanmaktan korkarlar. ...* biz
aynı yerde seyrederken sis yüzünden Manş Denizi’nde iki
vapur çarpışmış, Amerika sahilleri açığında da Andre Dorya
transatlantiği batmıştı. Şimdi sis yok ama sular epeyce hır-
çın. Islık çalsam bana hindi gibi kabarcaklar, “glu glu” öte-
cekler sanki! Bugün denizi kızdırmağa gelmez, aksi ve aptal
bir hali var.

Nitekim hiç sebebiyet vermediğimiz halde kendiliğinden
kabardı; sallanmağa başladık. Bereket bu, bir fırtına başlan-
gıcı değil, bizden önce kopan fırtınadan altta kalan, üstünde
fazla görünmeyen ölü dalgalar imiş. Atlantik benim yaradılı-
şıma benziyor, bir öfkelenip kabardı mı kolayca yatışmıyor.

Yavaş yavaş okyanusun anacaddesine giriyoruz; temsil
bu ya, şimdi İzmit-İstanbul asfaltı üzerindeyiz. Yani gemi tra-
fiği arttı, sağınıza solunuza, ileriye geriye göz attınız mı irili
ufaklı her cinsten, bilhassa tanker olarak, yedi, sekiz tekne
seçebiliyorsunuz.

Biz süratli bir gemide bulunduğumuz için önümüzde-
kilerden çoğuna yetişiyoruz, arkamızdakileri de öne geçir-
miyoruz. Üç gün sonra Manş’a girince trafik vaziyeti âdeta
Galata Meydanı’ndakine dönecek. Sıkışıp tıkanmayacağız
ama bir hayli daralacağız.

Hoşa gidecek şudur: O yol üzerinde bizim de vapurla-
rımızın bulunuşu, düdüklele selâmlaşıyoruz. Hemen hepsi
denize yeni indirilmiş delikanlı şilepler. Bunları canlı kan-

* Gazetede “bıldır” şeklinde çıkmış, bir yer düşmüş olsa gerek. (hzl.)

lı, kendilerine güvenen, sporcu gençlere benzetiyorum; yol alışlarındaki hayatiyetten gurur duymamak mümkün değil.

Şilepçiliğimizin tarihi pek yenidir. Daha sekiz on sene evvel buralarda Türk bayrağını taşıyan bir tek vapuru mumla arasanız bulamaz, üzüldünüz. Fakat şimdiki de yetmez. Mâmul eşya getiren değil, götüren gemilerimizi de göreceğimiz gün çabuk doğmalı, yani sanat memleketi halini almakta gecikmemeliyiz.

Hele tankerlerimizin Türk petrolünü dünyanın dört bucağına taşıyacıkları mutlu günler! Neredesiniz?

21 Kasım 1957

OTUZ BİR SENEDİR YERİNDE KALIŞINA GÖRE, PROFESÖR SALAZAR ELBETTE BİR PÜF NOKTASINI BULMUŞ

Lizbon açıklarındayız.

Merak ettiğim şehirlerden biri de orası idi; nihayet geçen sene görmüştüm. Tabiat güzelliğini, mamurluğunu beğenmiş, disiplinine şaşmışım. İdareyi elinde tutan zat yaz mevsiminin en sıcak günlerinde bile erkeklere ceketsiz ve kravatsız gezmeyi yasak etmiş; kadınlar da pantolonla, şortla gezemezler. Lâübalilik yok. Edeb ve erkânla yaşanacak!..

Hattâ bu yasak dünyaca maruf, kışın bile açık, işlek Alges ve Cascais gibi plâjlara da şamildir; denize girerken ve çıkınca kadın örtüsüne bürünmek zorundadır. Münakaşa etmiyelim; her yiğidin bir yoğurt yeyişi, her diktatörün bir idare tarzı vardır.

Şehir çok zengin; âdeta göz kamaştırıcı bir servet-ü sâ mân manzarası arz ediyor; binalariyle, vitrinleriyle, bulvarlariyle, Taj Nehri'ne inen ağaçlıklı caddeleriyle, bütün varlığıyla mükemmel, müzeyyen, muhteşem!

Fakat Lizbon'un asıl milletlerarası şöhretini sağlayan nefsi şehir değil, dolaylarıdır: Düşmüş krallar barınağı Estoril ve bir İngiliz şairinin "Arz üzerindeki en mutlu ve kutlu nokta," dediği Sintra. İki yüz kilometrelik bir saha üzerinde

toplanmış, dağ, deniz, orman, kayalık ve mamurluk bölgesini –elçimizin lûtuflâr yol arkadaşlığıyla– iyice dolaşmış, oraları için “Dünyada görebildiğim en güzel şey,” diyen orkestra şefi ve bestekâr R. Strauss’e hak vermiştim.

Üzerinden geçtiğim Avrupa yollarının ve otostradlarının en iyi bakımlısına, genişine bu bölgede rastlamış olduğumu da ben ilâve edeyim. Şu var ki, memleketime döndüğüm zaman Lizbon yollarının benzerini bizde de buluverince sevinçten gözlerim parladı: Boğaz’a giden yeni yollar, Sintra ve Estoril yolları ile atbaşı bir gidiyordu!

On dokuz yaşında idim, sene 1908. İhtilâlciler Portekiz Kralı Carlos ile gayet yakışıklı bir delikanlı olan veliahdini Lizbon’da öldürmüşlerdi; Cumhuriyet kurmak, hürriyeti elde etmek için. Edebildiler mi? Hayır, kralın küçük oğlu tahta geçirildi. 1910’da onu da attılar; cumhuriyeti resmen ilân ettiler. Bu cumhuriyet kaç kere tehlike atlattı, nihayet yeni bir şekil aldı: Müstebid cumhuriyet. 1926’dan beri sürüp giden o idare –hürriyetsizlik bahasına– anarşiyi önlemiş, para değerini yükseltmiş, her cepheden birçok başarı sağlamıştır.

Şu var ki –görüştüğüm Portekizli bir gazete sahibinin anlattığına göre– rejimden daha ziyade zenginler faydalanmaktadır; memlekette zengin sayısı artmış, fakir tabaka olduğu gibi kalmıştır. Yabancıнын hayran olduğu mamurluk ise bir dış manzara, bir göstermeliktir; onun arkasında eski yılların sefaleti devam etmektedir.

Bir gazetecinin kendi memleketinde bir yabancı gazeteciye bir gün yazacağını bildiği halde fazla endişeye kapılmadan bunları söylemesine bakılırsa, Salazar rejimi ne de

olsa nev'i şahsına münhasır yeni icat bir diktatörlük. Otuz bir senedir mıhlanıp yerinde kalışı da galiba bundan! Profesör Salazar elbette bir püf noktasını bulmuş. Değil tank, daha göz yaşartıcı bomba bile kullanmadan mesned-i izzette serefraz!

Biz denizimize dönelim.

22 Kasım 1957

BİR SABAH SANCAK TARAFINDAN
GUERNESEY ADASI GÖRÜNDÜ,
KOCA VICTOR HUGO'YA MENFA OLAN
İKİ ADADAN BİRİ...

Yarın, Biskay Denizi'ne yani Gaskonya Körfezi'ne gireceğiz. Bu körfez veya deniz, fırtınasıyla meşhurdur. Esasen biraz sallandığımız için orada hop oturup hop kalkacağımıza hükmedenler var. Biskay Denizi, bu denizin bir köşesine kurulmuş evinden dolayı, bana büyük nâsir ve büyük Türk Dostu Pierre Loti'yi düşündürdü. Bugün artık onun romanlarını okumağa tahammülümüz yok. Ne kadar değiştik!

Şimdilik Portekiz sahilleri devam ediyor. Geçen yıl *Ankara Vapuru*'nda verilen kokteyle Romanya Kralı Carol'un mâşukası ve sonradan zevcesi Madam Lupesco gelmişti; hakkında "cami yıkılmış, mihrap yerinde" tâbirinin henüz kullanılması caiz olmıyan bu şöhretli hanım, hepimizin üzerinde çok iyi bir tesir bırakmıştı; boylu, boslu, şahane edalı ve pek nazik tavurlu idi. Diğer gazeteci arkadaşlarla olduğu gibi, benimle de bir müddet konuşmuştu.

Ona diyemedim ki: "Ben, sizin müteveffa âşıkınız ve zevciniz kralın çocukluğunu bilirim, kısa pantolonlu, bukle bukle sarı saçlı, çember çevirdiği zamanını! Sinai Sarayı'nın

bahçesinde biz büyükbabasına takdim edilirken; o, parkta oynuyordu. Millet ona büyük ümit bağlamıştı; hafif meşrep, bedbaht bir kral oldu. Galiba sizden başka hiçbir şeyi ciddiye almamıştı. Ne mutlu size ki, o havai insana ağırbaşlı bir aşk telkin edebildiniz.”

Carol’un büyükanası –edebiyatçı adı ile– Carmen Sylva’yı da bir sabah konserinde harp dinlerken, sarayında uzaktan görmüştüm.* Bu kadın, iyi ki memleketin felâketli yıllarından ve facia devrinden önce ölüp gitti; yâd illerde muhacir ve mülteci hayatı sürmedi.

Açık denizde bunları ve böyle şeyleri düşünerek, eskiyi hatırlayıp, kendimi hatıra kokteyleriyle tatlı tatlı sarhoş ederek gidiyordum. Ben hiç sıkılmıyorum; sıkılanlara ve kâğıt oynayanlara şaşıyorum. Kaptan köşkünden seyredilen deniz, yaşlı başlı bir adam için hiçbir zaman bezdirici olmuyor; zira geçmiş zamanı düşündürüyor. Öyle ki, denizi seyreder gibi duruyorsunuz, belki seyir de ediyorsunuz, fakat asıl görüp daldığınız manzara, kendiniz ve kendinizle alâkalı mazinizdir.

Mazimi, bütün ömrüm boyunca şimdi şu Atlantik’i geçerkenki kadar vuzuhla, keyifle, en ince taraflarına kadar düşündüğümü hatırlamıyorum. Büyük denizlerin düşündürücü hassası da kendileri kadar geniş ve derin... Fakat –mizacım icabı mı, nedir– keder verici değil.

Şimale çıktıkça dalgalar durgunlaşıyor.

Biskay’ı az sallantı içinde geçtik. Nihayet, bir sabah dalga kesildi, sancak tarafında Guernesey Adası görüldü, iske-

* Refik Halid bunun hikâyesini “Kraliçe Rübab Dinliyordu” adlı yazısında anlatmıştır. Bkz. *Pek İyi Hatırlarım*, İnkılâp, 2014, s. 410-6 (hzl.)

le ucunda da İngiltere beliriyordu. O ada ve komşusu Jersey Adası, edebiyat tarihi bakımından kutlu yerlerdir; zira Victor Hugo gibi bir dâhiye –Abdülhak Şinasi, Fâzıl Ahmed ve ben, Hugo hayranıyızdır, Fâzıl bütün şiirlerini ezbere okurmenfa, ilham kaynağı olmuştur.

Misilsiz *Asırların Destanı*, herkesçe bilinen *Sefiller*, çok sevdiğim *Gülen Adam* ve daha ne büyük eserler, hep o adalarda yazılmıştır. Her bakımdan yaman adamdır koca Hugo! Adalarında hem kendi evi, hem metresinin evi vardı; hiçbiri yetmez, mutfağa koşar, aşçı kadının kalçasına çimdik atardı.

23 Kasım 1957

BU, SUYA BATMIŞ SÜNGER TOPRAK ÜZERİNDE YAŞAYANLAR DEMİRİ SIKSALAR SUYUNU ÇIKARACAK SAĞLAM İNSANLAR

Manş Kanalı'nı durgun bir deniz üzerinden rahatça geçtik. Ertesi günü Hollanda sahilleri önündeyiz. Buraları sığıktır, vapurlar iki tarafa dizilmiş ışıklı şamandıralar arasından geçer, ayrıca kılavuz alarak! Suyun rengi bulanık; artık bizim bildiğimiz deniz rengini bulamayacağız. Yağmur da başladı.

Yolumuzun sol tarafında bir hortum peyda oldu: Gökten huni şeklinde uzanmış, ağzı ile suyu çekiyor, çekerken yapıştığı yer kaynıyor; suyun durmamacasına fıkırdadığını, hortumun da önümüzde koştuğunu görüyoruz.

Bizim süratimiz onunkinden fazla olduğu için bir müddet sonra geride kaldı, nihayet görünmez oldu. Belki de havaya birçok balık çekmiştir ve bunları belki de bir kara parçasının üzerine boşaltacaktır. Ajanslar yazacak: Bilmem nereye balık yağdı!

Balık dedim de hatırıma geldi: Yolumuza bir tek köpekbalığı çıkmıştı, fakat birçok yunus yavrusu. Bunlar çok neşeli, oyunbaz çocuklardır; zıplayıp sıçırıyorlar, vapurumuzla yarış ediyorlar, neler yapmıyorlar! Bir parkta oynayan ço-

cuklar gibi bağırp da çağırışlarını, kahkahalarını, ara sıra ağlamalarını işitmediğime şaşıyorum; okşayamadığıma üzülüyorum. Pek sevimli, dünya eziyetlerinden habersiz, hayatlarından memnun, iyimser balıklar bunlar!

Ems Kanalı'na girdik.

Kanalın sağ tarafı Hollanda, sol tarafı Almanya arazisi. İki tarafta da su seviyesi karadan yüksek olduğu için kıyılar sedlerle yükseltilmiştir. En küçük bir tümseğe bile göz takılmayan bir düzlük. Çöller bile daha düz değildir. Tâbir acayip ama bir su çölü! Altı su, üstü su, etrafı su, su, su! Fakat bu suya batmış sünger toprakta yaşayanlar sapasağlam, demiri sıksalar suyunu çıkaracak insanlar!

Ems Nehri'ne açılan bu kanal bizi saatlerce süren bir yolculuktan sonra Emden'e ulaştıracak. Bu küçük Alman şehrinde büyük bir liman bulacağız; koca koca vapurların rahatça yanaşıp en modern tesislerin yük boşaltıp yük alacakları şirin bir liman.

Güneş batarken o limana vardık; sular henüz çekilmemişti, romorkörler bizi başka bir Türk vapurunun da bağlı bulunduğu bir rıhtıma yanaştırdılar. Gümrük ve polis muamelesi en kısa zamanda, hiçbir araştırma ve soruşturma olmadan bitti.

"Buyurun," dediler, şehre girip çıkmakta, istediğiniz yere gitmekte serbestsiniz!

Fırsatı kaçırmıyız? Hemen karaya çıktık. Şehirle bu rıhtım arasında muntazam otobüs servisi var: Otomobilli ahbaplar da karşılamağa gelmişlerdi. Bir bar ismi verdiler, "Oraya gidelim," dediler; dediklerini yaptık. Şimdiye kadar görmediğiniz bir şehre iniş, seyahatlerin en cazibeli tarafı-

dır; çocukken hediye edilmiş bir oyuncak paketi ve bu pake-
tin açılışı heyecanını verir. Emden'e doğru giderken ben de
içimde çocukluğumun o tatlı yürek çarpıntısını duyuyorum:
Ne çıkacak acaba?

İkinci Dünya Harbi'nde tamamiyle hâk ile yeksan edilip
yeni baştan kurulmuş olan ter-ü taze Emden bizi hayal soku-
tuna uğratmadı.

24 Kasım 1957

KARADA DOLAŞIRKEN DENİZİ DİZKAPAKLARINIZIN HİZASINDA HİSSETMEK HOŞ DEĞİL!

Eski Emden'den eser kalmadığı muhakkak. Yalnız bir kapı ile bir kilise kalıntısı İkinci Dünya Harbi'nden önceki şehri hatırlatmağa yaramaktadır. Şunu söylemek lâzım ki, bugünkü Emden'de beş on katlı bina pek az. Yeniler tek veya çift katlıdır, bir kısmı da henüz baraka halinde!

Bununla beraber her taraf temiz, vitrinler dolu, hayat intizama girmiş. İlk gecesi vapurdan fırlayıp gittiğimiz yeni yapı, taze boya kokuyormuş hissini veren bardaki müzik, servis ve müşteriler kusursuzdu. Fiyatlar bahsini hiç açmıyalım daha iyi. Seyahat notlarımın bütününe şamil olmak üzere şu noktayı belirtip geçelim: Bizler için her şey pahalıdır, ama her şey, ne varsa! Yazılarım boyunca o ciheti nakarat gibi tekrarlamakla can sıkmış olurum.

Ama yolcular bunu akıllarından çıkaramıyordular. Bir paket sigara alsalar zihinlerinde hemen –biri karaborsa, öbürü döviz olarak– iki hesap ameliyesi yapmaktan, dehşete kapılmaktan kendilerini alakoyamadıklarını görüyordum. Seyahat müddetince o hesaplar kurt gibi beyinlerini yedi, durdu. Bu üzüntüye en uzak kalan bendim, zira kafamın hesaba yatkın olmaması yüzünden muhasebe işini üzerime

almamıştım. Elimi cebime sokmadan gezip dolaşıyordum. Kafa yormayı, mesuliyeti yüklenenlere bırakıyordum.

Bir gece de buranın en şöhretli gece kulübü olan Lindenhof barına gittik; fakat Emden'den belirgin hatıra olarak kalan üç şey var: Küçük bir lokantada yediğim öğle yemeği; kanal üzerinde rıhtıma yanaşmış ve birahaneye çevrilmiş olan eski bir vapurla aperitif saati ve Hollanda ineklerinin otladığı çayırlar arası mamurelerden geçerek Nordich'e gidip geliş.

Burası Emden'e otomobille bir saat mesafede, Şimal Denizi'nin içine uzanmış bir vapur iskelesi ve plâjdır. Plâj mevsimi –ağustos sonundayız– sona ermiş, sürekli yağmurlar ve serin havalar başlamıştır. Nordich'deki şimdiki hayat, karşıdaki bir sıra Frise Adalarına işleyen feribotların taşıdıkları araba ve yolcuların gidiş gelişinden ibaret. “Ada” diyoruz ama hakikatte bunlar su yüzünden azıcık yukarıda kalmış toprak parçalarıdır, kıtaya birkaç karış alttan bağlıdır.

Adalar ve plâj yatağıdır, turist de çeker. Onun içindir ki, iskele civarında lüks bir gazino yapılmış, girdik. İçeride kozmopolit bir halk var, lokanta, bar, kahvehane kısımlarına dağılmış olan müşterilerin çoğu seyyah kılıklı. Genç kızlara ve çocuklara rastlanıyor; hepsi seferber halde belli ki vapur saatini bekliyor. Garsonlar tabiidir ki, fraklı ve siyah kravatlı. Aralarına İngilizce bilenler katmışlar; Almanca kadar bu lisan da konuşuluyor. Zaten Almanya, Hollanda ve Belçika'nın her büyük müessesesinde İngilizce bilen bir veya birkaç müstahdeme rastlanır.

Biz şimdi Almanya'nın en münhat, deniz hizasından aşağı bir bölgesindeyiz. Karşımızdaki Hollanda toprakları

da aynı vaziyette; ancak sedlerin arkasında barınılan bu yerlerin önünde de med ve cezirle bir ara görünüp sonradan kaybolan kum sahaları durmaktadır.

Rütubet iliklerine işlemiş kumlar. Dağ değil, tepe değil, tümsek yok. Mavi gök, mavi deniz, kayalık ve derin kıyı yok. Kıyı dediğin de bir var bir yok. Karada dolaşırken denizi diz kapaklarınız hizasında hissetmek de nâhoş. Doğrusu acayip yerler. Acayip, fakat ne kadar mamur!

25 Kasım 1957

SANKİ BİR PERİ, ELİNDEKİ SİHİRLİ DEĞNEĞİ YERE SÜRTMÜŞ, ÇAYIRLARA BİTİP TÜKENMİYEN BİR BEREKET VERMİŞ

Nordich Gazinosu'nda bir dondurma ısmarladım, önüme getirdikleri zaman midem hesabına ürktüm, fakat damak hesabına memnunluk duydum. Dondurma, tabağı dolduruyor ve tabak hizasından bir tepe gibi yükseliyordu. Üstü, kabarıp köpürmüş taze kremfreşle tamamiyle örtülü, minicik bir karlı dağ maketi. Daha ziyade Japonların kutlu Fuji Yama şahikasını andırıyor; gayet muntazam koni şeklinde ve kardan etekleri aşağıya doğru bir "Kırınolin" gibi yayılmış, III. Napolyon devrinin beyaz tuvaletleri manzarasında!

İçinde neler yok ki... Meyveler, bisküviler, reçeller, bilhassa muz ve şeftali. İnsana yirmi dört saat yetiyecek bol kalorili gıda. Lezzetine, nefasetine rağmen bitirmekte güçlük çektim. Böyle güçlüğü darısı dostlar başına!

Bittikten sonra yanımızda duran hususî masadaki tah-ta kutuların birinden Corona marka halis Kübana mamulü bir yaprak sigarası çektim. Malûm ya, el ihsan-ı bittamam. "Balık tetimmatıla yenir" kabîlinden o dondurma da bir Havana isterdi.

Dönüşümüzde yağmur devam ediyor. Bizi Emden'e götü-

ren yol tabiidir ki, çayırlar ortasından geçiyor, düzlükten. Çayırlarda sayısız inekler otlamaktadır; Hollanda tipi ineklerdir bunlar; zira Emden ve havalisi Almanya'dan fazla Felemenk arazisine benzer, ev hattâ insan tipleri ve hayatı bakımından da. Meşhur yeldeğirmenlerine burada da rastlıyoruz.

Asıl güzel olan, yolumuza çıkan köyler ve kasabalarıdır. Zaten köy mefhumu bizim bildiğimize hiç uymuyor. Nasıl uysun ki, yol boyu sıra sıra dizilmiş ufacık, zarif ve tertemiz köşkler köy evleridir; köyler o köşklere teşekkül etmektedir. Bunlar yine bizim görüşümüz ve bilgimizle, içinde yaşamağa can atacağımız çoğu ikişer katlı villâlardan başka bir şey değildir. Hepsinin önünde glayöl cinsinden uzun saplı, rengârenk çiçekler, çiçek tarhları var. Ahırlar arkadadır; binalardan hiçbirinin tek yerinde bakımsızlıktan eser yok. Boyaları, sıvaları solup dökülmemiş; kiremitler muntazam ve cilâlı. Perdeler bembeyaz, camlar lekesiz, beneksiz, pırıl pırıl, sanki kristal.

Hollanda'da olduğu gibi asfalt yolun iki tarafında bisikletler için ayrı yollar var; kadınlar alışverişe, erkekler işbaşına, çocuklar mektebe bisikletle gidiyor. Yaya giden, devede kulak kabîlinden.

Kasabalara gelince her biri vitrinlere konmuş eşya bakımından şehirdekilerden farksız: Buzdolapları, çamaşır makineleri, radyolar, pikaplar ve diktafonlar... Ya çanak çömlek, tabak çanak, mutfak levazımı bolluğu ve çeşitliliği?

Unutmayalım: Yolun yine iki tarafı ağaçlıklıdır; ara sıra lâtif korular da görüyoruz, çimenistan ortasında koyu yeşil birer küme. İnekler iri değil, beyaz üzerine siyah paftalı. Bildiğimiz düz renkli sarı ineğe buralarda rastlamadım.

Asıl mühimmi şu: Yolumuza bir tek inek bile çıkıp da arabamızın gidişini aksatmadı. Görünürde çıt olmadığı halde bu hayvanlar hudutlarını tecavüz etmiyorlar ve karşıdan karşıya geçmek sevdasına kapılmıyorlar.

Neden kapılınsınlar? Otladıkları çayırlarda yoncalar iki karış. Bitip tükenmek bilmiyor ve mütemadiyen fişkırıyor. Tılsımlı çayırlardır bunlar. Sanki bir peri elindeki sihirli değneği yere sürtmüş ve “Ne kadar yenirse yensin, daima yeşerip üresin, yükselsin,” demiş.

Bu mübarek perinin adı “su”dur.

26 Kasım 1957

KALE-SIĞINAKLAR GÖRDÜM Kİ, DÜŞMAN BOMBALARI BİR TEKİNE ZARAR VERMEMİŞ...

Emden'de limanla meşgul olmadım, zira önümde Bremen, Anvers, Hamburg ve Rotterdam gibi çok büyükleri, “dev-liman”lar var. Burada dikkatimi asıl çeken şehrin muhtelif yerlerinde rastladığım dört köşe, gayet sağlam yapılı, âdeta korkunç kuleler, mazgalı gibi görünen kale burçları.

Nedir bunlar?

Meğerse Hitler rejiminden ve İkinci Dünya Harbi'nden kalma kötü yadigarlar, sığınaklarmış. Bombardımanlar esnasında ahali oralara koşar, canını kurtarırmış. Peki neden sığınaklar her yerde olduğu gibi yeraltına yapılmamış?

Zira yerin bir karış altı sudur, kazmayı vurduğunuz yer su ile dolar; evler yapılırken temelleri motörlü pompalarla su boşaltılmak şartıyla atılır. Nazi mühendisleri ve mimarları o yüzden kale-sığınaklar kurmayı düşünmüşler. Bunlar öylesine sağlam bir halita ile yapılmıştır ki, düşman bombalarının hiçbirisi, bir tekine bile zarar verememiş.

Harp çoktan bitmiş, fakat sığınakları kendileri de yıkmaya muvaffak olamıyorlar. Yıkma hem şehir için tehlikeli hem de zor ve masraflı. Bunlardan, başka şekilde istifade çareleri arıyorlar, henüz bulamamışlar. Fikrimce tamir ve mu-

hafaza etmelidirler. Dünyanın bin türlü hali var, o bin türlü hal içinde Şark'tan gelecek harp tehlikesi yabana atılamaz.

“Ama atom ve idrojen bombalarına ne dayanır?” diyeceksiniz. O kadarını bilemem ama şu kale sığınaklar kadar her tehlikeye karşı koyacak tesiri bırakan kunt, sağlam bina ömrümde görmedim. Bunlar modern birer Ehram. İnsana Lüksor ve emsali eski Mısır mabedlerinin granit ve blok kapılarını hatırlatıyor. Asıl acayibi taş, betona da benzemiyorlar, lifli hissi veren bir harçla yapılmışlar. Birer delik denilecek kadar küçük kapılarından içeriye girmedim, içlerini görmedim. İkinci Dünya Harbi ile, hele Nazizm ile alâkalı hiçbir şey görmek istemiyorum.

Almanya'da gezerken memleketin o devrini unutmak şarttır; zaten kendilerinin yaptığı da budur. Pek güvenilemez ama şimdi içinde gezip tozduğum Almanya harpçiliğe sırtını çevirmiş, gayet sulhçü bir manzara arz ediyor. Üniformaya rastlamak imkânsız. Vaktiyle ne kadar çoktu! Bugün en çok görünen, koltuk değnekli, sakat kalmış sivillerdir.

Gelmişken, vakit de müsaitken gözlük alayım dedim. Bir gözlükçü –aynı zamanda göz mütehassısıdır– beni tam kırk beş dakika muayeneden geçirdi. Türk olduğumu anlayınca yüzü güldü; gitti yan odadan soluk birkaç fotoğraf getirdi. Baktım: Birinci Dünya Harbi kıyafetli Türk ve Alman askerleri grup halinde.

Meğerse gözlükçü o harpte İran ve Türkiye'de askerlik yapmış, çat pat Türkçe de biliyor. Birbirimize duyduğumuz yakınlık arttı, bana gayet sağlam bir gözlük kabı hediye etti, ben de ilâveten bir lup ile bir barometre satın aldım; üçünden de memnun kaldım.

Esasen Almanya'dan ne alırsanız memnun kalmamamıza imkân yoktur. Kötü, bozuk, çürük, hileli, fâhiş fiatlı mal ve gıda maddesi, cinnet getirip arasanız, yalvarsanız bulamazsınız!

27 Kasım 1957

ANLAŞILAN BEN, HAYATIMDAN SANDIĞIM KADAR MEMNUN DEĞİLMİŞİM!..

Gayet mükemmel bir fırsat çıktı: Vapurumuz tabiatıyla denizden Anvers'e giderken ben, oğlumla beraber oraya –bütün Hollanda'yı baştan aşağı kesip geçerek– kara yolundan gideceğim. Bu seyahat kaç saat sürecektir? Yani Hollanda'nın boyu ne kadardır? Yemek ve dinlenme dahil sadece 9 saatçik bir yol.

Fakat o yolun çoğunu saatte 130 kilometreden hesap etmeniz lâzım, hem Emden'den 15.30'da çıkıp Anvers'e 0.30'da vardığımıza göre seyahatin yarıdan fazlası geceye rastlamak, geceleyin de 130 kilometre üzerinden yol almak şartıyla!

Emden esasen hudut şehri olduğu için çarçabuk Felemenk topraklarına girdik. Değişen bir şey var mı? Var. Yollar daha bakımlı, evler daha şirin, halk daha kesif, çayırlar daha yeşil ve inekler yüzlerce, binlerce! Fakat asıl değişiklik yolumuzla bir giden kanallarda. Ya sağımızda ya solumuzda muhakkak bir kanal görüyoruz; çoğunda Fransızcası “peniche” olarak motörlü vasıtalar işliyor.

Hepsi tertemiz, boyaları taze, kaptan köşklerinde bazan bir kadın, bazan bir erkek dümeni idare ediyor. Köşk öndedir, ev kısmı arkaya doğru. Zira penisler aynı zamanda

meskendir; penişçi ailesiyle orada oturur. Kendisi, karısı, yetişkin çocuğu birbirlerine yardımda bulunurlar, kanal taşıtı elbirliğiyle işler. Sevimli bir köpek öne, arkaya koşup durur, bekçilik eder.

Asıl hoş a giden ev kısmıdır. Temizliğine dışarıdan bile hayran kalırsınız. Perdeler bembeyaz, el örmesi tenteden- dir; pencerelerin önünde renkli çiçekler açmış saksılar di- zilidir; açık kapılardan içerisinin cilâlı parkeleri gülümser. Orada masa başına geçip derse çalışan, hepsi de akçıl sarışın çocuklar görürsünüz. Penişe çok defa çamaşır da asılmıştır, süt beyazı yamasız çamaşırlar. Tam mânasiyle yüzen yuvalar, saadetlerini su üzerinde sürüp götüren, elâleme ilân ve teş- hir eden bahtiyar aileler.

İnsana verdikleri his ve inan budur. Hattâ yalnız bun- ları vermekle kalmıyorlar, hayatlarına imrendiriyorlar da... “Onların yerinde keşke biz olsak” bile dedirtiyorlar. Bir ara –karınca kaderince– şöhretimi ve mevkiimi feda ederek şu penişçilerden biri olmadığımı kederleneceğim geldi. Şüp- heye düştüm, içimden söylendim:

“Anlaşılan ben hayatımdan sandığım kadar memnun değilmişim!”

Kanal genişliyor, uzaktan bir şehir göründü. Tabiidir ki, bu düzlüklerde şehirlerin görünüşü azametsizdir. Katedral- lerin çan kulelerinden başka gözü çekecek bir sivrilik yok. Ne varsa yatkın, yassı ve yayvan. Şimdiki basık otomobiller Hollanda için en münasebetsiz nakil vasıtaları. Gönül bir zamanın yüksek tekerlekli ve iki katlı “dilijans” arabalarını, at yolculuklarını arıyor.

Bunun bir sebebi de otomobilin süratidir. Öylesine lâtif

manzaralar ki, çarçabuk geçip gidiş yolcuya azap veriyor; seyrine doyamıyorsunuz ve şu nefis göz ziyafetinde aceleden ne yediğinizi bilmez halde, tadını alamadan uzaklaştığınıza kızıyorsunuz.

Beliren şehir, tersane şehri Groningen. Evet, burası gemi tezgâhları şehridir. Fakat deniz nerede? Atlantik uzaktır, karalar, sık arazi ve uzun geçitler ötesinde. İşte kanalların ve bu bölgedeki nehirlerin kerameti!

28 Kasım 1957

**BURADA “ÇOCUK”; MAL, MÜLK,
VATAN, AŞK, HEPSİNDEN MUKADDESTİR;
ZİRA “ÇOCUK” BUNLARIN HEPSİDİR**

Groningen’e gemi tezgâhları kazandıran nehrin adı Aa’dır; o nehre bir ikincisi karışır: Hunse ve ikisinin birleşmesinden de “Reid-Diep” Kanalı vücut bulur, kanal büyük gemileri bile üzerinden geçirerek uzaktaki okyanusa kadar rahatça götürür.

Şimdi gözünüzün önüne kocaman, ucu bucağı bulunmayan bir tersane gelecektir. Ben öyle şey görmedim; gördüğüm başka manzaradır ve çok hoştur: Kanal boyunda bir sıra, sıra sıra bahçeli evler var, bahçeleri suya iniyor. Su kenarında ya henüz iskelet yahut donanmamış tekne halinde yahut da bütün teçhizatı tamamlanmış, harekete hazır vaziyette irili ufaklı birer vapur durmaktadır.

Yani tezgâhlar ev bahçelerinin yanında, gemiyi o evin sahipleri inşa ediyor. Bu işle meşguldürler ve bu işle geçiniyorlar. Patron ve amele kendileri. Ömür şey doğrusu! Ufka iyice yaslanmış, turunculaşmış güneş o durgun kanal sularına vurmuş, dibe çökmemiş, üstte bir zar gibi duruyor, bir ucunu bulsanız, çekip kaldırırsanız sanki bu zar elinizde kalacak, suların rengi de kararacak.

Kanallar boyu Groningen'e gelirken bir yağmur yağıyor bir güneş açıyordu. Güneş açınca da gayet berrak, iki ucu zafer takları gibi yere sokulmuş, eksiksiz bedir halinde diyebileceğimiz eleğimsağmaların biri kurulup biri çözülüyor, yeşil çayırarda dolaşan bereketli ineklerle bereketli otlakları göksel bir el elvan hâlelerle azizleştiriyordu.

Artık şehrin içindeyiz. İş bitirimi saati. Memur, işçi ve hademe, kadın erkek bisikletlerine atlamışlar, evlerine dönüyorlar. Caddelerin kenarlarındaki bisikletlere mahsus dar yollardan çift tekerlekler durmamacasına yuvarlanıp akıyor.

Ne temiz şehir! Ne geniş caddeler, ne süslü mağazalar, ne kibar kahvehaneler bunlar! Hele yaprak sigarası kutularının, çakmakların, pipoların çeşitlisiyle süslü tütüncü vitrinleri!

Groningen tam bir sınaat beldesidir. Burada gemi tezgâhlarından başka bira fabrikaları, sabunhaneler, ip ve halat tesisleri vesaire de var. Yalnız sınaat mı? Temeli 1614 tarihinde atılmış bir üniversite merkezidir de. O üniversite ki, şehre eski Yunanistan'a izafeten "Şimal'in Atinası" unvanını kazandırmıştır.

Birer sütlü kahve içmek için girdiğimiz rahat koltuklu kahvehane bir İngiliz kulübü kadar sessiz. Halbuki içeride kadın ve çocuk müşteriler de yok değil. Çocuk; Hollandalı için dünyada ne mevcutsa, mal, mülk, servet, aşk, vicdan, vatan, hepsinden mukaddestir, zira çocuk bunların hepsidir.

En iyi giydirilen, en iyi yedirilen, her şeyin üstünde tutulan Hollanda çocukları da gerçekten güzeldirler, çiçek gibidirler; kırmızı dudaklı hokka ağızlar, al kadife yanaklar,

gök yakut gözler, plâtine saçlar! Birer birer yakalayıp öpmek arzusu veriyorlar; insana “bir tanesini alıp da kaçırısam” diye âdeta çocuk hırsızlığı ihtirası aşıyorlar.

Şu var ki, büyümeye görsünler!

29 Kasım 1957

BURADA GECELERİ BİLE PERDE İNDİRMEK ÂDETİ YOKMUŞ ANLAŞILAN GÖZETLEYENLER VE RÖNTGENCİLER DE YOK

Bir müddet alacakaranlıkta yolumuza devam ettikten sonra gece bastırdı. Hakikati söylemek lâzım: Bazı bölgenin yollarını beğenmedim, otostrad ve çift geçitli olmadıktan başka, iki tarafı ağaçlı da... Hattâ çoğu yerde bu ağaçların dalları birbirlerinininki ile buluşup girift olmuş, uzun ve loş tüneller kurulmuş.

Belki de ürktüğümün sebebi, bizim mahut, sabık ve kaatil Maslak Yolu'nu hatırlamamdır. Seyahate çıkmadan önce yenisi üzerinden uçup giderken, eskisine hayretle, dehşetle bakmıştım. Patikadan başka bir şey değilmiş; karşılıklı iki arabanın ve otobüsün oralardan nasıl geçtiğine, canımızı o yola nasıl emniyet ettiğimize akıl erdirememiştim.

Evet, gece bastırmıştı; fakat etrafta hoşâ gidecek, avunulacak manzara bitmemişti ki! Yolların iki tarafı ağaçlıklı olmakla kalmıyor, aynı zamanda iki keçeli villâlarla da süslü. “Villâ” dediklerim, köy evleridir. Hepsinin yola bakan pencerelerinde perdeler açık, içerileri görülüyor.

Meğerse Hollanda'da geceleri bile perde indirmek

âdeti yokmuş, anlaşılan gözetliyenler, röntgenciler, mahal-
le çapkınları ve itlik de yok. Dikkat ettim, perdesiz pencere
pek çok; daha doğrusu, çoğunda perdeler süsten ibaret, istes-
eniz de kapıyamazsınız.

Perdesiz pencerelerinden villâların içlerini seyrederek
gidiyorum. Kiminde yemek odası görünüyor, aile efradı ma-
sanın etrafına toplanmış yemeğini yiyor. Kiminde giyimli,
kuşamlı bir hanım veya bir bey, koltuğa yaslanmış gazete
ve kitap okuyor. Her ev fevkalâde zarif ve oldukça zengin
şekilde döşeli, dayalı. Renkli abajörler, duvarlarda aplikler,
tablolar, tabaklar. Şöhreti dünyayı tutmuş Hollandalı temiz-
liğini, insan cam ardından hissediyor.

Tekrarında fayda umuyorum: Bütün o villâlar, köylü ev-
leridir; yani abajörlü lâmbası altında giyimli, kuşamlı kitap
ve gazete okuyan kadınla erkek, o gün ot biçmiş, ineklerinin
sütünü sağmış, yayık dövmüş, mahsulünü kamyonetine ko-
yarak pazara götürmüş, köylü gibi çalışmıştır; hem de kadı-
nın ayaklarında tahta kunduralar olduğu halde!

Hollanda'nın değirmenleri kadar o acaip biçimli, tahta-
dan oyulmuş, rütubete dayanıklı kaba kunduraları da meş-
hur değil midir? Rotterdam'ın bir mağazasında denedik:
Bizim hanımların ayakları bunların içine girmiyor, en bü-
yüğüne bile... Zira ora kadınlarının ayakları hem çok iridir
hem de bambaşka bir şekil almıştır; ayaklar kunduralara uy-
muştur, kunduralar ayağa değil!

Bir aperitif almak ve biraz da karın doyurmak saati. Ka-
sabaya varışımızı beklemek mi lâzım? Hayır, yol üzerinde
kır lokantalarından çok ne vardır? Hangisini gözünüze kes-
tirirseniz girersiniz ve lüzumlu her şeyi bulursunuz; hususî

yemek de yaptırabilirsiniz. Hepsi temizdir, sade fakat iyi döşelidir, servis kusursuzdur. Ben, bira ve mantarlı omlet ısmarladım. “Maggi” isimli nefis Hollanda salçası –ki dünya lokantalarının hepsinde yer almıştır– önümde. Biraya gelince, dünyaca şöhretli “Amstel” marka.

Afiyetinize!

30 Kasım 1957

ŞEHİRLİ, KASABALI, KÖYLÜ ARASINDA SEVİYE FARKI YOKTUR, ONUN İÇİNDİR Kİ, UMUMÎ GÖRÜNÜŞ HER YERDE BİRDİR

Villâ diye örneğini yaptırmak isteyeceğiniz köy evleri devam ededursun, çok fasılalarla birçok kasaba da geçiyoruz. Kasaba dediğim o villâların küme haline gelmişleri, toplu şekilde bulunmaları ve mağazalara sahip olmalarıdır. Tuhafı şu ki, kasaba ve şehir vitrinleri arasında tanzim zevki, mal zenginliği itibariyle hemen hemen hiç fark yoktur.

Yoktur, zira şehirli ile köylü ve kasabalı arasında seviye farkı yok gibidir de ondan! Memleketlerinde pek sakin, uslu, ailesine bağlı, halim ve selim olan şu Hollandalının sömürgeler asrı başlangıcından beri istilâ ettiği memleketlerde neden dolayı azılı, azgın, zalim, aşırı derecede insafsız olduğuna akıl erdirmek zor.

Hollandalılar, sömürgecilikte –ilk zamanlar– Portekizliler ve İspanyollar kadar zulüm, vahşet, gaddarlık yapmışlar, girdikleri yerleri kana bulamışlar, ateşe vermişler, yerli ahalie işkencenin çeşitlisini reva görmekten çekinmemişlerdi.

Baharat ve ıtriyaat devrine rastlayan o hengâmelerin hikâyesini seyahatnamelerde ve Blasco İbanez gibi büyük ediplerin eserlerinde okurken tüylerim ürperir, zalimleri –tıpkı S. S.’ler gibi– makinelitüfek ateşine tutulurken gör-

mek arzularına kapılıyım, öylesine isyan ettirici ve insanlıktan utandırıcıdır:

Şimdi içinden geçtiğim bu medenî memleketin yumuşak huylu, çocuk âşığı, hayvanlara şefkatli, yabancılara dost, “ensesine vur, lokmasını ağzından al” sanacağınız kendi halinde yaşayan ahalisi, o korkunç sömürgecilerin torunlarıdır; demek ki, iki ruhlu adamlardır.

İki Ruhlu Kadın filmindeki tip gibi, *Savcı Haller* piyesindeki gibi evlerinde ve yurtlarında ruh-i lâtif, dış memleketlerde menfaat macerasına atılınca ruh-i habîs! Nitekim bir ara lokantada mantarlı omletimi getiren güler yüzlü delikanlı garson bana –aklımdan geçirdiklerimin tesiriyle– Cava Adası’nda asırlarca evvel katliâm yapan, o zamanki çizmeli ve cebkenli kıyafette bir müfreze kumandanı gibi göründü, titredim.

Yollar bitip tükenmek bilmiyor, mamurluk ve medenilik de! Şunu söyleyeyim ki, o yollar daima asfalt değildir, arazi düz olduğundan bazı lüzumlu bölümler ufak boy paket taşlariyle kaplıdır, otomobil tekerlekleri küçük yağışlarda kaymasın diye. Ayrıca birkaç yüz metrede bir, yolun iki tarafına iki araba sığacak kadar çıkıntılar, röfirjler yapmışlar. Bozulan veya durmak isteyen vasıtayı oraya çekmek, trafiği aksatmamak için!

Derken yolun manzarası değişti, emsaline nadir rastlanan bir otostrada girdik. Bizim yeni Boğaziçi ve Londra asfaltı kadar güzel, ancak onlar kadar güzel, belki de onlardan azıcık dar!

İşte Rotterdam! Vay efendim vay! Ne şehirdir bu? Nasıl da muazzam liman şehri! Otomobilimizin sahibi ve şoförü

genç dostum, yıllardır içinden geçip gittiğı, her tarafını tanıdığı halde bir ara yolu şaşırđı. Fırsat bildim, indik ve bir küçük kahvehaneye girip serince bir şey içtik.

“Yolcu yolunda gerek,” deyip hemen kalkıyoruz: Anvers’de geceleyeceğiz. Rotterdam’i gündüz gözü ile görmeyecek miyim? Öyle şey olmaz, tekrar geleceğim.

1 Aralık 1957

BİR “GECEYARISI” GÜNEŞİ, IŞIK TUFANI İÇİNDE, ETRAFIMIZA ÂDETA IŞIKTAN ZİFOSLAR SAÇARAK GİDİYORUZ

Yolu bulup Rotterdam’dan çıkıyoruz. Gündüz ışığıyla imişçesine bembeyaz aydınlatılmış geniş bir tünele girdik, geniş ve uzun... Boyuna gidiyoruz, bitmiyor. Tahminime göre bizim Hisarlar arasındaki mesafeden de uzun. Galiba bu tünel veya tûp ile Rhin-Meuse Nehirlerinin deltasını geçmekteyiz. Zira şehir –ki birbirlerinden birçok kanalla ayrılmış kara parçalarından, sun’î adacıklar üzerindedir– bu iki büyük ırmağın birleşip de delta teşkil ettiği arazi üzerine rastlar.

Üstümüzdeki kocaman, çok geniş su tabakasını sanki hissediyorum. Sualtı tünelleri insana kara içine oyulmuş tünellerden korkunç geliyor. Simplon ve Saint-Gothard tünelleri birkaç defa geçmiştim; malûm a, birincisi 20, ikincisi 15 kilometredir. Bu tünel daha kısa ama üzerinde duran nihayet nehir ve nehir yatağıdır, toprağını çürük sanıyorsunuz. Ayrıca dışarıdan da görmüştüm, suyu pek kirli, bulanık, akıntısız. Murdar bir suda boğulmakla temizinde, pınar suyunda bile boğulmanın neticede boğulmak bakımından farkı yoksa da, ne olsa insan tiksiniyor. Duyduğum korku değil, tiksinti.

Anvers’e yetişmek için Emden’den itibaren yolumuzun

ancak altıda biri kaldı, yani o iki muazzam liman ayrı ayrı devletlerin arazisine düşmekle beraber hemen hemen kapı komşusu sayılır. Pek kısa mesafe üzerinde bu kadar büyük limanların malla, vapurla, servet ve sâmanla tıka basa dolu oluşuna, ikisinin de aynı hareketlilikle işlemesine cahilcesine şaşıyorum.

Peki, Rotterdam'ın az ötesinde ve yine Hollanda toprağındaki koca Amsterdam? Buraya girecek bir gemi Şimal Denizi'ni bir yana bırakıp istakoz makası gibi açılmış yarı bataklık bir körfeze girmek, epeyce dolaşmak zorundadır. Halbuki Amsterdam'ın o açık denizle arasındaki kara parçası hiç mesabesinde değildir. Haniya “böhr” desen duyulur!

Yine söyleyeceğim: Ah, bu Avrupa'nın nehirleri ve kanalları! Her şeyi onlar yapmış, düzlükte uzun uzun giden büyük ırmaklar ve ırmaklardan faydalanılarak açılmış kanallar! Bizim dağlar arası, çukurdan deli deli akan Kızılırmak ve emsali nehirlerimizden, hattâ ovaları dolaşıp İzmir ile benzerlerinde olduğu gibi körfezlerimizi tıkayanlardan istifade edilmesi zor! Bereket Kızılırmak bize bir Hirfanlı Barajı kazandırdı; sıra öbürlerine de gelecektir, gelmelidir.

Gecenin bağırında bir küme ışık göründü, küme yayıldı, genişledi, aydınlığı yüzümüze vuruyor; Anvers'e yaklaştık, dolaylarındayız, içine girdik. Bir gece yarısı güneşi, ışık tufanı, içinde etrafımıza âdeta ışıktan zifoslar saçarak giriyoruz.

Birçok husustaki farklara işaret etmiştim. Şimdi de şu elektrik ışığı üzerinde duracağım. Neden bizimkiler sarımsı, anemik? Haydi, lâmba sayısı kifayetsizliğini kabul edelim, lâmbalardaki ışık kifayetsizliği ve ışık cinsindeki, mahiyetindeki fark nedir, neden?

Evimdeki buzdolabının motörü akşam üzeri lâmbaların

yakıldığı saatte bir harharadır tutturuyor, söndürüyorum; yatsıya doğru tekrar açıyorum, intizamına girmiş buluyorum. Kusur motörde demeyin. Yazı masamdaki ampule ne buyuracaksınız? O saatlerde mahalle kadını tâbiriyle ölü gözü! Arızalar hariç.

Avrupa'yı her sefer ve bu sefer de aylarca elektrik ârızasına hiç rastlamadan gezdim; ârıza yapmayan elektrik tuhafıma gitti. Yağlı tencerede pişmiş hoşafı yağlı kaşıkla içmeğe alışmış köylünün zengin olunca ahçısından yıldızlı hoşaf istemesi, yağsızını lezzetsiz bulması gibi bir şey!

2 Aralık 1957

KAÇAK EŞYASI BULUNMIYAN BİR YOLCU BİLE, HER HUDUT BAŞINDA NÂHOŞ BİR ÂN GEÇİRİR

Az daha unutacaktım, Emden'de gümrük kolcusu ile küçük bir vakamız oldu: Ben kara yoluyla gitmek üzere arabaya doğru yürürken oğlumun elindeki küçücük valizime memur şüphelenmiş gibi dikkatle bakınca oğlum da bunu kendiliğinden hemen açtı. Açınca da memur uzaktan içine bir göz attı, yüzü değişti.

“Friut Salt” şişesinde yarıdan fazla dolu beyaz toz –bil-hassa afyon memleketinden gelmiş yolcular olduğumuzdan dolayı– şüphesini uyandırmakta haklıydı. Sordu: “Bu nedir?”

Ben kenarda durup sahneyi seyrediyordum. Oğlum Uğur gülümsedi, şişeyi açtı, tozdan bir miktarını ağzına götürdü, bunun bir mide ilâcı olduğunu söyledi. Adamcağız gençti; akıl erdiremeyince Uğur akıllılık etti, odasında su bulunup bulunmadığını sordu. Bir küvetle bir ibrik duruyordu. İbrikten küvete bir miktar su boşalttı, suyun içine bir tutam Eno atınca su fişır fişır köpürdü.

Hep gülüştük ve yolumuza devam ettik. Hollanda hududuna girerken ve çıkarken ne Hollandalılar ne de Almanlarla Belçikalı gümrükçüler zahmet edip de arabamıza kadar gelmediler; şoförün götürdüğü pasaportlara damga

vurup derhal geri verdiler. Halbuki bizim önümüzdeki Mısır plâkalı bir otomobili gözümüzün önünde nedense muayeneye tâbi tutmuşlardı, nazik bir muayene idi bu ama yine muayene sayılırdı.

Malûm ya, hiçbir millet gümrükçüsünün sağı solu olmaz. Onun içindir ki, bizim gibi kaçak eşyası bulunmayan bir yolcu bile her hudut başında nâhoş bir an geçirir. Arabasına yol verildi mi derin bir “oh” çekmekten kendini alamaz. Anvers’e dört “oh”dan sonra geldiğimizi bilesiniz; zira muayene edilmeden dört gümrük atlatmıştık.

Gece yarısından sonra girdiğimiz şehrin ben tamamıyla yabancı sayılmam ama yetmez. Bereket genç dostumuz Anvers’in sadece alışığı değil, kurdu da! Önce Flaman tiyatrosu civarında bir caddede durduk, gösterişli bir binanın dört beş ayak mermer merdivenini çıkıp soldaki kapıdan girdik.

Acayip şey: Burası beyaz örtülü masalariyle bir lokantadır. Duvar ve tavan tezyinatı cilâli tahta oymadan yapılmış, pek yüklü. Ayrıca aralarına Rönesans üslûbu yağlıboya resimler yapılmış. Şatomsu, fakat ağır basıyor, karanlık da. Flaman tarzı imiş, içime kasvet çöktü.

Çökmekle beraber lokanta sahibi Ermeni efendisinin ikram ettiği ve Bolulu ahçısının pişirdiği nefis kahveyi zevkle içtim. Kahve bahsini açmayayım. Bütün Almanya, Hollanda, Belçika caddelerinden geçerken vitrinlerde cins cins, boy boy, pahalısından ucuzuna yirmi çeşit kahve görüyorsunuz ve hele o mağazada kahve kavrulup çekiliyorsa dışarıya, sokak başlarına kadar yayılan güzel kokusundan âdeta kafeinle doluyorsunuz.

Evet geçelim de lokantaya dönelim: Burada yalnız Türk

yemekleri vardır. Sahibi yedi yaşında İstanbul'u bırakıp gurbete düşmüş olgun bir Ermeni hemşeri. Flamanca da öğrenmiş, zevcesi o millettendir, küçük oğlu da o lisanı konuşuyordu.

Esasen Anvers çoğunluğu itibariyle Flamanca konuşur; Fransızca burada pek sökmez. "J"si çok, Çerkesçeyi hatırlatan, tek kelimesi Fransızcaya benzemeyen, baştan aşağı yadırgadığım bir lisan!

3 Aralık 1957

SOKAĞA BAKAN ODALAR BİR MOBİLYACI
VİTRİNİ, DÖŞELİ, DAYALI ŞIK BİRER ODA.
BİR DE FAZLASI VAR: ABAJUR ALTINDA
KİTAP OKUYAN MAHZUN KADIN...

Gece yarısından sonra bir de Anvers'in eğlence hayatını görmeğe çıktık. Geçen sene de böyle bir şey yapmıştık; ancak büyük liman şehirlerinde bulunabilen hayli münasebetsiz hüviyetli barlara uğramış, şöyle bir bakmış, tiksinişmiş, kaçmıştık. Nasıl tiksinemeyelim ki, bunlardan birinde müşteri çekenler ve hizmet görenler, sürmeli gözlü kart kapıcısına kadar erkek cinsindendi; bir başkasında da hem müşteriler hem de çığırtkanlar kadından ibaretti. Üst tarafı, ikisinde de acayiplik görmeğe gelmiş kadınlı erkekli turistler! Turist olmak sanki her türlü ahlâk fesadını seyir ve temaşaya hak kazandırıyor.

Bu sefer oralara ayak atmak istemedik, normal yapıda dans ve müzik salonlarına girdik, numaralar seyrettik. Hepsinde de güzel kadın az. Bizim lüks barlardan bir kaçındaki zenginlik ve hattâ canlılık da yok. Rayiç lisan, turist dili hep İngilizce. Mesleği bunlarla düşüp kalkmak olan kadınların çoğu o lisandan ötmeği öğrenmiş.

Barların birinden ötekine giderken bir sokağa daldık.

Beyoğlu'nun yan sokaklarını hatırlıyor, dar ve epeyce loş. Şu var ki, her evin kapısı yanındaki sokağa bakan oda bir vitrin... Süslü döşenmiş, âdeta zevksiz bir mobilyacı camekânı. Koltuklar, masa, abajurlar ve duvarda levhalar, bir de fazlası: Koltuğun birine, oldukça kapalı ev kıyafetiyle uzanıp abajur ışığında kitap okuyan ağır başlı, mahzun diyebileceğim genç veya orta yaşlı bir kadın!

Anladınız, tabîi...

Ama sokaktan geçenlerden tek kişi vitrin önünde durmuyor, yılışık yılışık içeriye bakmıyor. Hele kafe halinde gezenler, birbirlerini dürttenler, kaba kaba şakalaşanlar, kalabalık, haşarat, hulâsa bir fevkalâdelik yok. O derece tabîîye alınmış, fazla dikkati ve hayreti çekmeyen bir vitrin görmedim desem caiz! Kahveci ve kasap vitrinleri bizleri daha çok alâkadar etmişti, edecektir de...

Cam taşlanmıyor, kadına kurşun atılmıyor, bıçak fırlatılmıyor. Belki eve giren oluyor; görünürde kimseye rastlamadık, biz de yolumuza devam ettik. Hayat tarzları ve usulleri hakkında malûmat edinmeği bile düşünmemişim, ihmalimi şimdi hatırlıyorum ve sahnenin tesiri altında kalmadığımı bir daha anlıyorum.

Saat sabahın dördü... Önceden arkadaş delâletiyle oda tuttuğumuz mütevazı, fakat çiftler kabul ettiği zehabını uyandıran otelimize geldik, bembeyaz keten çarşafli yataklarımıza girip uyuduk.

Uyumadan önce kafamızdan geçenler ne o barlar ne de o sokaklardır; Hollanda'nın kanalları, çayırları, köy evleri, ılık yağmurlar, güneşli taraflarda açılmış eleğimsağlamalardır. Beynimin içini hiçbir zaman bu kadar mamur ve

medenî peyzajlarla donanmış, rahat ve rahat renkli bulduğumu hatırlamıyorum.

Sanki o gün bir mucizeye şahit olmuştum, beni bir otomobile değil, ancak dinlerin tahayyül edeceği bir vasıtaya koymuşlar, “Haydi, sana bütün ömrümce medhini işittiğin, yazılarında yerli yersiz teşbihlerini yaptığın, kâh inanıp kâh şüpheyi düştüğün, yine de inanmak istediğin Cennet-i a’lâyı gezdirelim, tekrar yeryüzüne indirelim,” demişler, dediklerini yapmışlardı.

Heves eden füzeye binip aya veya Merih’e gitmekte hürdür. Ben yine o cennet yolunu tercih ederim. Kendi dünyamıza henüz doymuş değilim!

4 Aralık 1957

SATICI KADIN OLAN ÇİÇEK KAMYONETLERİ SOKAKLARDAN GEÇİYOR MÜŞTERİLERİ SABAH ALIŞVERİŞİNE ÇIKMIŞ EV HANIMLARI

En çok yürüdüğüm günlerden biri... Anvers'i dolaşıyoruz. Önce, sabah hali: Şehrin hangi saatte temizlendiğini, çöplerin ne zaman kaldırılıp her tarafın nasıl yıkandığını bilmiyorum. Bildiğim şudur: Bakımsız şehirlerde görülen o kirlilik ve aksaklıktan tek emare, nişane yok.

Aksine çok güzel şeylere rastlıyoruz, meselâ her tarafı dolaşan çiçek kamyonetleri. Satıcıları kadınlardır, çiçeklerin henüz bahçeden kopmuş olduğu belli. İnce kâğıtlara sarılı, cins cins veya karışık buketler halinde müşteriye veriliyor; müşteriler de sabah alışverişine çıkmış, elleri fileli ev hanımları.

Ev hanımı çiçeğe gıda maddeleri arasında yer vermiş; karşısında çiçek görmezse eksikliğini duyuyor. Sade ev kadını mı? Hangi dükkân, mağaza veya müessesede çiçek yoktur ki! Londra'da o kocaman, abus suratlı banka binalarının bile pencerelerine hususî yerler yapılmıştır, caddeye elvan elvan sardunyalar sarkar. Daha şimale, İskandinav memleketlerine giderseniz –faraza Kopenhag veya Oslo'da– penceresine çiçek saksısı dizilmemiş tek binaya rastlayamazsınız.

Dükkânlarda saksı ve saksıların beyaz plâstikten çeşit çe-

şit, zarif ve oymalı kılıfları, duvar ve tavan için yine plâstikten asacakları tezgâhlar, raflar doldurur. Küçücük, biblo zarıflı-
ğında, uzun ağızlıklı kovacıklara –alamadığınız üzüterek-
bakarsınız.

Bizim aile çiçek ve bahçe meraklısıdır; büyük dedele-
rimden biri III. Selim'in bahçeler kethüdası imiş, gül nevi-
leri üretmiştir. Atavizm tesiri, Emden'de sarı çiçekli, tahrirli
yeşil yapraklı, insana sevimli bir mahlûkmuşçasına okşama
hissi veren bir nebat almış, İstanbul'a götürüyorum, gözüm-
den esirgiyorum. Bana bir şeyler söylüyor: "Alâkana teşek-
kür ederim ama yerimi yadırgamaktan, o bölgede gelişeme-
mekten, belki de kuruyup sana üzüntü olmaktan korkarım,"
diyor gibi endişeli sözler...

Anvers galiba Avrupa'nın en çok kahvehanesi olan şe-
hir; hem de hepsi göze hoş gelen umumî manzarası, temiz
örtüleri, perdeleri, mobilyası ve iyi elbiseli garsonlariyle, tro-
tuvara atılmış yarı örtülü yerlerindeki hasır koltuklariyle sizi
yolunuzdan çevirip kendine çekiyor; lisan-ı halile: "Buyuru-
nuz! Safa geldiniz! Oturup şöyle gelen geçeni seyrediniz,"
diyor.

Pek tabiidir ki, gelip geçen arasında leyme leyme elbi-
seli insan yok; sefaleti, hastalığı, perişanlığı hatırlatan kıya-
fet ve çehre yok. Dilenci hiç yok. İş gömleğiyle dolaşan bile
yok. Tramvaylarla otobüslerde her şahıs birbirinin yanına
oturduğu zaman sanki müsavi seviyede! Yine pek tabiidir ki
–bizde olduğu gibi– yanımızda hırpani elbiseli pamuk zifos-
lariyle kaplı bir hallâc veya çiy et kokulu kasap çırağı yahut
da gübre ile hayvan kılı "saşe"si keçekülâhlı sığırtmac yer
almıyor.

Orada da bu zenaatler ve erbabı var ama kokusuzu, temiz kıyafetlisi, rafine edilmiş, terbiyeye sokulmuş, tasfiye edilmiş! Bütün seyahatim müddetince patlak ve boyasız ayakkabılı bir tek kişi görmedim ve fena bir koku duymadım. Kanalların, kıyıların ve limanların suları üzerinde yüzen süprüntü değil, bir kâğıt parçası gözüme ilişmedi!

Bu sözlerim malûmu ilâm kabilinden ise de ettekrar-i minelhasen kabîlinden arz ediyorum. Dilerim gün gelsin, tekrara lüzum kalmasın.

5 Aralık 1957

FARZEDELİM KIZILIRMAK-BİR ESKO NEHRİ OLSAYDI; TOKAT, İÇ ANADOLU'NUN BİR LİMAN ŞEHİRİ SAYILACAKTI

Öğle yemeğini önce bahsettiğim –aşçısı Bolulu, sahibi İstanbul Ermenisi– yurddaşlar lokantasında yedik: Sade yağlı kabak dolması, üstü kuru fasulyeli pilâv ve süt lâç... Yani Sirkeci ve civarı lokantalarının bildiğimiz yemekleri. Eğer vapurumuzda da aynı yemekleri bulmak kabil olmasaydı, elbette daha hoşumuza gidecekti; bir damak hasretini bastırmağa yarayacaktı.

Emden'den ayrıldığım vapur 19 sularında iç limana girip yanaşacak imiş. Hangi rıhtıma? Yüzlerce rıhtımdan hangisine? Şehrin ucu bucağı bulunuyor, rıhtımların bulunmuyor. Asıl acayibi Anvers, hükûmet merkezi Brüksel'e 44 kilometre mesafede olduğu halde Şimal Denizi'nden 85 kilometre uzakta, içeridedir, kara ortasında. Esko Irmağı ve kanallar sayesinde limana en muazzam tekneler girebiliyor.

Farzedelim ki, Kızılırmak bu Esko gibi olsa, o hale girebilse Merzifon, hattâ Tokat gibi İç Anadolu şehirleri Karadeniz'in liman şehirleri sayılacak! Yine meselâ Menderes'in ağzından girip Aydın'ı aşarak Nazilli'de bir Akdeniz limanına sahip olacağız! Gediz bizi Manisa liman şehrine götürecektir, hattâ daha ötesine!

Hayal ve hülyaları bırakalım da Samsun ve İzmir limanlarını muasır limanlar haline sokalım. Asırlardır bunları yapmamışız, yapmağa yeni giriştik; esasen yapılacak da bunlardır, hamdolsun yapıyoruz.

Şimdiki vaziyeti nedir, sormadım; bildiğime göre şu içinde bulunduğum Anvers Birinci Dünya Harbi'nden sonra, giren ve çıkan teknelerin tonajı itibariyle dünyanın üçüncü büyük limanı idi. Belçika ise –hesabını yapmadım ama– dünyamızın epeyce küçük devletlerinden biridir; aşağıdan kaçınıcı gelir, bilemem.

Bütün gün gezdikten sonra yine nazik dostumuzun otomobiliyle liman semtine gittik. Vapurumuzun yanaşacağı rıhtım numarasını telefonla sorup öğrenmiştik. Sağa saptık, vinçlerin ve antrepoların sıralandığı rıhtımlar, sola saptık, daha uzunları, daha işlekleri. Doğrusuna yol aldık, keza, numaralarına göz atıyorum: Yüzlerin üstünde, hepsi mal yüklüyor, mal boşaltıyor, faaliyet halinde.

Bu ne kadar yolcu yük vapuru! Antrepolar nasıl da dolu! Kimi kahve kokuyor, kimi kakao. Kiminde muz hevenkleri, kiminde ananas dizileri. Şurada mamul eşya balyaları, burada hammadde yığınakları. Suda yüzlerce romorkör durmadan işliyor; karada lokomotiflerin çektiği vagon katarları biteviye mal taşıyor. Dev gibi vinçler kocaman kazanları, makineleri, kamyonları yakalayıp yakalayıp havaya kaldırıyor, bize gururlanarak gösteriyor; sonra çevirip indiriyor; âdeta “Nasıl? Marifetimi beğendiniz mi?” diyor. İçimizden gelen sesimizi yine içimizde işitiyoruz:

“Hayret! Dehşet! Muazzam iş!”

Saat 19. Sulara yer yer kırmızı ve mor erik rengi vurdu,

güneş batıyor. Bir “eklüz”ün ağzında ay yıldızlı bayrağıyle vapurumuz tertemiz, dinç ve göğsünü geriyormuşçasına halinden memnun göründü.

“Safa geldin *Kayseni* şilepimiz!”

6 Aralık 1957

LİMAN BENİ BAĞRINA SOKMUŞ, DAMARLARININ İÇİNİ GEZDİRİYOR, YÜREĞİNİN ATIŞINI İÇİNDEN DİNLETİYORDU

O gece tekrar şehre çıkmayı lüzumsuz bularak vapurda kaldım. Kalmanın sebeplerinden biri de havanın ılık ve durgun oluşundan faydalanarak, limanın o pek zevk aldığım gece faaliyetini ve manzarasını seyretmekti.

Pek küçük yaşta idim, beni Direklerarası tiyatrolarından birinde oynayan Fransız kukla oyunlarına götürmüşlerdi. Son numara bir “feeri” veya “apoteoz” denilen renk ve şekil tablosu idi. O zaman ne elektriği ne de revü sahnelerini, hele Disney’in beyaz perde sihirkârlıklarını bilmediğimiz, hayalimizden geçirmediğimiz için o, “lantern majik” vasıtasıyla başarılan renk oyunları, sonunda bir camın ortasından kırılarak, sahneye elvan elvan suların dökülüşü yahut bu hissi vermesi fevkalâde hoşuma gitmişti, heyecandan kıpkırmızı kesilmiştim; elim ayağım titremiştii.

Sonradan Mormartr kabarelerinde, meşhur “Kazino de Pari”, “Foliberjer” sahnelerinde, Opera balelerinde ve nihayet Amerikan filmlerinde çok ustaca tertip edilmişlerini, pek zengin ve muhteşemlerini, ayrıca kadın güzellikleriyle bezenmişlerini görmedim değil... Fakat hiçbir kuklacının derme çatma oyunu kadar devamlı tesir bırakmamıştı; ilk göz ağrımdı!

Anvers Limanı'nın gece feerisi bambaşka bir şeydi, gerçektir, uydurma sahnelere sığmıyacak kadar uçsuz bucaksızdı; liman beni bağrına sokmuş, damarlarının içini gezdiliyor, yüreğinin atışını dinletiyordu. Kanın nasıl dolaştığını, kalbe nasıl gelip pompalandığını, tekrar yayıldığını, bütün iç mekanizmanın ne intizamla işlediğini seyreliyordum. Fakat karanlıklarda değil, karanlıkları yırtıp, aralarından billûr kollarını uzatmış binlerce projöktör ışığı altında, ışıklarla suların oynaştığı, üzerinde yeşil ve kırmızı nurdan dokunmuş kurdellâların kıvrım kıvrım açılıp toplandığı renkli bir âlemde!

Evet, manzara harikulâde güzel... Dinamik bir güzellik. Uyuşturmuyor, dirlik veriyor; uyku getiriyor, kafayı işletiyor. Kıskanmıyorum, memleketimde benzerlerini göreceksin neşle gıpta ediyorum; kendi kendime diyorum ki:

“Tevekkeli değil, bugün de geçen sene olduğu gibi köşe bucak şehri dolaşırken, her taraftan taşan servet ve mamurluk karşısında hayran kaldım! Böyle bir limana yapışmış bir şehir başka türlü olabilir mi? Esintisi dokunsa yetişir, mucizeler beldesi olur.”

Netekim –hepsi bir tarafa– yalnız Hayvanat Bahçesi'nin zenginliği akıllara durgunluk veriyor. Nelerini anlatayım? Ayrı bir kitap mı yazayım? Dünya o bahçenin içindedir; bütün iklimleriyle, denizleriyle, her iklime uygun ve her huyda, sürünen, tırmanan, yüzen, uçan, taşıyan hayvanların envaı, en çirkin ve korkuncundan en lâtif ve sevimlisine kadar!

Hayır, tafsilâta girmeme kararında olduğum için dokunup geçmekte devam edeceğim. Tuhaf bir şey öğrendim: Anvers'te şoför ehliyeti aranmıyor! Aranmıyor da çok mu

kaza oluyor? Ben, beş günde bir tanesine rastlamadığım gibi, aldığım yerli gazetelerde de öyle bir şey gözüme ilişmedi. Bizde ise ehliyet şarttır, fakat gün geçmez ki trafik kazasında birkaç kişi ölmesin veya sakatlanmasın!

Anvers'in o belâlardan memleketimize nisbetle masun kalışının sebeplerini azıcık araştıralım. Zira günün meselesi ve bizim baş derdimizdir. Evden çıkarken sözle ve birbirimize sarılıp kucaklaşarak, hareketlerimizle vedalâşmıyorum amma, hangimiz fena ihtimalleri aklımızdan geçirmiyoruz?

7 Aralık 1957

NAPOLYON'A BİLE RAHMET OKUTACAK HARP ÇILGINLARI GÖRMÜŞ BİR NESİLDENDİK, HİÇBİRİMİZ VATERLO LÂFINI AĞZIMIZA ALMADIK

Anvers'in bir hususiyeti de büyük caddelerde her mağazadan ve müesseseden fazla yer alan lüks görünümlü kahvehanelere gayet kibar giyinmiş aile kadınlarının devam edişi, bunların üçer beşer kahvehanede buluşup oturmalarıdır. Evde misafir ağırlamağa çalışacaklarına veya ziyaretlere gideceklerine her servisi mükemmelen yapılan ve ne istense bulunan kahveleri tercih ettikleri anlaşılıyor. Belki hizmetçi darlığının da tesiri olacak.

Kahvehanelerin çoğu –bilindiği gibi– yemek saatlerinde lokantadır yahut çoğunda lokanta kısmı da vardır. Listeler kapağıya asılır, yemek sayısı mahduttur. Sonra her “umumî mağaza”nın katlarından birinde ve günün her saatinde oldukça ucuz tarife üzerinden soğuk ve sıcak bir şeyler yiyebilirsiniz.

Bu şehir “umumî mağaza” bakımından da pek zengindir; büyük caddelerden birinden çıkar birine girersiniz; gezersiniz; yer içersiniz; alıcı hanımlarla satıcı kızları seyredersiniz; soğuktan, yağmurdan, güneşten de kurtulmuş olursunuz, eşya ve mal cazibesine kapılırsınız.

Memleketimizde bir “Orozdibak” ve eski beş kat binasıyla “Karlman” yaşayamadı. Meşrutiyet devrinde o sonuncusunun üst katında bir pastahane vardı, beş çayında müzik de dinlenirdi biz gençler giderdik, Recaizade Ekrem Bey de gelir, genç nesille orada sohbet etmekten zevk duyardı. Çare yok, biz bize benzemekten vazgeçerek dünyanın gidişine, hele ekonomik usullerine uyacağız; “umumî mağazalar”ın açılması, gelişmesi artık gün meselesidir.

Demiştim ya, Anvers’de motörlü vasıta ehliyeti aranmaz, fazla kaza da olmaz. Sebeplerini düşündüm, şunları buldum: Tahsil görmemiş adam yok, zıpır taksi şoförü yok. Yollarla trafik işaretleri ve teşkilâtı mükemmel. Yayalar dikkatli ve yürüme usullerine alışkın. Köylü de aynı vaziyette, şehirleri yadırgamıyor, acemilikler yapmıyor, bön bön etrafına bakmıyor, kimseye omuz çarpıp kendisine zorla yol açmak lüzumunu duymuyor. Kısacası halk standart tip, tek-seviye, tek terbiye!

Belçika’ya gelmişken bir gezinti tertip ettik; küçük bir otokar kiraladık, bu memleketi boydan boya yani Fransa hududuna kadar; meşhur Möz Vadisi’ni de görmek şartıyla aşmağa karar verdik. Gidişte ve dönüşte uğrayacağımız mühim şehirler şunlardı: Malines, Louvain, Namur, Dinant ve Brüksel. Vaterlo dönüş yolumuzun üzerinde, azıcık beridedir, sapabiliriz. Ama nemize gerek! Harplerden, harp meydanlarından öylesine bezmiş, ömür boyunca harplerden göz açamamış, Napolyon’a bile rahmet okutacak harp çılgınlıkları görmüş bir nesildeniz ki –şoförümüz de dahil– hiçbirimiz Vaterlo lâfını ağızımıza almadık.

Esasen bütün gezdiğimiz o yerler harp meydanları de-

ğil miydi? Malines ve Louvain şehirlerinin Ehramlar ve eski Nil Vadisi mamureleri kadar insan gücüne, insanın sanat kudretine parmak ısırtacak katedralleri bombardımanlarla yıkılmamış, kütüphaneler yakılmamış, buralardan da modern Helagû'lar, yeni Barbarlar, zamanımızın Sakson sürüleri geçmemiş miydi?

Vaterlo, XX. asrın Stalingrad'ı veya Hiroşima'sı yanında nedir? Cim karnında bir nokta!

8 Aralık 1957

TELEFERİĞİN KAPILARINI İÇERİDEN AÇMAK SİZİN ELİNİZDE DEĞİLDİR. BU TEDBİRİ, İNTİHARLARI ÖNLEMEK İÇİN ALMIŞLAR...

B izim şu “Möz Vadisi” gezintimiz bu yolculuğumuzun en büyük nimetlerinden biri oldu. Nehrin yatağına –Malines ve Louvain gibi Belçika’nın daha doğru Flaman ülkesinin namlı şehirlerini, gotik mimarîde kurulmuş kilise, katedral, kütüphane, üniversite, belediye sarayları gibi şaheser binalarını görüp gezmekten ve sanat heyecanları geçirdikten sonra– Namur’e ulaştık.

İtiraf etmek lâzım ki, ortaçağın gotik mimarîsi daha ziyade Hıristiyanlık ruhunu okşar; Müslüman ve Şarklı olanlara fazla girift, yüklü, loş gelir. Beğenebiliriz, hayrete kapılırız, sarfedilen emek ve gayrete şaşarız, hayran hayran bakarız ama yüreğimize bir kasvet de çöker. Sade hatlar, belirgin kubbeler, ferah ışık, basitlik içinde güzellik ihtiyacı duyar, uzaklaşıp da açığa çıkınca daha rahat nefes aldığımızı anlarız. Bende bu mimarî bir nevi nefes darlığına sebep olur; ayrıca gözlerimi de yorar. Halbuki Rönesans mimarîsi tabiate dönüşü ifade ettiğinden rahatlık verir.

Bereket Flaman şehirlerindeki gotik binaların ruhu- ma çökerttiği ağırlık Namur’dan ayrılıp da Möz Vadisi’ne girdiğimiz zaman karşılaştığımız tabiat güzelliği sayesinde

silinip gitti; hem de havanın ara sıra yağışlı olmasına rağmen...

Möz Nehri Birinci Dünya Harbi'nde son asırların en amansız muharebelerine sahne olmuştu. Demin saydığımız şehirlerin hepsi yakılmış, yıkılmış, tam kalkınırken İkinci Dünya Harbi'nin istilâları ve hava bombardımanlarıyla tekrar harabeye dönmüştü. Tamirleri henüz bitmemiş bir iki katedral müstesna, şimdi her taraf iki harften önceki mamluğuna, refahına, güler yüzlülüğüne kavuşmuştur.

Namür'de eğlence olsun diye "teleferik"e bindik, dağdaki eski Namur kontlarının şatosuna çıktık. İkişer kişilik bir dizi küçücük hava vagonları... İçine girdiniz mi kapıları dışarıdan kapanıyor, artık açmak sizin elinizde değildir. Bu tedbiri intiharları önlemek için almışlar!

Doğrusunu isterseniz akıl muvazenesi bozuk veya birdenbire akli sekteye uğrayacak bir adam öyle kendini boşluğa bırakmak hevesini yenemez. Sağlamlının bile zihnine gelmiyor denilemez; şöyle bir esiyor. Gülümseyip geçirebilirseniz ne âlâ!

Uçak insana teleferiğe kıyasla daha güven verici tesir yapar. Vagonların demir direklerdeki makaralardan gıcırdayıp hırıldayarak geçişleri, tek bir tele bağlı olunuz, telle çekilip sürüklenmeniz ve bunları işitip görmeniz güven bozucu, kaldı ki, geçen sene yahut bir sene evvel o tel kopmuş ve korkunç bir kaza da olmuştur.

Ama manzara fevkalâde, kafesin içine konmuş esir bir kuş gibi başkaları tarafından havaya yükseltiliyorsunuz, aşağıdaki tabloları tam mânasiyle kuş bakışı seyrediyorsunuz. Teleferik'in iyiliği şu ki, yükseliş ve dönüşte alçalış gayet ağır

tempoda... Etrafı rahatça görmeğe hem vaktiniz hem de camdan ibaret kafes pek elverişli.

Yakında Bursa'yı ve Uludağ'ı o vasıta ve o şartlarla seyredeceğiz. Nilüfer elbette Möz değildir, fakat Bursa, bin Namur'e değer!

9 Aralık 1957

ÜMİT EDERİM Kİ, ASMA KÖPRÜ ZAMANINA KADAR BİZLER DE SALKIM SAÇAK GÖÇ ETME ÂDETİNİ BIRAKMIŞ OLURUZ

Gezintimizin hikâyesine devam etmeden önce küçük bir alışveriş üzerinde duracağım: Öğle yemeğimizi kırdaki Teleferik meydanının köşesinde bakkaliye de satan bir kasap dükkânına girdik; vitrinde duran büyükçe bir hardal şişesini işaret ettik. Adam bunu oradan aldı, fiyatını söyledi, kâğıda sardı. Sonra paketi birdenbire çözdü. Vaz mı geçmişti?

Hayır, vitrindeki hardalın bayatlamış yahut güneşten bozulmuş olabileceğini düşünmüştü. Halimizden turist olduğumuz belli ve tekrar dönüp geleceğimiz pek şüpheli olmasına rağmen şüpheli mal satmak istememişti. Nitekim ambalajından çıkardığı şişeyi muayene etti, bize de gösterdi; rengi değişmişti! Tabiidir ki, iç raflardan başka bir şişe aldı, kâğıda bunu sardı.

Hani ucuz bir şey değildi, bizim paramızla on beş lira tutuyordu. “Yutturdum turist ahmağına!” demedi. Esasen buralarda vitrine konan şişe ve kutuların çoğu içi boş, göstermelik nümunelerdir. Fabrikalar onları mahsus böyle yaparlar ve mağazalara dağıtırlar.

Möz Nehri dar bir vadiden geçiyor, iki tarafı dağlık ama yine de kıyıda villâlar kurmağa müsait toprak var, karaya köprülerle bağlı adalar var. Villâlar ekseriyet itibariyle şehirli zenginlerin ancak mevsiminde geldikleri yazlıklarıdır. Ahalisi kışlığa göçmüş, kepenkler örtülü, bezenmiş bahçeler bomboş. Fakat o halde ki, ne zaman istesen içine girer, döşeli dayalı bulur, odunları istif edilerek bırakılmış şöminesini yakar, mutfağındaki konserve kutularını açar, yer, içer, yatar, keyfine bakarsın.

Göç arabası âdeti yok. Ama Almanya'dan beri yollarda başka türlü arabalara rastlamaktayız: Ev arabalar, tekerlekli evler. Ailece yaz tatilinde istenilen yerlerde durdurulup barınılan yataklı, mutfaklı, sıcak ve soğuk suları akan seyyar villâcıklar!

Buralarda göç budur; bizdeki o saç mangalından ıskara maşaya, lâzımlığına, meydanda sallana sarsıla götürülen göç eşyası gözümün önüne geldi. Hele Üsküdar ve Kabataş iskelerleri önünde araba vapurunu bekleyişleri! Ümit ederim ki, asma köprü kuruluncaya kadar bizler de o âdeti bırakmış; kiralık yazlıklarda bile iğneden ipliğine kadar her şeyi yerli yerinde bulmak, tam döşeli dayalı ev tutmak mamurluğuna ve konforuna kavuşmuş oluruz. Belki tekerlekli evlere de alışırız.

Möz Vadisi ormanlıktır; kıyıya istif edilmiş kuru kütüklerin üzerine soframızı kurduk ve pek iştahlı bir yemek yedik. Yağlı kâğıtları, kutuları vesaireyi fırlatıp ırmağa attık yahut yerlere saçtık, yerimizi mezbeleğe çevirdik, kendi “âdet-i belde”mize orada da uyduk mu?

Tabiidir ki, hayır! Nehir üzerinde –bütün yolculuğu-

muz boyunca– atılmış hiçbir şey gözümüze ilişmemişti, yollarda ve kıyılarda da! Gülhane Parkı’nın Bahar ve Çiçek Bayramı’ndaki çayırlarını görüyor gibiyim. Elli sene evvel de Ahmet Cevdet merhum o zamanki *İkdam* gazetesinin başmakalelerinde bizlere aynı dersleri verir dururdu.

“Oğlum bina okur, döner döner yine okur.” Dersi bu kadar uzun sürmemeliydi.

10 Aralık 1957

HARP FELÂKETLERİNE UĞRIYAN BU ŞEHİRLERDE HARABELER, SAĞLAM VÜCUTLARDAKİ YARALAR GİBİ ÇABUK KAPANIYOR

Tâ şimalde, Hollanda'da bir gece uğrayıp geçtiğim Rotterdam işte bugün Belçika'nın cenubundaki bir kenarında piknik yaptığım Möz Nehri'nin üzerindedir. Irmak, dokuz yüz şu kadar kilometreyi hep anlattığım mamurluk ortasında aşar.

Dinan'a geldik. Burası vadinin en sevimli ve zerafetli şehirlerinden biridir; ırmakta su gezintileri yapmağa mahsus cici vapurlar, kıyıda çocuklarla aileleri eğlendirmeye yara-yan küçük ve açık vagonlu yarı oyuncak trenler vardır; turist uğrağıdır, sayfiyedir, zenginliği bir bakışta dikkati çeker ve insana, "Keşke şurada beş on gün kalsam," dedirtir; Belçika frangını düşününce döner döner bakar, ah edersiniz!

Burada da dağa çıkan bir teleferik bulursunuz ama salıncak biçimi açığı yani arabasız. Binmeğe lüzum görmedim, aştığı mesafe pek kısa. Zaten Dinant'ın en makbul ziyaret yeri hava hattı değildir; aksine yeraltı mağaralarıdır, içini bir saatte ancak dolaşabilirsiniz.

Mağaraların fevkalâdeliği inişli çıkışlı oluşlarında, için-

de derin kuyuların bulunduğundadır. Elektrik ışığı altında eğilip baktığınız zaman diplerini göremezsiniz, derinliğinde akan suların sinsi hışıltısını duyarsınız. Önünüze bazan bir meydan çıkar, kilise gibi kubbelidir; bazı kere uzun tünellerden geçersiniz, buralarda yan yana yürümek imkânsızdır ve kaya tavan başınızdan ancak bir karış yüksektedir.

Dinan şehrinin tarih boyunca üç defa hâk ile yeksan edildiğini bilirdim. Sonuncusu Birinci Dünya Harbi'nin ilk günlerine rastlar, Almanlar Belçika'nın tarafsızlığını ihlâl ederek istilâya buradan başlamışlardı ve Fransızlardan da ilk darbeyi burada yemişlerdi. İkinci Dünya Harbi'nde de felâketlere uğramıştır; uğramıştır ama eseri kalmamıştır; sağlam vücutteki yaralar gibi bunlar çabuk kapanıyor. Mağaraları gezdiren rehber bize kayalar arasında bir sıçan yolu gösterdi, dedi ki:

“Beş askerimizin sığınıp aç, susuz kaldığı yer. Ele seçmediler, zira istilâcılar aramakla beraber bulmağa muvaffak olamadılar. Bereket o sırada zafere eriştik, kurtuldular.”

Bu adamların çektiği ıztırabı düşünüyorum. Mağara bana Jules Verne'nin *Merkez-i Arza Seyahat* romanını hatırlatıyor. Alanya'daki küçücük mağaramız da aklıma geliyor. O, buna kıyasla minicik ve tek satıhlıdır, fakat stalaktik ve stalagmit bakımlarından çok zengindir. Şimdi gezdiğimiz mağaralarda onların daha ziyade yerden yükselmişler çok; tavandan sarkanlar hemen hemen yok. Bizimkinde ikisi de vardır, fevkalâde güzelleri, dokununca org gibi ses çıkaranları ve yıldız taşından dökülmüşçesine pırıltılıları!

Çıkış çok yokuş ve dik merdivenli. Gezenler –her millettен insanlardan– yorgun düştüler, sızlandılar. İdare buraya bir asansör koymak tasavvurunda imiş, isabet eder.

Mağaraların kapısı civarında temiz kahveler var, rahat koltuklar, devri sedirler, kahve-lokantalar. Geçen Şeker Bayramı'nda idi, İzmir'e ve oradan da Efes'e ve Meryemana evine gitmiştim. Efes'in kahvesi berbat, murdar, sefil, perişandı; ne kap vardı ne kacak. Meryemana'da ise pınarından su içilecek bir bardak! Damaltı da yoktu, hattâ bir tek iskemle!

Ben ayakta mihlanıp dururken turizm bürolarımızdaki koltukların hayaline dalıp kalmıştım!

11 Aralık 1957

AKLIMIZA SIĞMIYOR AMA DÖRT BAŞI MAMUR MEMLEKETLERİN HEPSİNDE HER ŞEYİN FİYATI HER YERDE BİRDİR

Dönüş yolunda Möz Nehri'nin karşı kıyısını seçtik ve orasını daha mamur ve meskûn bulduk. Dağ tepele-
rinde sanatoryumlar, şatonsu binalar, aşağıda küçük köyler,
yalılar ve mütemadiyen kahveler, barlar, lokantalar, oteller,
pansiyonlar, her kolaylık ve rahatlık, muayyen yerlerde de
trafik kazaları için sıhhi imdat pavyonları var.

Bizim bildiğimiz eski şekliyle ahırları meydanda, güb-
re yığınlarını tavukların eşelediği, kırık camlarının yerine
gazete kâğıtları yapıştırılmış veya ot yastık tıkanmış köyler
ve köy evleri yok. Öylelerini değilse de az çok benzerlerini
bulmak için cenuba, Latin ülkelerine inmek lâzımdır.

Möz'den, gelişte gördüğümüz Namür şehrinde ayrıldık.
Anvers'e, şimdi başka bir yoldan. Brüksel üzeri dönüyoruz.
Arazi bir derece inişli yokuşlu olduğundan memleketimizin
bazı kısımlarını hatırlatıyor. Pancar ve patates tarlaları ara-
sından geçiyoruz, ekilmemiş bir karış toprak yok. Ara sıra
önümüzü kesen demiryolları üzerinden kâh lokomotifli kâh
elektrikli trenler biteviye akıp gidiyor.

Derken uzaktan her tarafı camla örtülü yüzlerce, binler-

ce yatkın binalar, vaktiyle “limonluk” dediğimiz “ser”ler göründü. Daha önce Anvers civarında da birazına rastlamışuk. Ağır başlı, efendiden şoförümüz onların sebze yetiştirmeğe yaradığını, açıkta sebze yetişemediğini yahut pek az ve güçlkle yetiştini söylemişti.

Şimdi kilometrelerce sahaya yayılmış ve bu serlerde yetiştirilen sebze değil, üzumdür. Nitekim asfalt kenarında zarif barakalar kurulmuş, üzüm sergileri... Satıcılar beyaz gömlekli, beyaz serpuşlu, çoğu taze ve güzel; hepsi de son derece nazik, köylü kızlardır.

Üzümlere gelince iki cins: Beyaz ve siyah, gayet iri taneli, sert kabuklu, mayhoşumsu fakat sulu. Her tane hemen hemen aynı büyüklükte. Hiçbirinde benek, leke, ezik, çürük yok. Salkımlar dolgun, uçlarında birer zarif etiket, bağın ismi yahut alâmeti fârikası yazılı. Belçika ser mahsulü üzümünü bilhassa İngiltere’ye ihraç eder.

Bu üzümleri şehir vitrinlerinde de görmüştüm; bana küçüklüğümde götürdükleri bir düğünde hayran hayran seyrettiğim “Gelin askısı”nı ve bu askıdan sarkan balmumundan yapılmış üzüm salkımlarını hatırlatmıştı. Onların taneleri de böyle iri, diri ve iki renkliydi. Yine çocukluğumda –floksera bağlarımızı harap etmeden– köşkümüzün çardaklarından sarkan ve “Erenköyü Tombalağı” denilen bir asma vardı ki, üzümleri o askıdakilere ve şimdi burada gördüklerime benzerdi, pek makbul bir üzumdü, cinsi kayboldu.

Şunu söylemeği unutmayalım: Şehir vitrinindeki ile bağ civarında satış fiyatları birdi. Zaten dört başı mamur memleketlerin hepsinde, her şeyin fiyatı her yerde birdir. Bizim aklımıza şimdilik sığmayan bu usul, kat’iyyen şüphe edilme-

sin, bir gün belki pek yakında memleketimizde de y r rl ge geçecektir. Zira dünyaya Şamil bir ticaret anayasası icabıdır; uyacağız, uymazsak eskisi gibi yine alargada kalmış, yani ticaretimizi keçe k l hl  ve posteki h rkalı bir Orta Asyal  hüviyetinde bırakmış olacağız.

Tek kalite ve tek fiyat! Bizi buralarda her Şeyden fazla hayrete düŐüren ve hayranlığa sevkeden alışveriş mucizesi budur; santim Şaşmıyor. Ne m kemmел ayarlanmıŐ, ne m kemmел yürüyor!

12 Aralık 1957

HIÇBİR DİN, CENNET OLARAK O PARKTAN DAHA YEŞİL, SULAK, SERİN BİR YER TASVİR VE TASAVVUR EDEMEZ

Brüksel'e yaklaşırken çok sık, loş, ağaçlarının cinsini bilmediğim bir ormana daldık; gidiyor, gidiyoruz, içinden çıkamıyoruz. Başka bir iklime gelmiş gibiyiz; zira bu ağaçların alt dalları yoktur yahut kesilip budanmıştır; sipsivri, dümdüz, yere kakılmış direkler sanki... Sadece tepelerinde yeşil sorguclar. "Ne mükemmel gemi serenleri olur bunlar!" diyorum.

Belki de öyledir; herhalde inşaatta ve doğramacılıkta kullanmak için yetiştirildiği, parklık ağaca benzemediği muhakkak. Brüksel denize uzak, karalar ortasında bulunmasına rağmen bir limandır; farzediniz ki, Karadeniz'e nisbetle bir Bolu! Hem de o liman gemi trafiği bakımından memleketin altıncı limanıdır.

Eskiden trenle iki kere geldiğim şehre bu sefer, hem de cenubundan kara yoluyla giriyorum. En lâtif yolu da bu galiba. Ormandan sonra meşhur park sizi karşılıyor. Hiçbir din cennet olarak o parktan daha yeşil, sulak, gölgeli, serin bir yer tasvir ve tasavvur edemez. Gir içine, bir daha çıkma! Ebedî hayata orada kavuş yahut orada münzevî ol, düşün taşın, ruhunu tasfiye et! Yahut da yine bu parkta, hikmet dersi

veren bir “ârif-i billâh”ın eteğine yapış, müridi mertebesine ulaş!

Şehrin ilk tramvayları...

Yakından bilirim, bizim İstanbul tramvaylarını işleten de bir Belçika şirketi idi, sonradan Tüneli, elektriği de o şirket almıştı. Mütareke devrinde İştirakçi Hilmi, yani ilk ve son sosyalistimiz grevler tertip ederek hem şirketi hem de biz yayaları zor durumda bırakmıştı.

Hattâ bana o grevin ayrıca bir zararı dokunmuştu: Şişli’de Anafartalar kahramanının ziyaretine çağırılmış, grev yüzünden gidememiştim. Gitseydim belki de hayatımın gidişi değişecekti, gurbetlere de gitmiyecektim! Ömrümüzün rotasını filhakika kendimiz çizeriz, yani hayatımızı karakterlerimizin icaplarıyla tanzim ederiz ama tesadüflerin de rolünü yabana atamayız.

Brüksel’i değişmiş, modernleşmiş, yeni mahalle ve semtleriyle çok şirinleşmiş buldum. Bu yıl açılacak sergiye hazırlık olarak yollar dev faaliyeti ile genişletiliyor. Âdeta bizim İstanbul’daki imar faaliyetiyle burada birdenbire karşılaş-verdim. Sergi yerine de gittim; o yıkım ve yapım manzarasını hiç yadırgamadım. Hattâ bir ara kendimi memleketime dönmüşüm, Aksaray’da dolaşıyorum bile sandım!

Şimdi eski ve tarihî Brüksel’in dar sokaklarla çevrili merkezindeyim. Burası bir meydandır, büyük olmamakla beraber ismi “Büyük Meydan.” Bir zamanın meşhur esnaf korporasyon binaları meydanı çevreliyor. Ayrıca XVI. asır yadigârı belediye sarayı ve 1514 yılından kalma “Kralın Evi” de o meydandadır. Belediye sarayı, tepesinde altın yaldızlı bir aziz heykeli duran endamlı kulesi ile azametli, vekarlıdır.

Zaten şehrin göbeği “Büyük Meydan”dır, bankalar borsa binası, postahane, adalet sarayı, sanat müzesi, kral sarayı, yeni yeni ticaret evleri hep meydanın civarında toplanmış.

Buraya gelmişken yan sokaktaki mahut “içer  ocuk” çeşmesini de görmemiz lâzımdı. Seyahatlerin hoşlanmadığım tarafı, zevkinizi okşamayan bazı münasebetsiz şeyleri görmek, umumî merak ve tecess se ister istemez kapılmak zorunda kalmanızdır. Önceden verdiğim “beğenmeme” kararıyla yürüyorum.

13 Aralık 1957

SUYUN ARSLAN AĞZINDAN AKMASINI ZEVKİME VE MANTIĞIMA UYGUN BULMADIĞIMDAN O GİBİ HAVUZLARI SEVMEM

Manneken-Pis Çeşmesi daracık, eski suratlı birkaç so-
kağın birleştiği köşede, iki binanın arasındadır. Kü-
çücük bir heykel, bronzdan ve heykeltraş Duquesnoy'nın
eseri, 1619'da yapılmış. Çıplak bir erkek çocuk kamışından
incecik bir su akıtıyor!

Heykel, kutsal bir mahiyet almıştır, esnaf cemiyetleri
ve çeşitli teşekküller kendi bayramlarına rastlıyan günlerde
oraya gelip merasim yapıyorlar, çıplak çocuğa kendi elbise-
lerini giydiriyorlar. Meselâ, itfaiyeciler ceketleri ve başların-
daki miğferleriyle mini miniyi büsbütün bir ucube haline
sokuyorlar.

Civarda ve şehirde ufak tefek satan hiçbir dükkân yok
ki, vitrininde heykelin küçüklü büyüklü, madenden ve
lâstikten biblosu ve bebeği bulunmasın. Hattâ bazısının ar-
kasında kauçuk bir tertip de var, basınca heykel veya bebek
malûm vazifesini yapıyor, su saliveriyor. Bu hâtıraları turist-
ler kapışa kapışa satın alıyorlar, göğsüne basıp götürüyorlar.
Hayret!

Hazetmediğim için almadım, Brüksel dantelinden küçük bir hâtıra götürmeyi tercih ettim. Zevkime hitap etmiyen işlere başkaları rağbet gösteriyor diye can atmayı sevmem, hele o biçim sidikli şeyleri! Kaldı ki, ben suyun arslan ağzından akmasını da zevkime ve mantığıma uygun bulmadığımdan, mermer arslan ağzından su gelen havuzlara da kızarım. Bu su, ne kadar berrak aksa bana pek fena koktuğunu bildiğim, tiksindiğim o vahşi hayvandan çiy et ve ağız kokusu getiriyor hissini veriyor.

Bir de şu var: Bir havuza eğilip, aptal aptal su akıtan saka arslanın arslanlığı kalmaz. Esasen arslan, suaygırı, timsah cinsinden su hayvanı değildir; aksine yaban ve kurak yerler mahlûkudur; deve gibi midesinde su da biriktirmez; hulâsa işin eler tutar tarafı yoktur. Çocuk âletinden akan şeyi su yerine koyup, içmek veya kullanmak ise sade mantıksızlık değil, ayrıca zevksizlik yahut zevk soysuzluğudur. Afiyetle içsinler ve akışını bayıla bayıla seyretsinler. Bir de bizim çeşmeleri düşünelim ve geçelim.

Geçtik ve ferah bir birahaneye girdik, meşhur olan Brüksel biralarından içtik. Dantel işlenen atölyeleri de gördük. Kasnak başında seksen yaşında olduğunu tahmin ettiğimiz kadının çalışması hepimizi hayrete düşürdü. O işi buna reklâm diye yaptırıyorlardı; üzerimdeki tesiri hoş olmadı. Seksenlik kadının göz nuru dökerek, sarsak sarsak işlediği o nadide, nazenin dantel, Amerikalı milyarder bir koca karının elbisesini süsliyecek gibi geldi.

Hattâ bu at yapılı kadın, Avrupa dönüşü Quin Mary Transatlantiği'nde muhteşem salona girerken gözlerimin önünde canlandı; başımı çevirdim, hayaline bile dayanamadım.

Brüksel'de temizlik ameleleri, doktor ve hastabakıcılar gibi beyaz gömlek giyiyor. Mezecilere, aşçılar, hastahane hademesi ve benzerleri gibi demedim. Zira o gömlekleri ancak, hem de bazı doktorlarımızınki kadar bembeyaz, tertemizdir; lekesizdir. Güneş yoktu ki, uzaktan bir yelken yahut martı kanadı gibi kirliliği görünmesin de aldanmış olayım!

14 Aralık 1957

HARPTE DİNAMİTLERLE HAVAYA UÇURULAN ROTTERDAM LİMANI, ŞİMDİ NEW YORK'TAN SONRA DÜNYANIN BİRİNCİ LİMANIDIR

Otokar şoförümüzden o kadar memnun kaldık ki –elli beş yaşlarında ciddi, ne konuşkan ne somurtkan, her hareketi ölçülü, işinin ehli, aynı zamanda turist kılavuzu bir zat idi– ertesi gün için tasarladığımız Rotterdam yolculuğunu yine onun arabasıyla yapacaktık. Hareketten önce bir defter çıkarıyor, sayımızı kaydediyordu; sorduk: Sigortamıza ait bir muamele imiş, verdiğimiz ücrete sigortamız da dahilmiş.

Bu adamın herhalde basit, fakat konforlu bir yuvası, ev kadını bir eşi, iyi yetişmiş çocukları, denk bir bütçesi ve muntazam bir hayatı olacak. Verdiği tesir, düşündürdüğü tablo budur. Elbetteki akıl muvazenesi yerindedir; trafik ka-idelerine harfiyen riayet ve müşteriye karşı vekarla muamele ettiğini görmüştük. Arabadan inerken:

“Aman kurtulduk şu aksi, nalet, kaba, haşın, hırpani heriften! Bir daha mı? Allah yazdıysa bozsun!” dememiştik. Sulu, sırtkan, sırnaşık, çapkın, küstah da olabilirdi; yolculuğu burnumuzdan getirirdi. Aksine, ikinci seferimizde yine bulunmasını istedik, hattâ bağlı olduğu müesseseye de telefonla arzumuzu bildirdik; sabahleyin tam saatinde onu karşımızda görünce sevindik.

Ben zaten, Rotterdam'ı gündüz gece ile göreceğimden dolayı sevinçli idim. Geçen sene ziyaret ettiğim Amsterdam'ın tadı hâlâ damağımda idi; kanallarını ve kanallarda yolcu taşıyan şeffaf plâstik damlı, rahat koltuklu, zarif kanolarını unutamıştım.

Köprüler, tüneller geçerek işte şehre geldik. Bu şehir tamamiyle yoktan var edilmiştir. Harpte onun kadar zarar görmüş, yerle bir edilmiş, Hiroşima ve Nagazaki'den fazla çökertilip iz, eser bırakılmamış bir şehir daha yoktur.

Karşımda eskisinden ferah, yepyeni, dev boylu binalarıyla eflâke ser çeken, bizim Okmeydanı genişliğindeki meydanlarıyla insanları cüce gösteren bir şehir duruyor ve muazzam bir liman.

1944 yılında o limanı istilâcılar dinamitlerle havaya uçurmuşlardı. Şimdi liman Avrupa'nın değil –New York'tan sonra– dünyanın birinci limanıdır. Hattâ tahmil ve tahliye işlerindeki modern vasıtalarından ve süratten dolayı New York'u bile geçmiştir; dünyanın hiçbir limanı orası kadar gemi trafiği hususunda emniyetli sayılamaz.

Bu işe, başarıya, sınaat zaferine, ilâhî kudrete ne dersiniz?

Liman o hale getirilmiştir; şehir de başka halde değildir. Bir ticaret hanı yapılmıştır ki, kamyonlar üçüncü katına kadar çıkabiliyor, yukarıda dört yüz araba alan bir garaj, tabiatıyla barlar, lokantalar ve altı yollu bir “bovling” yani iri toplar atarak tahta şişeleri devirme oyununa mahsus salon vardır.

Avrupa'da o azamette ve o cesamette bir bina henüz kurulamamıştır. Bir şey daha yapılmıştır: Yalnız yayaların faydalandığı, rahatça yürüyüp dolaştığı geniş caddeler!

Müsaadenizle bu kalkınma ve imar üzerinde biraz duracağız, ibret-i âlem için değer.

16 Aralık 1957

MAZİMİZ HAKKINDA BİLDİKLERİMİZ TAMAMIYLE YANLIŞTIR; YANLIŞ BİLGİLER, HATÂLİ FİKİRLER DOĞURUR

Anvers Limanı'ndan çıkıyoruz; tabiidir ki, kanallardan ve eklüzlerden geçerek; âheste beste, başka vapurlara yol verip nöbet bekliyerek, etraftaki manzaraları ve tesislerin saat gibi işlediğini seyrederek, gurup zamanına yakın, suların erguvan rengi bağladığı sırada...

Hamburg'a gidiyoruz. Yol on sekiz saat sürecektir ama epeycesine kanallar içinde ve nehir yataklarında geçecek. Asıl deniz, Şimal Denizi –bu kaçınıcı geçişim?– hava raporlarına göre durgundur, rahat bir yolculuk olacak.

Kiel Kanalı'nın cenup ağzı Elbe Nehri'nin döküldüğü yere açılır, yani gündüzse kapısını görürsünüz, gördükten sonra da başka iki ırmağın katılmasıyla genişlemiş olan o nehirden Hamburg'a doğru galiba sekiz saat içeri girersiniz. İki tarafınız yeşil, meskûn ve sınaî tesislerle mamurdur. Bak, bak için açılınsın!

Süslü ismi “Kaiser Wilhelm” olan bu kanalı şimalden cenuba önce geçmiştim; görülecek yerdir; boyu 99 kilometre, eni 103 metredir. Açılıp kapanan veya yüksekte, tepenizden aşan demiryolu köprülerine hayran kalmıştım. Açılışı II. Ab-

dülhamid devrine rastlar; bütün devletler merasime en yeni ve en büyük gemileriyle katılmışlardı, biz –şimdi adını unuttum, şekli hatırımda kalmış– sünepe bir tekne yollamıştık, oraya zamanında güç yetişmişti ve geriye zor dönmüştü!

Abdülhamid medhi de şimdi moda oldu. Ona rahmet okutan ve eski ismiyle “erkân-ı İttihad” olan bir sürü zararlı insana da yerli yersiz, bilir bilmez kaside yazmak da yine zamane modasıdır. Kimini namuslu diye överiz, halbuki namusluluk esastır, namuslu ne rical gelmiştir, lâfını etmeyiz! Kimini asker adam, cesur çocuk sayarız; yenilmediği cephe kalmamıştır ve inatçı cahil kafasiyle bir imparatorluğu bütünü çökertmiştir. Saymayalım; saydıklarımızdan daha kötülerini pek çoktur, aralarında en büyük ve tek inkılâpçımızın canına kasdetmek bile isteyenler çıkmıştır.

Dünün tarihi hakkında ne kadar bilgisiziz! Asıl fenası şu ki, mazimiz hakkında bildiklerimiz de tamamıyla yanlış. Yanlış bilmektense hiç bilmememizi tercih edeceğim geliyor. Zira yanlış bilgiler hatalı fikirler doğurur, hatalı fikirler ise cemiyetin kalkınmasını geciktirir, moralini kırar, ahlâkını bozar.

Neyse, tefelsüfû bırakalım. Esasen pek derin bir şey söylemedim; bunu bile kim okur kim dinler?

Saat 21. Hamburg’un –şehre ulaşmak için ya limandan bir banliyö vapuruna binmeniz yahut karadan uzun yollar açmanız yahut da arabanızla muazzam bir asansöre girip havalanmanız lâzım gelen– uzak rıhtımlarından birine, bilmem kaçınıncısına, meselâ Karaköy’e nisbetle Beykoz civarına rastlayanına yanaştık. Bütün o saha limandır, limanın içidir; tezgâhlar, atölyeler, antrepolar ve binlerce gemi!

Bizim Haliç'i yüz misli büyütünüz, daha girintili çıkıntılı hale getiriniz, Kâğıthane Deresi'ni de Elbe Nehri'ne çeviriniz, belki Hamburg Limanı'nı andırır. Daha iyisi, hayalinizde İzmit Körfezi'ni daraltmak ve bütün Anadolu ırmaklarını oraya akıtmak! Hamburg böyle geniş bir limandır.

17 Aralık 1957

HIÇBİR KIYAFET ÇIPLAKLIK KADAR İNSANA ÇARÇABUK TOKLUK VE TIKANIKLIK VERMEZ

Hemen o gece –ayağımızın tozu ile diyemeyeceğim, deniz yolcusuyuz– durmadan, ver elini Sen Pauli! Kelimenin başındaki “aziz” işaretine aldanmayınız, orası ne kilise ne de mezarlıktır; Hamburg’un eğlence mahallesidir. Semt ismi epeyce münasebetsiz düşüyor ama ne yapalım? Öyle olmuş, itiraz bize düşmez.

Mahalledeki yüzlerce bar ve gece kulübü arasında en rağbet göreni Fransız isimlisi, “Mulen Ruj – Kırmızı değirmen” imiş. Paris’tekini “Mes’ut 1900” çağında görmüştüm ama tam o yılda değil; zira [o zaman] on bir yaşında idim, yirmi birinde gitmiştim. Avrupa’nın “Saadet devri” hâlâ devam ediyordu, altın devri! Şimdiki nesil aynı ismi taşıyan meşhur film sayesinde “Mulen Ruj” dekorunu, hayatını bilir; mühim tiplerini ve müziğini de... Cazibesine ve hele “Konkon”larına kapılmıştır.

Şimdi girdiğimiz adasında ne o dekor, ne o hava ne de o tipler ve müzik nağmeleri var. Modern, loş, dar bir salon. Almanya’da erkekler gibi kadınların da kapıda mantolarını vestiyere teslim etmeleri usulden. Şunu söyleyeyim ki, eylül ayının henüz haftasında olmamıza rağmen hava adamakıllı

soğumuştur, durmamacasına yağmur yağıyor, hem de âdeta kış yağmuru, kara çevirecek gibi.

Numaralar başladı. Önce artist kızlar geçti. Sahneden ayrılıp salonun öbür ucuna, ortadan uzatılmış köprüye doğru yürüyorlar, sonuna kadar gidip dönüyorlar, kendilerini teşhir ediyorlar. Bu işte bir fevkalâdelik yok. Fevkalâdelik kızların yarı belden yukarı çıplak ve sutiyensiz olmalarında!

Göğüslerin envainı görüyoruz. Yuvarlağını, armut biçimlisini, fazla ham veya olgununu, titreyenini veya kökünden sarsılanını, hattâ az buçuk sarkığını, âsi başlısını, baş eğmişini, çeşitlisini! Peki, hoş gidiyor mu?

Eh, bir defa, iki defa, oldukça merakla bakıyorsunuz. Sonra her numarada aynı şeyleri, aynı halde görmekten bezir gibi oluyorsunuz. Nihayet gına geliyor; illâllah diyorsunuz. Artık duyduğunuz hemen hemen tiksintiden ibarettir. Mübalâğa etmiyorum, kibarlık da taslamıyorum, olduğumdan başka türlü görünmek âdetim değildir; dünyadan henüz elimi, eteğimi çekmiş de sayılmam.

Esasen çıplaklık uzun ve ısrarlı sürerse muhakkak ki, örtüye hasret çektirir. Hiçbir kıyafet çıplaklık kadar, yani çıplak görmeğe alışmadığımız vücut parçaları kadar insana çarçabuk tokluk ve tikanıklık vermez; âdeta hararet bastığı için bardak bardak içtiğiniz kuyu suyu gibi midenize oturur.

Bereket, göğüsler resmigeçidi müşteriler üzerinde coşkun bir tepki hâsıl etmiyordu. Vaziyet normaldi. Belki de bizim bakımımızdan anormal: Heyecana kapılan yok. Böyle olacağını tahmin etmekle beraber ben bir eksiklik duyuyordum. Haniya coşkunluk, ısıklar, “Yaşa! Var ol! Göğsün dert görmesin!” gibi âvâzeler, yuhalar, şişe fırlatmalar, polis dü-

dükleri, ahlak zabıtası ekipleri? Ölmüş şu Garplılar yahu! Canlarından mı bezmişler ne?

Sulh ve sükûn, huzur ve emniyet içinde numaralar bitti, hem de sonuna doğru daha da çıplaklaşmak şartıyla. Pist açıldı; giyimli olarak aramıza dağılan deminki “Havva”lara şimdi daha alıcı gözle bakıyoruz!

18 Aralık 1957

ESASEN NAZİ VE ESİR KAMPLARI MEZALİMİNİ AKLIMIZDAN HENÜZ SİLEMEDİĞİMİZ İÇİN YIRTICI HAYVANLARI SEYRETMEK ABESTİ

Rusya şehirleri hariç –gidemedikten, serbestçe gezemedikten sonra bunları ne diye hesaba katayım– Hamburg bugün Avrupa’nın üçüncü büyük ve kalabalık şehridir. Gidişe bakılırsa yarın öbür gün İstanbul o dereceyi bulacak, belki de geçecektir.

Öyle bir şehir ahalisinden olmanın kendine göre bir gururu olduğunu inkâr edemeyiz. Sonra “İstanbulluyum! Hamburgluyum! Parisliyim!” derken az çok bir kabarışımız vardır; sesimizin tonu değişir, söylemek fırsatını bulduğumuza seviniriz. İnsan o mahlûktur ki, gurura kapılmak için fırsat arar, fırsatı kaçırmaz; hattâ bu iş zararına da olsa gururlanır. Meselâ büyük şehirde yaşamamanın en az trafik me-selesinden dolayı derdi de büyüktür; halk neler çeker; hele İstanbullunun anasından emdiği süt burnundan gelir. Yine de yeri gelince övünürüz.

Hamburg’da nakil vasıtaları gerçekten iyi ve nüfusa göre tanzim edilmiştir. Tramvay, metro ve otobüs servisleri iki milyona yaklaşmış olan halkı zahmete sokmadan ta-

şıyor. Güç olan taksi bulmak. Taksi durağına varmak için âdeta başka bir vasıtaya binmek lâzım. Yoldan geçeni de yok gibi. Taksi azlığının sebebi malûm: Pahalı olduğundan rağbet edilmiyor. Birde umumî vasıtalar hem çok hem rahat. Hususî araba bolluğu da ayrı. Asıl iyisi, umumî vasıtaların ana hatlar gayet mükemmel tertiplenerek işlemesi. Bir yabancı en kısa zamanda hat numaralarını öğrenebiliyor. İstanbul'da gel de Cihangir – Çarşamba otobüsünü yabancıya öğret!

Bir zamanlar Avrupa'nın birincisi sayılan Hamburg hayvanat bahçesi eski mevkiini henüz sağlayamamış. Anvers'tekini gördükten sonra bunu ziyaretten vazgeçtim. Esasen Nazi ve esir kampları mezalimini daha aklımızdan silemediğimiz için yırtıcı hayvanlar karşısında hatıralarımızı tazelemek abesti. Aksine unutturucu ve oyalayıcı temaşa ve sahnelere ihtiyaç duyuyorduk. Bir gece –hatır gönül sayesinde bilet temin ederek– “Hansa-Theater”e gittik. Gidemiyenler unutulmayacak bir hatıradan ve nev'i şahsına münhasır bir temaşadan mahrum kalmışlardır.

Sekiz kişi idik, yerlerimiz yan yana... Tüylü halılara basarak girdik, dizildik. Her iki kişiye bir masa düşüyor ama bu masa daha ziyade zarif bir tezgâhtır, önünde ferforje bir siper var; başka şeyler de var: Garson çağırarak zil düğmesi, kapatıp açacağınız kalorifer manivelâsı, kapaklı bardakta kavrulmuş badem, birkaç paket nefis çikolata, küçücük altı şişe viskinin dizildiği hoş bir sepet ve bir çanak buz!

Oturup hepsini hapur hupur yeyip içmek mecburiyetinde misiniz? Yoo! İsterseniz evet... Garsona başka şeyler de ısmarlayabilirsiniz. Alman ve Fransız şarapları, dünyada

mevcut ve meşhur bütün içkiler, meselâ konyaklar, cinler, likörler... Meyve ve maden sularının envaı... Şampanya, Nescafé, kakao, ananas. Ya karnınız açsa? Arzuladığınız her şey: Pastalar, börekler ve envaı.

Peki, sıcaklarından yok mu? Biftekten tutunuz sucukların yüz türlü. Ha, ekmek de var: Siyahı ve beyazı; listede ehemmiyetle yazılı. Midene ve kesene güveniyorsan yok, yok! Fakat asıl acayibi bütün bunlar yenilip içildiği halde salonda ağır koku değil, yemek kokusu diye bir şey vallahi yok!

19 Aralık 1957

YOLCULUKLARDA İMKÂNINI BULURSANIZ UMUMÎ MÜESSESELERİN EN BAYAĞISINDAN ERİŞEBİLECEĞİNİZ KADAR YÜKSEĞİNİ GÖRMENİZ LÂZIMDIR

Şimdi “Hansa-Theater”de gördüklerimize gelelim: Evelâ temiz, iyi giyinmiş bir halk, kıyafet resmî değil ama itinalı. Burası bir “çeşitli numaralar” tiyatrosudur; hokkabazlık, cambazlık, palyaçoluk, akrobatik ve estetik dans, şan, her şey, ayrıca (neslin cahilleri bu güzel Türkçe söz yerine “ayri-yetten” diye şeytanın aklına gelmez bir kelime ile yazılarına ve sözlerine at nalı kadar bir bilgisizlik damgası vuruyorlar) meddah da var.

Fakat bu meddah –benzeri Alman tiyatrolarının hepsinde bir tanesine rastlarsınız– taklid yapmaz, esprili hikâyeler anlatır; dinleyenleri neşelendirir, güldürür; iyi giyinmiş, efendiden bir zattır, fazla mimik de yapmaz, hareketleri ve yüz hatları vakarlıdır. Komik ve gülünç değil, lâtifecidir.

Numaralar –harikulâde bir müzik takımının iştirakiyle– kısa bir tek ara müstesna üç saat sürüyor; doymak bilmiyorsunuz, esnemenen sabahı edebilirsiniz, farkına varmazsınız. O ne dekor zenginliği, ne hünerler, ne zarif danslar! En hoşu yerinizin rahatlığı, oturma konforu. İşte bizde olma-

yan budur; koltuklar, hele sandalyeler kaba etlerimizi dalar, ağrıtır. Salonlar anfiteatr yani kademeli olmadığından göreyim diye uzanmaktan, sağa sola çevirmekten damarları gerilen boyunlarınız şişer, acır, kötü birkaç numara bitince kafamızı iki yana hızlı hızlı çevirerek, ileriye geriye itip oynatarak herkesin gözü önünde ve bedeni idman hareketlerine kalkışmak zorunda kalırız; gerinir, arkaya eğrilip doğruluruz bile! Hele açık hava tiyatromuzun jübilelerini düşününüz!

Şüphe yok, Hansa-Theater ucuz bir yer değildir; şu var ki, kanmış halde çıkarsınız; haftalarca, aylarca hatırlar, zevkini sürersiniz. Müessesenin üst katında rahat ve sakın salonlar, çayhane ve pastahaneler de vardır.

Yolculuklarda imkânını bulunca, bulursanız umumî müesseselerin en bayağısından erişebileceğiniz kadar yükseğini görmeniz lâzımdır. Hamburg'da bir gün öğle yemeğini yol üstü bir sucukçu barakasında geçirmiştik. Fakat akşama oranın muazzam gölü üzerine kurulmuş lüks lokantasına, Alster'e girdik! Cadde tarafı pastahanedir, terası da vardır; lokanta kısmı göle bakar.

Doğrusu kibar yer. Takımların ve servisin mükemmelliğine diyecek yok. Ismarladığımız etin yanında getirilen dört tane kocaman, kapaklı gümüş kaplarda dört türlü garnitür: Bezelye, mantar, patates ve çeşitli yeşil sebze soteleri. Yine gümüş kaplarda iki cins salça: Biri "sos tartar", öbürü galiba "sos alemand"... Malûm ya, Garb yemeklerinde sos'un yeri başta gelir.

Asıl hoş olanı getirilen o yemek, garnitür ve sosların çokluğu, bolluğu yenilmekle bitmiyecek miktarda, cömert-

likle önünüze konması. Porsiyon fakirliği, cimriliği, sefaleti hiçbir yerde, aşçı dükkânlarında bile yok. Bizim bir derdimiz de budur: Dolu, doyurucu, bütün tetimmatile yetici bir kap yemek yerine el ayası kadar küçük, iki lokmalık, âdeta mostralık üç çeşit yemekle sofradan yine yarı aç ve gayri-memnun kalkmamız!

Peki, sizlere yemekler ve eğlenceler dışında başka şeylerden, tiyatrolardan, müzelerden, konserlerden bahsetmiyecek miyim? Eh, onlara da, kapılarını aralayarak birer “merhaba” dedik. Dedik ama bu notlarımıza sığdırmak mümkün olamadı, zamanına sakladık.

20 Aralık 1957

GEZDİĞİM BÜTÜN BU ŞEHİRLERDE ESKİDENBERİ ALIŞTIĞIM MÜNASEBETSİZ BİR ŞEY EKSİKTİ: BADANA

A centemiz Hamburg'un denizcilik işlerinde maruf, kimisi armatör on beş kadar Alman vapurumuzda bir kokteyl verdi. Büfemiz mükemmeldi, bizim usûlümüzde küçücük börekler, köfteler, mezelerin çeşitlisi vardı; hepsi hoşla gitti; hele sonunda getirilen Sebte kavunları ve karpuzlarına bayıldılar. Şu var ki, siyah zeytinimizi çoğu bilmiyor, ömründe yememiş. Nasıl yenileceğini bizden öğrendiler! Beğenenler oldu; onlar ömürlerinde zeytin görmemişlerdi, ben de böyle 18'den 23'e kadar beş saat süren ve biteviye yenilip içilen sürekli kokteyl görmemiştim!

Yok, neme lâzım, Alman yiyince iyi yiyor, bilhassa yemek fırsatı çıkınca! Afiyet olsun, uzaktan zevkle seyrettik, gıpta ettik. Mide sağlamlıklarını takdir ettik, "Pes," dedik. Keşke madamlarını da getirseslerdi de onların atıştırdıklarını görsydik. Fakat bu toplantı daha ziyade meslek üzerine bir müşavere mahiyetinde olduğundan erkekçe yapıldı. Bir ara bana ora başkonsolosu diye bir zat göstermişlerdi amma gelmesiyle gitmesi bir olmuş, sessizce, alanglez olacak, sıvışmış!

Son yıllardaki seyahatlerim esnasında bütün uğradığım

şehirlerde vatandaşlarla yerlilerin saygı ve sevgisini kazanmış Türkiye başkonsolosu olarak iki zat gördüm: Biri geçende vefatı haberini teessürle öğrendiğim Barselon, öbürü de bizimle beraber Möz Vadisi'ne gelmiş, halen afiyette ve yerinde bulunan Anvers başkonsolosumuz. Usûlen has isimlere yazılarımda fazla yer vermemekle beraber, onları –Hamburg'u gördükten sonra– zikretmeden geçmek bana vazifelerimden birini yapmamak gibi geldi.

Ecnebî memleketlerde nasıl temsil edildiğimiz meselesi bu seyahat notlarına girmesin daha iyi. Esasen çok yazılmış, çok söylenmiştir; bırakalım.

Hamburg büyüklüğü ve genişliğiyle, biraz da eski suratlılığıyla tıpkı Londra gibi bizlerin, Doğu'dan gelenlerin ruhuna yaslanan ve yüreğine çöken şehirlerden biri; yüze gülmüyor; nehrin kenarına köşe kadısı gibi oturmuş, başının üstünde meşhur Sen Mişel Kilisesi'nden sorguçlu bir kavuk, cübbesinin eteklerini etrafa yaymış, fazla azametli, fazla oturaklı.

Gezdiğim bütün bu şehirlerde çocukluğumdan beri gözümün alıştığı bir şey eksik, münasebetsiz bir şey! Şehir manzarasını âdileştiren, gördüklerinize “üstünkörü” tesiri veren, bir nevi göz boyamadan ibaret olan şey –nihayet buldum– badanadır.

Hiçbir yerde, hiçbir bina dışında ve içinde badanaya, badananın ne bizdeki gibi sarı renklisine ne de Akdeniz sahil ve adalarında rağbet bulanına, bembeyazına rastlamak mümkün. Zira badana, gayet ömürsüz, çarçabuk rengini atan, azıcık rütubet işleyince lekelenen gayet iptidaî bir boyadır. Ucuz sanılır, pahalıya mal olur. Binaların sıhhati değil, kötü makiyajı, tam mânasiyle zararlı düzgündür.

Meselâ şu bizim Harbiye Mektebi –yirmi yıldır önünden geçerim– ikide bir badanalanır; bir ay sonra yine kirli ve abraş suratlı, tekrar boyanmağa muhtaçtır. Şehirciliğimiz ve bina bakımımız ancak badanayı bıraktığımız günden itibaren mazbut ahlâklı olacak, sahtekârlıktan kurtulup “iade-i itibar” edecektir!

21 Aralık 1957

GÖRÜP GEÇTİĞİM ŞEHİRLERİN İÇİNDE BİZE BİR MÜDDET KALMAK ARZUSU VEREN ŞEHİR ŞU GÜZEL BREMEN

Hamburg'dan gece yarısına iki saat kala hareket ettik. Nereye gidiyoruz? Bremen'e. Kaç saatlik yoldur bu? Ancak on beş saatlik, fakat o müddetin sadece iki saati denizde geçer, geri kalan on üç saati nehir ve kanal içi yolculuğudur, yani lâtif bir su üstü gezintisi!

Nitekim Elbe Nehri'nden çıkarken gün ağarmıştı; Şimal Deniz'e girmemizle çıkmamız bir oldu; bu sefer de Weser Irmağı'na daldık ve öğle saatinde Bremen'e yanaştık. Şehir, denizden 65 kilometre içeridedir; doğru hatla Bandırma ile Balıkesir arası kadar. Bir Weser de orada olsaydı Balıkesir bir liman şehri olabilirdi yahut İzmit'ten girer, Bilecik önünde demirlerdik!

Biz öyle nehirlerle kanallardan mahrum olduğumuz için hayale dayanan bu türlü mukayese oyunları yapmaktan insan hoşlanıyor. Doğrusu, kocaman bir vapur içinde nehir boyu tâ içerilere girmek, iki tarafı hele mamur oldukları için yüksekte seyrede ede karaların bağrına sokulmak, su içinde gittiğin halde sağında solunda ve bir atlayış mesafesi dahilinde karayı görmek keyifli şey!

Nehir büsbütün daralınca veya kanala dalınca karadakilerle selâmlaşmak, konuşmak tuhaf oluyor. Geçen sene Amsterdam'a girerken ve oradan çıkarken kıyıdağkilerin hayatına saatlerce karışmıştık; karada bulunanlarla sigaralar alıp vermiş, seyyar şarkıcı ve çalgıcılarını dinlemiş, hasbihaller etmiştik. Bir taraftan yol alıyorduk.

Bremen nasıl bir şehirdir? Gördüklerimin hepsinden güzel ve sevimli. Kanı sıcak, cana yakın, iddiasız, hem eski hem yeni, güler yüzlü nadir şehirlerden. Eğer şu görüp geçtiğimiz şehirlerin hangisinde bir müddet kalmak arzusu duyduğumu sorarsanız, size Bremen cevabını veririm. Tabiidir ki, burası da mel'un harpte Führer'in kurbanlarından biri olmuş; bombardımanlarla çökertilmiş; zira denizaltıların üssü imiş.

Vapurun geçerken karaların içine sokulmuş birtakım mağara ağızları görüyoruz. Denizaltı sığınakları bunlarmış, tahrip edilmiş. Şehrin göbeğinde ortaçağ mahallesi müstesna her tarafı yıkılmış, henüz mamur hale sokulamamış, ot bitmiş epeyce geniş arsalar var; üzerlerinde yer yer kilise kalıntıları ve tuğla yığınları duruyor; anlıyoruz ki o tarlalar, harpten önce şehrin devamı imiş. Bremen'in yenilenme işi daha tamamlanamamıştır.

Öyle olmakla beraber refâha çoktan erişmiş, alışveriş canlı, ayrıca burada da vitrinler zengin, hattâ birçok şehirdekinden daha kibar, zarif, değerli eşya ile dolu. Büyük umumî mağazalara insan kalabalığından güç giriliyor. Fakat dikkatimi çekti, kahvehane az. Bize burada iki yer tavsiye ettiler: Biri Astoria Theater, öbürü klâsik müziğiyle meşhur ve asırlar görmüş bir salon, Hillman Kahvesi. Yaz kış açık, üstü

kapalı, suyu ılıklaştırılmış modern plâjı da meşhur imiş ama görmeğe vakit ayıramadık.

Şehrin bilhassa etrafına, parklarına, çiçek yetiştiren köylerine, hele içinde kuğular yüzen geniş bir göl karşısında ormanlar içine kurulmuş oteline meftun olduk.

22 Aralık 1957

NE BİZİM TİP BAYAĞI BİR İÇKİLİ
SAZ SALONU NE DE ARKANIZDA
JANDARMA BEKLEDİĞİ HISSİNİ VEREN
KLÂSİK MÜZİK KONSERİ!

Astoria Tiyatrosu'nun Hamburg'daki o Hansa-Theater gibi tertibat hususiyeti yok. Masalar sıralanmış, karşısında sahne, bildiğimiz gazino şekli. Hususiyeti şu noktada: Burada muhakkak şarap içeceksiniz; Alman şaraplarının her türlü mevcut. Peki ama şarapla, bilhassa yerli şaraplarla ünsiyeti olmayan bir adam kitap kadar büyük listeden şarap seçebilir mi? O işin ustası, hiç değilse alışkanı olmak lâzım. Kararlamadan parmağımızı bir isme götürdük; getirdiler, talihimize pek kötüsü çıkmadı.

Bu tiyatronun numaraları da mükemmeldi, bazıları hârikulâdeydi, Hansa Theater'inkileri aratmak şöyle dursun, meselâ son numarayı teşkil eden "trio Olympiads" ömrümde gördüğüm en tesirli beden hareketlerinden biriydi. Sanki eski Yunanistan'ın üç meşhur atlet heykeli "Mercurenu repos", "Ephèbe", "Le Diadubméne" ile disk atan heykeli – canlanmışlar, buluşmuşlar, altın renkli bir ışık altında bize hünelerinin envanını gösteriyorlardı.

Seyircilerin kadını erkeği o estetik şekillerin güzelliğine

âdeta vuruldu; hepimiz zevkten ve heyecandan nefesimizi tutarak seyrettik. Bitip de müşteriler yeni müziğe uyup dansa kalktığı zaman yaptıklarının yavanlığını, hareketlerin değersizliği karşısında nasıl da hiçleştiğimizin farkına vararak utanç duyar gibi olduk.

Bununla beraber şüphe yok ki, en iyi caz müziğini dinliyor ve pek temiz, seçme bir halkın dansını seyrediyorduk. Astoria'nın pavyon, bar ve lokanta kısımlarına da girdik, beğendik. Başka geceler başka başka yerlere de uğramadık değil. Bunlar dünyanın her tarafında rastlananlardandı, nesini anlatayım? Şu var ki, derece ve seviyeleri her ne olursa olsun hiçbirinde tek vaka, münakaşa veya kavga, en ufak bir aksaklık bizi rahatsız etmedi. Şoför münasebetsizliğine de şahit olmadık. Ağzımızın tadiyle gezdik, tadiyle vapurumuza döndük.

Dilerim bir gün bizde de gidişler ve dönüşler o hale gelsin, içki ve eğlence âlemlerinin son perdesi karakolda bitmesin yahut evimize öfkeden sapır sapır titriyerek “tövbeler tövbesi, bir daha mı?” diyerek dönmiyelim. En normal geçen gecelerimizi hiç değilse taksi şoförünün kapı önünde çıkardığı yersiz münakaşa zehirler.

Hillman Kahvesi'nin müzik matineri her gün saat 18'de başlıyor. Geniş salonunu musiki meraklısı bir dinleyici kalabalığı doldurmaktadır. Bu kalabalık önlerindeki masalara getirilen çeşitli şeyleri yemek içmekle beraber çıt etmiyor, klâsik parçaları ifrata vardırılmamış bir saygı ve zevkle dinliyor. Zaten işin hoşluğu buradadır; Hillman herkesin sıra sıra koltuklara dizilerek korkunç bir kilise âyini disiplini ile kendisini müziğe verdiği bir yer değildir.

Terbiye dahilinde hürriyetinize sahipsiniz; sigaranızı, çayınızı, konyağınızı içebiliyorsunuz, başınızı sağa sola çevirebiliyorsunuz, meselâ az ötedeki masasında oturan güzel ve zarif bir hanımı seyrederek müziğin zevkini daha iyi sürebiliyorsunuz. Müzik taassubu, cenderesi yok burada.

Ne bizim tip bayağı bir içkili saz salonu ne de arkanızda jandarma beklediği hissini veren o –İstiklâl Mahkemesi haşyeti duyduğumuz– klâsik müzik konseri!

23 Aralık 1957

KAPANIK, KASVETLİ HAVANIN YÜKLENDİĞİ ŞİMAL MEMLEKETLERİNDEN ÇİÇEKLERİ KALDIRIRSANIZ, RENK VE IŞIK EKSİKLİĞİ DUYARSINIZ!

Eylül ortasındayız; İstanbul'da şimdi hatırı sayılır sıcaklar hüküm sürüyordur, deniz ve gök mavidir, gün doğusu Marmara üzerinde beyaz köpüklü dalgacıkları önüne katmış, ışıklı açıklara koşturup duruyordur. Burada sonbahar havası. Yağmurdan göz açılmıyor, soğuk da başladı. Ne sular üstünde ne de gökyüzünde maviye benzer ferah bir renk parçasına rastlamak mümkün. Sırtımızda palto, elde şemsiye, öyle dolaşıyoruz. Her tarafta kaloriferler yanmış.

Şu var ki, hiçbir yer çipil yani kirli, çamurlu, su birikintileriyle dolu, berbat; murdar halde değil. Ne kadar ve nereleleri gezeniz evden çıktığınız ayakkabıların daha da temizlenişi ile dönüyorsunuz. Bütün şehirde, basınca oynadığı için su fişkirtan bir tek parke ve trotuvar taşı görmedim. Halbuki bizim Şişli'deki apartmandan Nişantaşı'na gidinceye kadar yirmi, otuz tanesi zingirdar, hava yağmurlu ise fişkirttığı çamurlu sular pantolonumun içinden bacaklarıma kadar girer; hele hanımların çoraplarını püskürme benlerle lekeler, çok defa bakmağa kıyamadığınız bir zarıflığa suikast eder.

Bunlar küçük ihmallerdir. Aldığı terbiyenin nevine göre insana ya sübhane çektirir, ya beddua ettirir, ya küfür!

Yağmur mevsimi geldiğinden şemsiye satışı revaçta. Büyük mağazaların hususî bölmeleri şemsiye ile dolu. Ayrıca bu mağazalarla büyükçe müesseselerin kapılarından girdiğiniz zaman müşterinin ıslak şemsiyesini koyacağı yerler buluyorsunuz, şemsiyenizi kapayıp bırakıyorsunuz, çıkarken alıp gidiyorsunuz.

Peki, birisi kendi kötü şemsiyesi yerine sizin yepyeni şemsiyenizi alıp sevine sevine gitmiyor mu? Belki böyle bir kaç vaka olmuştur, garanti edilemez ama bizlerin başına gelmedi; çıkışta malımızı bulduk ve tabiidir ki, yanında çok daha pahalısı ve zarifi durduğu halde kendimizinkini tercih ettik!

Elbetteki buralardaki üniversite talebesi, paltosunu vestiyere bırakırken kolundan zincir geçirip kilit asmak zahmetine katlanmıyordur ve umumî telefon kutularından hususî surette yapılmış kurşun jötonlar ve akla gelmedik hırdavat çıkmıyordur! Şu Garblılar açıkgöz adamlar değil, vesselâm.

Bremen'in civarı çok güzel. Ufak kanallar kenarında çiçekçilikle geçinen köyler gördük; bütün evler çiçek tarhlarıyla çevrili, kadın erkek bu bahçelere yayılmış, demet demet çiçek devşiriyorlar ve bunları kucak kucak arabalara taşıyorlar, şehir bahçeleşiyor, mağazalar çiçeklerle şenleniyor. Alışveriş hırsına bu çiçekler azıcık asalet ve epeyce şiir katıyor; satıcı kızların tebessüm ve nezaketlerine bakışıyor, hüsn-i kabul havasını arttırmağa yarıyor.

Hafif keyif kaynağı kahve, çay ve tütün için harcanılan para ve emeği çiçek almağa ve çiçek yetiştirmeğe ayırmış,

öbürlerinden vazgeçmiş bir dünya tasavvur edelim; baştanbaşa nasıl da renkli, süslü, rayihalı olurdu! Avrupa'nın bilhassa Şimal memleketlerine yüklenmiş puslu, yağmurlu, kapanık, hattâ kasvetli havasını her tarafta, balkonlarda, pencere kenarlarında, parklarda ve binalar içinde rastlanan çiçek bolluğu ile hafifletmek yolunu tutmuşlar.

Bu, âdeta iklimin bir icabıdır; oralardan çiçekleri kaldırırsanız renk ve ışık eksikliğini büsbütün duyacağınıza şüphe yok.

24 Aralık 1957

ÇİÇEK SEVEN İNSANIN VEYA MİLLETİN KATI YÜREKLİ, ZÂLİM OLMAMASI DA İCAP ETMİYOR

Evet, çiçeğe düşkünlük Şimal ülkelerde ı ışık ve renk eksikliğini daha az hissetmek için başvurulmuş bir tedbir, iklimin bir icabıdır; çiçek sevgisi aynı zamanda bir medenilik vasfıdır da. Fakat çiçek seven bir insanın veya milletin katı yürekli, zalim olmaması da icap etmiyor. Bunun misali Nazizm ve Japonya'daki şu "Siyah Ejder" teşkilâtıdır.

Şark'ta ve Garp'ta, dünyanın hiçbir tarafında çiçek, Japonya'da olduğu kadar kutlu bir mahiyet almamış, bir milletin bütün bayramlarına vesile teşkil edecek kadar yüksek bir değer kazanmamıştır. "Doğan Güneş" ülkesinde başlıca bayramlar bir çiçeğin açılma mevsimine rastlar. Bizim sandığımız gibi sadece kirazların çiçek verme zamanı bayram yapılmaz.

Kirazdan önce, karlar erimeğe başlarken erikler açar, yılın ilk bayramı budur; sonra sırasıyla kiraz, mayıs ayında şakayık, arkasından mor salkım için şenliklere girilir. Yazın tarlaları kır çiçekleriyle bahçelerin zambak ve lotüs ile donanışı da bayram sebebidir. Sonbaharda kasımpatları büyük şenliklere yol açar. Hattâ yaprakları renkten renge giren bazı çiçeksiz ağaçlar bile birer küçük bayram vesilesi olur.

Japonya'da çiçek merakı o kadar derindir ki, bizim yemişleri için diktiğimiz şeftali, elma, kayısı, kiraz gibi ağaçları o millet yalnız çiçeklerinin güzelliklerine hayran olduğundan dolayı yetiştirir. Çiçek demeti yapmasını öğrenmek Japon kızının aldığı ilk terbiyedir.

Doğrusu, hoş merak! Peki, bu derece ince duygulu, şair ruhlu, tabiat ve zevk sahibi Japon, içli bir insan mıdır? Yoo! Bilhassa son harpte gördük: Düşman kesilince Japonya en katı yürekli, zalim, kan dökücü milletlerin başında yer alıyor ve Endonezya'da yaptıkları ne unutulur ne bağışlanır. Demek oluyor ki, çiçek muhabbeti ırklara has ve geleneklere bağlı müteassıp, sert karakteri yumuşatmağa yaramamaktadır.

Şimdi içinde memnun memnun dolaştığım lâtif Bremen'in her tarafında çiçekler ve etrafında çiçek bahçeleri var... Var ama hiç kimse ve evveliyetle tarih, Nazilik mezalimini aklından ve sayfalarından çıkaracağa benzemiyor. Bakınız, bana da o tesirle çiçekleri seyrederken bunları düşündürdü!

Bremen'de bir konser dinledim; ama bir ortaçağ mahallesindeki dar sokakta ve ayakta. Orada bir mabed var; her gün ikindi üzeri dörtte turistler ve halk karşısına birikiyor, gözlerini irili ufaklı yüzlerce çanın dizildiği yüksek dama dikeyor, bekliyor. Derken saat tam dört oldu mu bu çanlar otomatik olarak çalmağa başlıyor. Tokmakların vurduğunu görüyorsunuz ve göre göre on beş dakika süren bir musiki parçası dinliyorsunuz.

Yine bu şehirde tipik bir Alman meyhanesi tanıdım; büyük meydandaki haşmetli kilisenin bodrum katındadır;

çok geniş, bölmelere ayrılmış, loş ve dört tarafına muazzam fiçılar dizilmiş bir yer. Yemek de yeniliyor ama içki namına yalnız şarap bulunur. Dağlık Almanya ahalisinin kadın-erkek millî kıyafetleriyle servis yaptıkları bir birahaneye de uğramayı ihmal etmedim.

Demiştim ya... Ben şu Bremen şehrinde uzunca bir müddet kalabilirdim. Neyleyim ki, vapurumuz yükünü almıştır, yol göründü, hem de dönüş yolu!

25 Aralık 1957

EĞLENCE ÂLEMLERİNDE ZOR KULLANMAMAYI YABANCILARA, HATTÂ DÜNYANIN ISKARTAYA ÇIKARDIĞI İNSANLARA BİLE ÖĞRETMİŞLER

Şimal memleketlerde orman ve ağaç muhabbeti de üstün muhabbetlerden biri, çocuğu sevdikleri kadar ağaca da yürekleri sevgiden taşarak insan ve sanat eseri, dedeler yadigârı, kutlu emanet imişçesine bakıyorlar. Geçen sene Oslo'da yaşlı bir ağacı bütün gayretlere rağmen ölümden kurtaramamışlar ve törenle yakarak karşısında ilâhiler ve kasideler okumuşlardı. Gözleri yaşla dolanlar, iç çekenler, hıçkıranlar bile olmuştu!

Bremen dolaylarında pek güzel, gür, bakımlı korular, parklar var, ortalarından veya kenarlarından kanallar geçiyor; yer yer gölcüklere de rastlanıyor. Hemen hemen nereye baksanız tatlılığından içimizi bayıltan ve gerçekliğinden şüpheye düşürüp hayal mahsulü hissini veren birtakım kartpostal manzaraları! Durgun sular, uslu ağaçlar, tok çimenler, vekarlı kuğular, sulh, sükûn ve huzur tabloları...

Ben çiçekten fazla ağaç severim. Çiçek fazla süslü, az çok hoppa ve acınacak derecede ömürsüzdür; ağaç ise ki-bar, ağır başlı, dayanıklıdır. Çiçekler insana göz süzer, ra-

yihalariyle âdeta söz atar, titreyişleriyle cilve yapar, havaî tabiatlıdır. Ağaçlar sessiz hatipler, dervişler, mürşidler, tarih profesörleridir. Dilinden anlarsanız ne hikâyeler söylerler, ne mühim nasihatler verirler, dünya ve âhiret hakkında ne kıymetli telkinlerde bulunurlar!

Yazılarımda ağacı her vesile ile boyuna medhetmeme rağmen hâlâ doyamadığımı anlıyorum; şimdi de bu muhabbetimi sayfalarca yazıp belirtmeğe can atmaktayım; fakat ne yazık ki kendimi tutmağa mecburum. Okuyucu içinden:

“Sadede gel! Uzatma!” diyebilir; uzatılan, derinleşen, üzerinde fazla durulan mevzulardan hazzeden kalmadı; zaten ben de bunlardan biri değil miyim? Bakınız, her konuya bir dokunup hemen geçiyorum, geçince ferahlıyorum.

İşte limandayız. Bremen’in limanı da şirin, temiz, disiplinli. Dünyanın her bayrağını taşıyan şileplerle dolu olmakla beraber hargür, gürültü patırdı, bağırıp haykırma, kavga dövüş, vaka yok. Hattâ geceleri o şileplerin tayfasına vesikalı kadın misafirler de gelmiyor ve yanlarında gecelemiyor değil!

Sabahları erkenden çıktıklarını görüyorum; nokta polisleri de görüyor, göz yumuyor. Doğrusunu isterseniz o kadınlar bizim bildiğimiz tipte ve kıyafette yırtık, yüz­süz mahlûklara hiç benzemiyorlar. Dış görünüşleri mazbut; ne kalça sallıyorlar, ne yalpa vuruyorlar; atölyeye giden işçiler sanabilirsiniz. Boyalı bile değiller!

Liman civarındaki gemici barlarına uğramadım mı sanki? Belki tavsiyeye lâıyk yerler sayılmasa da soğuk ve kapalı bir havada içine girilip bir kadeh şarap içilemeyecek kadar da kötü, iğrenç ve bilhassa tehlikeli inler denilemez bun-

lara... Civarında kaldığımız günler zarfında vaka işitilmedi, alkole ve kadına rağmen! Eğlence âlemlerinde zor kullanmamayı yabancılara, hattâ dünyanın ıskartaya çıkardığı insanlara bile öğretmişler.

“Kadın razı olursa!” Parola, kaide, şart, usul, kanun budur. Zor yok!

26 Aralık 1957

REN NEHRİ, ÇIBANBAŞI OLMAKTAN ARTIK ÇIKTI; SULH, REN'DEN DOLAYI BOZULAMAZ. HARP, REN ÜZERİNDE BAŞLAMIYACAK

A vrupa'da nehir deyince akla gelen “Rhin” ve “Tuna” değil midir? İkisini de az tanıdığımı, boylu boyuna gezip yakından ve içinden uzun uzadıya göremediğime keder ederim. Şimdi Weser üzerinden Şimal Denizi'ne doğru yol alırken daha ziyade “Ren - Rhin” Nehri'ni düşünüyorum. Tabii güzelliğini veya sınaî ehemmiyetini mi? Hayır, Musset'nin bir şiiri dolayısıyla o nehir hakkındaki Fransız ve Alman milletleri arasında kopan silâhlı ihtilâfları ve kalem mücadelelerini!

Bizim Galatasaraylı yaşıtımız nesle –istibdad devrinde idi– ilk vatan aşkını o nehir ve kaybedilmiş Alsas-Loren bölgesi için Fransızların yazdığı coşkun, içli manzumeler, mersiyeler ve hikâyeler ilham etmiş, daha doğrusu harekete getirmiştir. Meselâ Daudet'nin meşhur “Son Ders” yazısı ve bahsettiğim şairin meşhur “Ren Türküsü” gibi.

Bunları gizlice okurken çoğumuzda vatan sevgisi içlenir ve hepsi de Tuna'yı düşündürerek yine gizlice ele geçirdiğimiz *Vatan - Silistre* piyesinden kahramanca cümleler tekrarlatırdı... Musset o destanî türküsünü Alman şairlerinin

Ren'i kendi nehirleri sayarak Fransızlara meydan okuyan besteli şiirlerine karşılık olarak 1840 yılında yazmıştı. Otuz yıl sonra, 1870 Harbi'nin Cermenleri bu gayeye ulaştıracağını kimse tahmin edememişti. III. Napolyon idrar zorluğu sancıları ile kıvrılırken Ren gitti, kendisi de!

Fakat 1918 zaferi Fransa'yı tekrar Ren kıyısına ve Alsaz bölgesine kavuşturdu... Amma muvakkaten! 1940 felâketi ile yeniden geriye çekildi ve bu defa pek ümitsizcesine. Derken 1944 hezimetini Almanları oralardan püskürttü. İki taraf için âdeta, ağı bozuldukça acele acele yenisini kurmaktan vazgeçmiyen örümcek hikâyesi!

Fakat galiba bu sonuncusu... Zira şimdi Ren'i ve nice Ren'leri geçmeyi aklına koymuş olan muazzam tehlike karşısında bu nehir iki komşu milletin çatışma sebebi olmaktan çıkmış, hem onların, hem bütün hür milletlerin elbirliğiyle korumağa mecbur kaldıkları bir bölge mahiyetini almıştır.

Musset meşhur türküsünün bir yerinde Almanlara, "Sizin Alman Ren'iniz bizim olmuştu. Babanın geçtiği yerden oğlu da geçer," diyordu. İki tarafın da babaları ve oğulları o nehirden geçtiler, geri döndüler; Ren dünya suhlü için asırlarca çibanbaşı oldu. Artık sulh Ren'den dolayı bozulamaz, harp Ren üzerinde başlamayacak.

Bremen'den geceleyin ayrılmıştık; ertesi sabah Manş Kanalı'ndan gidiyoruz. Tam beş gün karaya uğramadan ve kara yüzü görmeden Atlantik'i aşacağız. Talihli yolcularmış ki sis yok, hava raporları da fırtına haberi vermiyor. *Kayseri*, anbarlarını doldurmuş, memnun bir halde engine açılmağa can atıyormuş gibi fütursuz gidiyor.

Peki, o beş günü ve geceyi nasıl, ne ile, ne yaparak geçi-

receğiz? Bana göre hava hoş! Kendi kendimi eğlendirmesini bilen adamım. Birinci Dünya Harbi sırasında, o zaman pek hayatiyetsiz ve bihakkin gam, kasavet yuvası olan Anadolu kasabalarında biteviyeli günler ve haşhaş kandili önünde ısımak bilmeyen kış geceleri bile ruhumu ezememişlerdi, onları ezen ben olmuşum.

Kaldı ki, vapurumuzda değerli dostlar, başta süvarimiz Hüseyin Seyhun, çarkçıbaşı, genç kaptanlar ve yolcular arasında da münevver ve muhterem zevat, Doktor Sabri Gündüz ve –ne iyi tesadüf– henüz tanışmadığımız halde evvelce yazılarımı övmüş olan bir edebiyat üstadı, Agâh Sırrı Levend var. “Akademi” değilse de bir irfan meclisi.

27 Aralık 1957

SICAK MEMLEKETLERDE BÜTÜN GÜNÜNÜZ GECEYİ BEKLEMEKLE GEÇER GELEN GECE İSE BEKLEDİĞİNİZ FERAHLIĞI GETİRMEZ

Şirin Septe'ye bu sefer öğleden az sonra vardık, etrafı gündüz gözüyle görüyoruz. Yağmurlu, soğuk, sulak, dümdüz şehirlere alıştığımız için şimdi bir dağ gölgesinde dertop olmuş, güler yüzlü, güneşli, palmiyeleri ve frenk inciri dediğimiz dikenli “sebbare” çitleri, hele masmavi denizi ve süt mavisi gölüyle bize olduğundan fazla hoş görünüyor.

Fakat bu, uzaktan görünüş boşluğu ne kadar aldatıcıdır! Onu sıcak memleketlerin çilesini epeyce çekmiş olanlar, bizler biliriz. Bütün gününüz geceyi beklemekle geçer; gelen gece ise size beklediğiniz ferahlığın ancak dörtte birini ya verir ya vermez.

Şehre bayıldık. Ben, bir yarımada üzerindeki El Aşo Tepesi'ne çıkmak kararındayım; “Mavi Kılavuz” orasını metheder. Esasen Septe'de ağaçlıklı bir meydandan, liman civarındaki kordon boyundan ve eski bir Portekiz kalesinden başka dikkate değer yer yoktur. Romanlarımdan birinde hiç görmediğim halde kahramanlarını yaşattığım Tanca'ya gitmek, vakit darlığından dolayı imkânsız; Tatvan ise, görülse de olur, görülme de...

Süvarimizle birlikte bir taksiye binerek, dağa çıktık,

amma tâ tepesine değil. Zira son vakalar dolayısıyla tepe ve oradaki kışla yasak bölge ilân edilmiş. Yolumuz üzerinde “sebbare” yetiştirilen yamaçlara ve ufacık köylere rastlıyoruz. Beyaz badanaya tekrar kavuştuk, evlerin hepsini, güneş sıcağını kırsın diye kireçlemişler; nasıl ki, yine o sebepten Faslı da beyaz burnuz giyer ve başını beyaz şalla örter.

Frenk inciri meyvasını vaktiyle yemiştım. Bir defa ete saplandı mı, olta iğnesi ve zıpkın gibi berelemeden çıkmıyan uçları kıvrık, kıl kadar ince yüzlerce dikeninden dolayı kabuğunu ancak ehli soyabilir. İçi de iğne başı kadar ufak, yine yüzlerce çekirdekle doludur; çekirdekleriyle yutmak da şarttır. Barsakları harekete getirdiği için ekseriya sabahları yerler. Bütün ömrünüzce hiç yemeseniz daha iyi olur!

Bununla beraber Yemen isyanında San’a şehri –Abdülhamid devrinde idi– âsiler tarafından kuşatıldığı ve şehirde erzak tükendiği zaman, değil asker ve ahali, vali ve kumandan da bir müddet o dikenli nebatın etli iri yapraklarıyla beslenmişlerdi! Frenk incirini nerede görsem, kötü idarenin sebep olduğu bu utandırıcı vak’ayı hatırlar, üzülürüm.

El Aşo sırtlarından seyrettiğimiz Akdeniz manzarası gerçekten güzel. Karşıda Cebelitarık kayalığı, arkada Rif Dağları... Onlar da heybetli, esrarengiz. Şimal’de dağa hasrettik, burada dağ dağ üstüne. İki kıt’anın dağları birbirinin eşi, yalçın, karanlık ve ormansız. Belli ki, birbirlerine bağlı imişler, ayrılıvermişler, aralarına Akdeniz girmiş, iyi olmuş.

Septe’den şu uğrayıştaki unutamıyacağım hâtıra bir gemici meyhanesidir; Galata’nın eski meyhaneleri kadar kirli pasaklı, tahta masalı ve kırık dökük iskemleli bir izbe. Taze İspanyol şarabı getiriyorlar, iki buçuk kiloluk kötü şişelerle.

Meyhane, asıl mezelerinden ve mezeler arasındaki taze balıklarından dolayı rağbette. Önüme koydukları mürekkep balığı tavasını sevmedim amma, barbunyalar lezzetli idi; asıl lezzetli, fazla lezzetli olan bir şey daha vardı: Bol kırmızı biberle ve karabiberli sucukla pişmiş işkembe yahnisi!

Bu satırları yazarken, yutkunmaktan kendimi alamadım amma bir daha yiyeceğimi sanmayınız. Öyle nesneler ancak uzak seyahatlerde merak ve tecessüs saikasıyla yeniliyor...

28 Aralık 1957

DİLERİM İZMİR LİMANI İÇİN DAHA GÜZEL ŞEYLER YAZMAK YAKIN TARİHTE MÜYESSER OLSUN

İ ki yıl içinde Cebelitarık'ı dört defa gece ve gündüz manzariyle seyredebildiğimden dolayı artık merak ve tecessüsten kurtulmuş haldeyim. Nedense o boğazı çocukluğumdan beri görmek isterdim; İstanbullu iki boğaz arasında doğup büyümüş olduğu için coğrafya mânasiyle boğaza düşkündür, bu kelimeyi benimser.

Önce Fas, sırasıyla Cezayir ve Tunus önlerinden, Sicilya cenubundan, nihayet Matapan Burnu'ndan geçtik. Akdeniz'in en hoş mevsimi... Sıcak kırılmış, gök mavi, deniz çivit renkli, sular ne donmuşçasına durgun ne de hırçıncasına hareketli, gayet kıvamında.

Nihayet günün birinde, sabaha karşı İzmir Körfezi'ne, derken limanına girdik. Görünüş güzelliğine söz yok. Fakat bütün o Anvers, Rotterdam, Hamburg, hattâ Bremen'den sonra liman bizi –sekiz on kadar yolcu ve yük vapuriyle, tesis noksaniyle, teşkilât kusuruyla– doyurmadı.

Daha dört ay önce de lüks *Karadeniz* ile buraya gelmiş, üç gün vapurda kalmış, Efes'i ve Meryemana evini ziyaret etmiştim. O zaman da tesislerin kifayetsizliğinden memnun kalmamıştım. Bu sefer beni gerçekten üzen şu mahut

“Pasaport” binası oldu. Meşrutiyet Devri’ndeki haliyle yine öyle bakımsız, badanaları yer yer akmış, sıvaları dökülmüş, yerleri kirli, büroları kapanık ve yorgun eşya ile dolu, her hususta çirkin bir gerilik nümunesi!

Nasıl olur da vilâyet ve gümrükler idaresi onu bu vaziyetle hâlâ muhafaza etmektedir? İmar plânına göre yarın veya gelecek bir tarihte yıkılacak da olsa yine bugünkünden bakımlı, temiz, medenî şekle sokmak için yapılacak bir şeyler vardır sanırız. Biz hükûmet hesabına o binadan ve tutumundan yeise kapıldık. Zira içi yolcular ve müttefik devletler askeriyle dolup dolup boşanıyordu. Bavulları muayeneye yarayan ortadaki yaşlı, cilâsız masa üzerine henüz kasaptan gelmiş bir yarım koyun atmışlar. Ceset saatlerdir bekliyor, canından ve kuyruğundan mahrum edildiği için de üstüne konup kalkan sinekleri kovamıyor!

Asıl tuhafı şilepimiz kış tarafından rıhtıma bağlı bulunduğu halde yükünü mavunalara boşaltıyor, tabiatıyla de vakit, yani nakid kaybediyor. İzmir Körfezi de temizlenmeğe muhtaç. Bir ismi “Güzelyalı”ya çevirmekle iş bitmiyor, orası yine “Kokaryalı” olmakta devam ediyor. Kısacası şehir bakımından pek büyük ilerleme gösteren İzmir’i modern tesisli bir liman ve temizlenmiş bir körfeze kavuşturmak şart. Nitekim bu şartı yerine getirmek için teşebbüse geçilmiş de.

İzmir hakkında yine *Yeni İstanbul* sütunlarında altı sene evvel epeyce yazmıştım. Dilerim liman işinin de kuvveden fiile çıkacağı yakın tarihte daha güzel şeyler yazmak bana müyesser olsun! Hem memleket, hem kendi hesabıma candan bir dilektir bu.

29 Aralık 1957

MARMARA DENİZİ VE İZMİT KÖRFEZİ BİZE İHSAN EDİLEN NİMETLERİN EN BÜYÜKLERİNDEN BİRİDİR

Bir sabah –Şimal memleketlerinde kış başlangıcına uğradıktan sonra şimdi tekrar yaza girmiştik– gözlerimizi açınca vapurumuzun irili ufaklı birtakım adalar arkasından geçmekte olduğunu gördük. Ne sevimli adalardı bunlar! Yalnız adalar mı sevimliydi? Adaları arasına alan iki kıyı, bizzat deniz, gök, hava, besili martılar, taze güneş, bütün renkler, hepsi her şey sevimliydi; biz de daha sevimli olmuşa benziyorduk.

O adalar bizim İstanbul adalarıdır, iki sahil bizim Anadolu toprakları... Marmara Denizi'ndeyiz. Derince'ye doğru gidiyoruz. Öyle lâtif bir yaz sabahında İzmit Körfezi'ne giriş, bu körfezde gidiş kadar güzel bir gezinti tasavvur edilebilir mi?

Körfez daraldıkça güzellik dertop olmak suretiyle artıyor. Buralarda –Şimal'in nehir yatakları ve kanalları hilâfına– dağlar var, hem de sağımıza rastlayanlar ağaçlıklı dağlar... Sular mavi, güneş şakrak. Ayrıca bakımlı köyler, ekili arazi, demiryolu, fabrika bacaları, deniz trafiği ve niha yet Gölcük ve derinde İzmit... Bir mamure içindeyiz. İzmit Körfezi Türkiye'nin en mamur bölgesi olma yolunu tutmuş.

Görüp geldiğimiz mamurelerden sonra etraf bize yadır-

gama vermiyor; yarın hiç vermiyecek. Zira İzmit Körfezi'nin yarını, yarınların en sağlamıdır. Burada fabrikalar çoğalacak, büyük tersaneler kurulacak, turistik yollar açılacak, işadamları gibi zevk ve safa adamları da buralara koşacak. Meyvelerin, sebzelerin en iyisini buralarda yiyecek, kara ve deniz avlarını burada yapacak, dağcılık ve deniz sporlarını da burada geliştireceğiz. Marmara Denizi ve İzmit Körfezi–daima söylediğim gibi– Allah'ın bize ihsan ettiği nimetlerin en büyüklerinden biridir. Böyle bir yerin kadrini elbette bileceğiz ve ondan azamî faydayı elbette sağlayacağız.

Nitekim –şimdilik küçük çapta da olsa– bu yola girmişe, aklımızı başımıza toplamışa benziyoruz ki, Derince diye ufacak bir liman kurulmuş; oraya yanaştık. Gezginci bir ailenin gezmeyi dünya saadetlerinin başlıcası sayan gezginci bir ferdi olduğum için ben şu körfezi en küçük yaşmdan beri tanırım. Katedral Dağları'nı at sırtında dolaşmışımdır. Soğuk derelerinin suyunu çok içmiş ve alabalıklarını çok yemişimdir. Bana inanırsınız, inanınız; değme ülke ve bölgede buralardan daha güzel yerlere rastlamanız hemen hemen imkânsızdır; belki de hiçbir şehir, buraları kadar güzel bir “hinterlant”a sahip değildir.

İstanbul'u sadece Boğaziçi ile bezenmiş bir şehir saymak görüş darlığından başka ne olabilir? Vaktiyle “Körler”, Kadıköy yakasından İstanbul'u görmemişler; bizler de asırlarca İzmit Körfezi'yle civarını görmüş müyüz sanki!

Derince'de üç gün kalacağımızı öğrenince sevindim. İki ay süren seyahatten sonra bile 3 gün durmamacasına etrafı gezip dolaşacağım. Gezmeğe doyamıyorum. Evimi ve ev hayatımı severim ama bu sevgi ara sıra ona, “Allah ısmarladık, yine buluşuruz,” diyebildiğim için bezdirici olmuyor.

Yolculuğun sonuncu sabahı...

İçinde çok hoş günler geçirdiğimiz güzelim *Kayseri*'den Moda açıklarında bir motörle ayrılıyoruz, denizi yara yara gidiyoruz. İstanbul mu bizi bağrına çekiyor, biz mi İstanbul'u göğsümüze bastırmağa can atıyoruz? Sanki bizlerin yürekleri gibi şehrin yüreği de hızlı hızlı çarpıyor; helecanlar sanki karşılıklı!

Biz gümrük salonuna çıkaduralım, şilepimiz arkamızdan limana girecek. Asıl imar ve kalkınma örneğinin yeri şimdi geldi: Şilep açıkta demirlemeyecek, yeni yapılan Salıpazarı limanı rıhtımına yanaşacak ve getirdiği yükü modern tesisler sayesinde kolayca ve çarçabuk boşaltacak.

İşte bu bir değişikliktir; memlekete kavuşmak zevkini artıran, göğüs kabartan değişiklik! Altmış sekiz yıl bekledikten sonra hamdolsun o zevkten de nasibimi aldım.

30 Aralık 1957

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -10-

Bir Denizden Bir Denize

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Hanneke van der Heijden

Refik Halid Karay'ın 1956-1957 yıllarında *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilen seyahat yazılarını bir araya getiren *Bir Denizden Bir Denize* yazarın Batı ve Kuzey Avrupa'ya yaptığı yolculuklar sırasında tuttuğu notlardan hareketle kaleme alınmıştır. Karay, "Gezmeğe doyamıyorum. Evimi ve ev hayatımı severim ama bu sevgi ara sıra ona, 'Allahısmarladık, yine buluşuruz,' diyebildiğim için bezdirici olmuyor," diyor. Edebiyatımızda örneğine nadiren rastlanan seyahat edebiyatı türünün seçkin bir örneği olan *Bir Denizden Bir Denize* yaptığı yolculukları, gezindiği şehirleri renk cümbüşü içerisinde anlatan yolculuk sevdalısı bir yazarın eğlendirici, neşeli ve hayranlıkla beslenmiş izlenimleriyle tadına -20.000 TL- okuma şöleni sunuyor okuruna.

İşveriş: www.inkilap.com